

LA VIDA QUOTIDIANA DE LES CLARISSES CAPUTXINES A CATALUNYA I MALLORCA: DES DE LA FUNDACIÓ A LES PRIMERES CONSTITUCIONS GENERALS (ANYS 1599-1927)

VALENTÍ SERRA DE MANRESA

Al llarg d'aquest article¹ intentarem aproximar-nos a la vida de cada dia de les monges caputxines de Catalunya i Mallorca, des de la fundació del primer monestir a Barcelona (1599) fins a la publicació de les primeres constitucions generals (1927), mirant d'oferir una documentada aportació a la història de la «privacitat» d'un dels col·lectius femenins que, per exigències del carisma contemplatiu, ha viscut una vida oculta als ulls del món, en un clima de rigorosa, i inaccessible, clausura papal. En efecte, en la forma de vida de les primeres clarisses caputxines, hom hi percep un fort influx de la reforma suscitada per santa Coleta o Colette de Corbie, especialment palès en un seguit de

1. Abreviatures dels principals arxius consultats: ACA, *Arxiu de la Corona d'Aragó*; ACBna, *Arxiu Conventual de les Caputxines de Barcelona*; ACGir, *Arxiu Conventual de les Caputxines de Girona*; ADG, *Arxiu Diocesà de Girona*; AHG, *Arxiu [Històric] Provincial de Girona*; ACMan, *Arxiu Conventual de les Caputxines de Manresa*; AHCMan, *Arxiu Històric Comarcal de Manresa*; ACMat, *Arxiu Conventual de les Caputxines de Mataró*; ACPalma, *Arxiu Conventual de les Caputxines de Palma de Mallorca*; APCC, *Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya (Barcelona)*; AGRoma, *Arxiu General dels Caputxins (Roma)*; APost, *Arxiu de la Postulació General dels Caputxins (Roma)*; ASCRel, *Arxiu de la Sagrada Congregació de Religiosos (Roma)*.

detalls externs de mortificació i vestuari,² i també, òbviament, en aspectes de la vida espiritual i de la legislació, especialment constatable en el cas del monestir de caputxines de Roma, religioses de la família franciscana que segueixen, molt de prop, les constitucions coletines. Aquest és un important text legislatiu que, inicialment, comptà, l'any 1434, amb el vist-i-plau de fra Guillem de Casale, ministre general dels framenors i que, finalment, fou aprovat pel papa³ Pius II l'any 1458 i, de bell nou, revisat l'any 1610 seguint les disposicions conciliars de Trento. Es tracta d'unes constitucions reformades que adoptaren també alguns monestirs de clarisses caputxines hispanes⁴ i que, alhora, incidiren notablement en les constitucions elaborades per iniciativa de sor Àngela Serafina Prat per al monestir de Barcelona, seguint les disposicions assenyalades per Guillem de Casale a santa Colette, i a les caputxines per Jeroni de Castelferretti, Ministre General dels framenors caputxins,⁵ que procuraven adaptar-ne el text a la realitat

2. Per exemple, dins de *Le Costituzioni delle monache de la Prima Regola de S. Chiara*, Napoli, 1752, que seguien alguns monestirs de caputxines, hi llegim: «Incomincia il modo che si ha da osservare dalle Suore, che vivono secondo la Prima Regola di S. Chiara, e reformazione della Beata Colletta nel vestire delle Novizie», etc. Sobre la vida i projecció de Santa Coleta (1381-1447), hom pot mirar l'excel·lent treball de l'Abbé DOUILLET, *Sainte Colette. Sa vie, ses oeuvres, son culte, son influence*, Paris, 1884.

3. L'aprovació definitiva d'aquestes constitucions coletines s'esdevingué, doncs, l'any 1458: «Moniales Clarissae Reformationis a Sancta Coleta Regulam, Constitutiones quoque profitentur a.f.r. Pio II approbatas, per bullam quae incipit 'Etsi ex suscepti regiminis', quintodecimo Calendas novembris anni 1458 datam» (vg. *Regulae S. Clarae et Constitutiones pro monialibus clarissis reformationis a Sancta Coleta*, Romae, 1932, p. 159).

4. Per exemple, les caputxines de València; vg. la *Regla de la Gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas del Santissimo Crucifixo de Roma, reconocidas, y reformadas por el Padre General de los Capuchinos. Concedidas y otorgadas por su Santidad el Papa Paulo Quinto, con Breve particular a la Abadessa y Monjas del Convento de Capuchinas de Santa Clara de Valencia a 22 de Agosto del año 1617*, Madrid, 1619; on a les pp. 24-76 trobem la versió castellana de les constitucions de Santa Coleta de Corbie: *Estatutos y Constituciones de las pobres Monjas de la Orden de Mendicantes, el qual es según la Orden de San Francisco, y Primera Regla de Santa Clara, debaxo la institución y reformación de la Beata Colecta [sic], reformadora de dicha Orden*. Ran la fundació, i inicialment, les caputxines de València adoptaren, l'agost de 1617, tal com es llegeix en la portada transcrita més amunt, les que redactà el P. Jeroni de Castelferretti, aprovades l'any 1610.

5. «Las quales Constituciones fueron hechas con autoridad Apostólica por Fray Guillermo de Casal, Ministro General, la qual observan y guardan las Monjas llama-

concreta del monestir de clarisses caputxines, fundat l'any 1599 a Barcelona.⁶

En una primitiva aproximació biogràfica a la vida i irradiació espiritual de la fundadora de les caputxines hispanes, s'hi indica, ben explícitament, que sor Àngela Serafina Prat procurà seguir molt fidelment l'«observancia religiosa de la primitiva regla de la gran Madre Santa Clara, reformada por su hija S. Colecta [sic], [que] consiste en quatro votos esenciales: Pobreza, Obediencia, Castidad y Clausura»,⁷ en una peculiar i rigorosa vivència de la clausura papal que ha caracteritzat les diverses generacions de caputxines, pràcticament fins als nostres dies; tant, que en les primeres constitucions generals, promulgades l'any 1927, ben explícitament, s'hi indicava encara que: «Las Monjas Capuchinas deben guardar con todo rigor [!] la clausura papal».⁸ Aquesta rigorositat en l'exigència de la clausura anava encaminada a garantir i assegurar, eficaçment, la vida de recolliment, pregària i penitència de les monges caputxines. La voluntat de guardar fidelment aquesta clausura féu que, a voltes, es produïssin plets amb els veïns dels monestirs de les caputxines, perquè aquests convents solien edificar-se en un conjunt de cases remodelades i convertides en monestir. Per exemple, després de la Guerra de Successió, la Reial Audiència obligà Josep Puig a vendre una casa que tocava a l'edifici de les monges caputxines de Manresa, car des d'allí hom podia accedir fàcilment al monestir i

---

das Colectas, y otras que viven debaxo del gobierno de los Padres de la Orden de San Francisco» (vg. *Regla de la Gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas...*, Madrid, 1619, p. 24). Com ja hem dit, aquestes constitucions coletines foren reformades l'any 1610 per Jeroni de Castelferretti, ministre general dels caputxins, i adoptades per les clarisses caputxines de Roma.

6. Vg. la *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch, donada a la gloriosa santa Clara y confirmada per lo santíssim Pare Innocencio Quart. Ab las necessàries declaracions, addicions y correccions, fetas per lo Reverendíssim Pare fra Guillem de Casal, Ministre General de l'Orde de Sant Francesch, y per lo Reverent Pare Procurador General dels Pares Caputxins, y altres Religiosos. Per lo molt Illustre y Reverendíssim Senyor don Alonso Coloma, Bisbe de Barcelona, donadas a las Monjas Capuchinas del Monestir de santa Margarida de la mateixa Ciutat*, Barcelona, 1644.

7. Vg. *La primera y penitentíssima Religión de Madres Capuchinas...*, Múrcia, 1646, p. 1.

8. Vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. VI, 88.

observar les monges caputxines mentre eren al terrat.⁹ Amb tot, en cas de necessitat o malaltia, les caputxines no foren massa escrupoloses en la dispensa de la clausura. Per exemple, l'any 1639, en els primers mesos de la fundació a Manresa, quan tota la comunitat estava empestada, les monges hagueren de deixar-se cuidar per alguns benefactors, tal com ho registra la crònica fundacional del monestir manresà.¹⁰

Pel que fa a la vida de pregària i penitència de la fundadora de les caputxines hispanes, sor Àngela Serafina Prat, i també de les seves primeres seguidores, aquesta dedicació ens és descrita, molt acuradament, pel comissari de la Inquisició a Múrcia, Nicolás Torrecilla, en una interessant monografia que dedicà al canonge de la Seu de Barcelona, amb el càrrec d'inquisidor del Regne de Múrcia i, alhora, confessor de les caputxines, el reverend Aleix de Boixadors i de Llull, i que titulà, molt suggeridorament, *La primera, y penitentíssima Religión de Madres Capuchinas*.¹¹ Al llarg d'aquesta obreta historicobiogràfica se'ns ofereix una minuciosa descripció de les diverses observances practicades per les monges caputxines,¹² juntament amb la relació de les «raras y heroicas virtudes de su gran Fundadora, la Reverenda y Venerable Soror Àngela Margarita Serafina, catalana

9. AHCMan, *Relació que féu Juan Garrigó, Arbenyil y arquitecto, per ordre de la Real Audiència, a favor de las Religiosas Caputxinas de Manresa* (any 1783) f. 8: «De su misma inspección se dexa ver que con facilidad puede subirse a dichos texados y de ellos entrarse en el mencionado convento por tres partes, a saber por un terrado cubierto que se halla al igual de los texados del mismo convento en donde dicen que extienden ropa y a veces toman el sol las mismas religiosas; también por una ventana que corresponde a la sala antes de llegar al noviciado, y por otra ventana que da luz a la escalera», etc.

10. «Cayeron enfermas las cinco religiosas y las tres novicias. Fué indispensable que algunas piadosas seglares fueran a prestarles los auxilios de la caridad cristiana. Nadie como las Religiosas puede formarse una justa idea de las angustias que sintieron aquellas santas vírgenes al verse obligadas a franquear la puerta de su amada clausura a personas extrañas», etc (ACMan, *Libro de la Fundación*, f. 31).

11. El títol sencer és: *La primera y penitentíssima Religión de Madres Capuchinas en España, fundada por la Reverenda y Venerable Madre Sor Àngela Margarita Serafina en la Ciudad de Barcelona, que describe el Licenciado Nicolás Torrecilla*, Múrcia, 1646.

12. El capítol primer duu el títol de «Breve descripción del origen y primera institución de la penitentíssima Religión de Madres Capuchinas, fundada en España por la Reverenda y Venerable Madre Soror Àngela Margarita Serafina, en la Ciudad de Barcelona del Principado de Cataluña» (vg. *La primera y penitentíssima...*, f. 1).

ilustrísima»,¹³ com també la captinença i indumentària de les primeres caputxines, les quals ens són descrites d'aquesta faisó:

Visten las Religiosas túnicas de sayalico, un justillo o corpiño con un manteo o faldellín de sayal basto; encima el [h]ábito el cordón con que se ciñen, y manto corto. En la cabeza una cofia, una venda a la frente, toca de lino basto prendida de suerte que se descubra muy poco el rostro, y encima el velo negro. Tres días solamente se les ven sus rostros, el día del [h]ábito, de la profesión, y de su entierro. Sólo calçan cendalias [sic], de cáñamo, y no traen más abrigo en todo su cuerpo.¹⁴

Més endavant, el reverend Nicolás Torrecilla ens explica la vida de pregària i penitència de les primeres seguidors de la mare Serafina Prat: anar perpètuament descalces,¹⁵ dormir (sense llevar-se mai l'hàbit!)¹⁶ directament sobre fusta,¹⁷ la recitació dels matines a mitjanit, els sovintejats dejunis¹⁸ i disciplines,¹⁹ que no deixaven mai, encara

13. *Ibidem*, f. 6 r.

14. *Ibidem*, ff. 1-2.

15. Aquesta penitència permanent (no només en època hivernal, puix que en tot temps les caputxines només es calçaven amb dues incòmodes soles), venia ja marcada per la tradició del primer monestir napolità, que fundà la catalana Maria Llorença Llong: «Tutte vanno con i piedi ignudi, e portano solamente ne'piedi un pari di suole, come portano i Capuccini» (vg. *Modo de vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 5).

16. Les constitucions renovades de 1927 mantenen, encara, la prohibició de llevar-se l'hàbit per a dormir: «Siguiendo la antigua costumbre, las Monjas Capuchinas dormirán vestidas con el hábito, salvo que, por causas razonables, las dispense la Abadesa» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. II, 60).

17. Les clarisses, tant les reformades com les urbanistes, solien dormir, però, sobre un jaç de palla: «Ordenamos que todas duerman en un jergón, cada una con sábanas y dos o tres mantas conformes a su estado, sin usar colchones, fuera de la necesidad, cuando por enfermedad o vejez sea necesario retirarse a la enfermería» (vg. *Constituciones Generales para todas las Monjas y Religiosas sujetas a la obediencia de la Orden de N.S.P. Francisco en toda esta Familia Cismontana*, Barcelona, 1884, p. 280, núm. 4).

18. Pel que fa als dejunis, ran de les noves constitucions de 1927, es determinà, per a tots els monestirs, que: «En los días de ayuno se permitirá una sola comida principal, en la que podrán tomar pescado y vegetales, lacticios y huevos, y, como condimento, grasa y manteca. Se concede, además, la colación por la noche, pero excluyendo los huevos y lacticios, a menos que la costumbre de la región lo permitiese. Tampoco está prohibido tomar la parvedad por la mañana, según la costumbre local» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, cap. IV, 74).

que el fred fos molt intens,²⁰ etc. Semblantment, la beata Maria-Àngela Astorch, en els seus escrits autobiogràfics, ens conta, per la seva banda, algunes de les mortificacions i penitències que li eren imposades per les seves formadores com, per exemple, llevar-li la toca i emmascarar-li la cara amb carbó perquè s'havia mirat «presumidament» el rostre, o bé posar-li una mordassa als llavis perquè havia parlat inadequadament o amb arrogància.²¹

Les caputxines, fins als anys immediatament posteriors al Concili Vaticà II, trencaven diàriament el son a mitjanit, i a les dotze anaven al cor per a la pregària de matines i laudes, seguida d'una hora sencera d'oració mental en comunitat, durant la qual a voltes, per tal de vèncer la son, violentaven llur cos amb aspres mortificacions, com les que conta sor Marta Noguera en l'autobiografia que escriví.²² Habitualment,

19. «La tarima o cama es de quatro tablas, de quatro quartas de ancho y nueve de largo, y en ella tres mantas y una almohada de paja; y gozando de salud no pueden estar, ni dormir en ella sin el [h]ábito, que en la enfermedad manda la regla estén [las monjas] en modo humano. Todo el año Maytines a media noche, las Letanías mayores y una hora de oración; y después della tres días, Lunes, Miércoles y Viernes disciplina. A las cinco se levantan a Prima, y de más horas [canónicas], con otra hora de oración, y oyen Missa, vuelven a sus celdas a la labor en silencio hasta [la] hora de comer. A las dos al Choro a Vísperas, vuelven a sus celdas a la labor en silencio hasta las cinco. A las cinco Completas, las Letanías de nuestra Señora santísima, y hora de oración. El Adviento y Quaresma se ayuna con todos los viernes y sábados del año inviolablemente» (dins *La primera y penitentíssima...*, ff. 1-3).

20. Durant la disciplina, tant els salms com les pregàries havien de recitar-se «adagio», és a dir, a poc a poc, per tal d'allargar al màxim la durada de la penitència comunitària: «Il Lunedì, il Mercoledì & il Venerdì, dopo l'Ave Maria, fanno la Disciplina in memoria dell'acerbissima flagellazione di Gesù Christo, nel qual mentre con voce alta e lugubre cantano adagio il *Miserere*, il *De Profundis*, l'Antifona *Christus factus*, etc.» (vg. *Modo di vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 7).

21. «Que fuese destocada y tiznado el rostro, en penitencia de habérmelo mirado por estimación y vanidad [...] Hacíanme ir vendados los ojos, llevar una mordaza en la boca, ponerme todas las religiosas el pie desnudo sobre la boca y otras mortificaciones de comunidades muy recoletas» (vg. Àngela ASTORCH, *Mi camino interior. Relatos autobiográficos*, Madrid, 1985, Cap. I, 11).

22. Caputxina filla de Manresa, ingressà al monestir de Santa Margarida la Reial de Barcelona l'any 1798. En la seva autobiografia explica que, per tal de superar la son durant l'oració mental: «Per a vèncer la sòn, de vegades me posava manats de argelagues èntre lo hàbit y el còs, gratant-les fortament per a què ab aquèll torment me la desvanesqués; o bé m'hi apretava els cilicis de puntes de fèrro clavades en la carn. Altres vegades me posava a tenir la oració bò y drèta y de péus en manats de argelagues,

les monges caputxines, se'n tornaven a dormir a les dues, i es llevaven a les sis del matí per a la recitació de prima i la participació de la missa conventual. Sense esmorzar mai, anaven a dinar a dos quarts d'onze i, en temps de quaresma, per més penitència, retardaven el dinar fins a dos quarts de dotze. Després de la pregària de Vespres les caputxines tenien també, en comunitat, una altra hora sencera d'oració mental en comunitat.²³ Tanmateix, l'any 1868, ran de la visita pastoral del bisbe de Barcelona, monsenyor Pantaleó Montserrat, a les monges caputxines de Mataró, disposà que, acabada la missa conventual, les religioses esmorzessin i que, per tal d'assegurar el descans quotidià, després dels matines no allarguessin la meditació personal a la cel·la.²⁴

Pel que fa la cel·la d'una monja caputxina, consistia en un espai conventual de gran austeritat, i la trobem descrita en el *Manual Seráfico* per a ús de les monges caputxines:

En cada celda haya una modesta tarima o cama con un pobre jergón, que sólo tenga cuatro palmos de ancho, nueve de largo y uno de alto, de modo que, con lo que levantan los banquillos, tenga la cama tres palmos de altura. Por razón de higiene y aseo, el jergón debe estar cubierto con una pobre sábana y almohada,

---

y lligades les mans ab unes còrdes en uns claus que tenia en la parèt, per a que estant aixís en forma de crèu, [no] me pogués vèncer la son», etc. (vg. *La enamorada del home més hermós del món. Autobiografia de Na Maria [Sor Marta] Noguera y Valèri*, Manresa, 1911, p. 228).

23. Vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. III, 68: «Las Monjas Capuchinas se dedicarán a la oración en todo tiempo y se esforzarán por tener siempre la mente elevada y fija en Dios. Por eso se ordena que diariamente, mañana y noche, se tenga una hora de oración mental o meditación».

24. «Que por la noche las religiosas tuvieran sus rezos sólo de doce a dos de la madrugada, sin obligación de continuar la meditación en la celda; que por la mañana se reunieran al coro a las cinco y media, y que tomaran el desayuno después de la Misa» (vg. J. POU PAREJA, *El convento y comunidad de Monjas Capuchinas de Mataró, en el transcurso de dos siglos*, Mataró, 1931, p. 95). Pel que fa a l'horari dels monestirs de clarisses del bisbat de Barcelona, el bisbe Pantaleó Montserrat elaborà un horari, publicat el dia 31 d'agost de 1868, que figurava com a apèndix en els textos constitucionals (vg. *Constituciones Generales para todas las Monjas...*, p. 331-334: «Y reconociendo en estos Estatutos, continuado y explicado prácticamente el espíritu de la santa Regla, llamada segunda de santa Clara, aprobada por la Santidad de Urbano IV, los proponemos para su observancia a los Conventos de ésta nuestra Diócesis de Barcelona, los cuales profesan la dicha Regla», etc).

de paja, con un paño blanco de lino o cáñamo, y todo esto con las mantas necesarias. Habrá además una mesita-cajón (para guardar los libros, papeles, velo, etc.), un banco o taburete para sentarse, una palangana y toalla, un candelero, una pila de agua bendita a más de la que acostumbra haber a la entrada del dormitorio, y además un Crucifijo y una devota imagen de María Santísima.²⁵

En els inicis fundacionals de les caputxines, les monges no disposaven de cel·la, sinó d'un dormidor comú, on el llit era concebut talment com un taüt,²⁶ segons es recull de les primitives cròniques dels monestirs italians, hispans i, fins i tot, americans²⁷ i, també, de la primera biografia que s'escribí de sor Àngela Astorch:

Celda por habitar, aun estrecha y pobre, no la tenía; porque en esta Religión, solo se permite un Dormitorio común, dividido, para la mayor modestia, en recogimientos abiertos, y con las cortas divisiones, tan estrechos, que más que habitación de vivos, parecen sepulturas de muertos. Su cama, una tarima dura, una manta, almohada de paja; cosas todas que, juntándose con dormir sin quitarse el Hábito, mas que lecho para descanso, se podía llamar potro para el tormento.²⁸

25. Vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, Saragossa, 1909, pp. 85-86, núm. 200. Més encara, la cel·la de Santa Verònica Giuliani, model d'austeritat i penitència de les clarisses caputxines, ens és descrita, d'aquesta faisó, pel biògraf de la santa: «El moblaje de su celda se reducía a una miserable camilla de dos tablas con una desgastada manta encima, y una almohada de cañamazo llena de paja, un escabelillo y una mesita con una sagrada imagen de papel, y una pila de barro para el agua bendita» (vg. F. M. SALVATORI, *Vida de la B. Verónica Juliani*, Madrid, 1808, p. 236), etc.

26. La post del llit que emprava sor Marta Bohigas, en morir aquesta, fou reutilitzada després per les caputxines de Barcelona com a baiard per a col·locar les difuntes: «Era tan estrecha su cama, y tan áspera, que basta decir que después sirvió de tarima o lecho en el entierro de las difuntas, de modo que era imposible revolverse en ella; tan dura que no tenía jergón y solamente una manta para cubrirse, sirviéndole de almohada una gruesa piedra» (vg. I. TORRADEFLOT, *Crónicas de la Orden de las Monjas Capuchinas en España*, Vol.I, Manresa, 1907, p. 414).

27. Per exemple, en una primitiva crònica de les caputxines de Mèxic se'ns indica que: «El lecho es de dos tablas, tan angosto que más parece athaud, donde yacen muertas, que cama donde descansan vivas [...] En esta cama, como la consideran féretro, se acuestan como muertas amortajadas, sin desnudarse de cosa de las que visten» (vg. *Trono mexicano en el convento de religiosas pobres capuchinas*, Madrid, 1728, p. 67).

28. Vg. L.I. ZEVALLOS, *Vida y virtudes, favores del cielo, milagros y prodigios de*

En aquest exigent clima de pregària i penitència, a més, cal indicar que, a excepció dels diumenges, la majoria dels monestirs de monges caputxines dejunaven tots els dies de l'any, consumien menges molt pobres i austeres a l'àpat del migdia i, a voltes, encara expressament mal condimentades per tal de convertir els àpats en una veritable i mortificant penitència i, alhora, en memòria viva de la Passió de Crist.²⁹ Endemés, les caputxines, amb prou feines esmorzaven ni sopaven,³⁰ però amb el pas dels anys, durant els segles XVIII i XIX, a semblança de les clarisses urbanistes i dels menors observants³¹ i dels framenors caputxins,³² introduïren, també, primer per a les religioses malaltes, i

---

la V. Madre Sor Maria Ángela Astorch [sic], Religiosa Capuchina, Madrid, 1733, p. 340.

29. «Mangiano poveri cibi [...] i cibi molte volte sono male stagionati, e contrarii al gusto, e solo conditi e fatti suavi con la memoria dell'aceto, e del fièle, che fu dato al Nostro Signore Giesù Christo nella Croce» (vg. *Modo di vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 12). Les caputxines hispanes que seguien les constitucions de la beata Astorch, publicades l'any 1628, practicades en divuit monestirs, només dejunaven tres dies a la setmana, segons la tradició dels frares caputxins.

30. Del sopar, se'n deia col·lació, i les caputxines hi podien prendre només alguna fruita (verda o seca) i una mica de pa: «La sera fanno la colatione, tale colatione, però non eccede quella di rigoroso digiuno, poiche altro non mangiano, che un poco de pane, e qualche frutto, l'uno e l'altro in tanta quantità che non rompa il digiuno» (vg. *Modo di vivere...*, p. 13). Les caputxines catalanes solien prendre una amanida, aleshores anomenada «enciam», d'escarola, de tomàtec, o bé lletuga, etc., tal com es llegeix en les primitives constitucions barcelonines: «y a sopar un plat d'enciam» (vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, f. 314). Semblantment, a les constitucions de sor Àngela Astorch, hom hi llegeix: «y para cenar un plato de ensalada» (vg. *Regla Primera de la Gloriosa Madre Santa Clara*, Saragossa, 1629, p. 232), etc.

31. Per exemple, al col·legi de Sant Tomàs de Riudeperes, el 4 d'octubre de 1761, per ordre del guardià: «Se ha fet una quita [= cuita] de xoquelata [sic], val 17 L[liures] 9 s[ous] 10 d[iners]», que es serví a la comunitat (AHG, *Estat y Relació del diner [...], gasant-lo Joaquim Pou, Síndich del Col·legi de Sant Tomàs de Riudeperes*, octubre 1761, s.f).

32. Sobre la polèmica de la introducció de la xocolata entre els caputxins, vg. Valentí SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica*, Barcelona 1996, pp. 113-114: «Un dels aspectes més polèmics de la vida quotidiana dels caputxins de la Catalunya Setcentista, i que més afectà la relaxació, fou la introducció del tabac en pols (rapè) i, sobretot, de la xocolata, innovacions, en les quals molts frares hi veien un perill que mitigaria l'observança dels religiosos», etc.

després per a tota la comunitat,³³ el consum de la xocolata.³⁴ Cal fer esment que, a tall de reforç de l'alimentació, i per a augmentar les calories i també per a ajudar a la digestió, en alguns monestirs de caputxines es prenia vi a taula³⁵ com feien, per exemple, les caputxines de Girona³⁶ i les de Barcelona, les quals tenien concedida la franquícia del vi³⁷ necessari per al consum de la taula i sagristia.³⁸ Amb tot, les monges caputxines eren formades, ja des del temps del noviciat, en l'austeritat, per tal d'acostumar-se a una vida de pobresa molt radical, i així vivien tothora «providencialment» al dia i de l'almoïna, i per aquesta raó, sense protestar mai si alguna vegada mancava quelcom ordinari per a menjar,³⁹ tot i que en alguns monestirs hi havia gallines per tal d'assegurar els ous de les col·lacions nocturnes.⁴⁰

33. «Per mitja cuita de xocolata per las malaltas, 11 L[liures] 2 s[ous]. En lo mateix dia, per una cuita de xocolata ordinari, 18 L. 8 s. 6 d[iners]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM[onges] Caputxinas de Gerona*, 13 octubre 1833, f. 196).

34. «Por la mañana se les dará chocolate, y por la tarde, media hora antes del coro, a las que lo necesiten se les dará también chocolate o merienda» (vg. *Constituciones Generales para todas las Monjas...*, p. 280, núm. 5).

35. «En la escudilla de beber pondrá a las que tuvieren necesidad un poco de vino, etc.» (vg. *Declaración de las ceremonias que deben guardar las Monjas Capuchinas*, Madrid, 1730, p. 118). «He pagat per 3 càregues de vi y ports, 57 L[liures] 5 s[ous] 3 d[iners]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, agost 1815, f. 161), etc.

36. ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Sindico...* (22 febrer 1850) f. 8: «He pagado al Sr. Pedro Espelt de Gerona la cantidad de noventa y siete duros con 12 reales, por veinte y dos pellejos de vino y su conducción al convento».

37. «Permitase a la comunidad de Religiosas Madres Capuchinas, entrar por qualquiera de las tres puertas del Mar, el Ángel y la Nueva [sic], en todo el presente año las cargas de vino que necesite para su consumo y celebración del Sto. Sacrificio de la Misa» (ACA, *Monacales-Hacienda*, Vol. 1849: *Monjas Capuchinas. Inspección de franquicias*, Barcelona 1 gener 1801, f. 1). Els almoïnners de les caputxines, entraven, mensualment, una càrrega de vi negre (uns 120 litres), o bé dos barrals de vi, per al consum de taula. De tant en tant, introduïen també vinagre i malvasia per a misses, tal com està registrat detalladament en aquesta llibreta d'inspecció de franquícies.

38. «Per 2 mallals de malvasia de Sitges per Missa, 16 L[liures] 17 s[ous] 3 d[iners]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 30 desembre 1815, f. 163).

39. «Quando se ofrezca tener poco que comer, tengan paciencia, y consideren que han votado pobreza; y que si aquí tienen falta, en el Cielo tendrán abundancia de todos los bienes. Alegrarse han en el Señor, si para comer no tuvieren mas de una escudilla de legumbres, y para colación un poco de pan» (vg. *Declaración de las ceremonias...* p. 126).

40. Per exemple, les caputxines de Girona tenien gallines, segons una anotació

D'altra banda, en un context de notable barroquisme i exageració, en alguns monestirs, especialment italians, es practicaven en el refector penitències perjudicials a la salut. Les caputxines hispanes⁴¹ i catalanes, tanmateix, amb força seny, maldaren per esmenar algunes d'aquestes «perilloses» mortificacions a taula, i per tal de no malmetre la salut de les monges amb excessives penitències, exagerades o imprudents, disposaren que la germana cuinera, dia a dia, havia de procurar que «ab tota netedat estigan las cosas pobres, y ben aparelladas, y cuytas per a que no fassen mal a les Sors»,⁴² però amb gran austeritat en les menges. Semblantment, en els monestirs americans, fundats per monges caputxines hispanes,⁴³ es mantingué també aquest mateix rigor i austeritat en els àpats. Per exemple, consta documentalment que la quantitat de les menges consumides en els àpats comunitaris de les caputxines de Mèxic era «tan corta, que solo se compone de una taza de frixoles, que otros llaman judías, u otra semilla, y después lo que llaman pitança, que suele ser de nopales o calabacitas, y un pedacito de pescado a que se añade un huevo, cuando no es Vigilia, Viernes, Adviento o Quaresma, porque en esse tiempo, y en esos días se privan de los lacticinios».⁴⁴

Tanmateix, les caputxines catalanes,⁴⁵ per concessió pontifícia, i a

---

del Síndic del dia 22 de setembre de 1879: «He pagado al Sr. Martín Adroer de Gerona, por una cuartera y dos cuartanes [de] mijo para la manutención de las gallinas del convento, 24 ptas y 25 cnts.» (ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Síndico...*, f. 4).

41. «Procurará la cocinera, que con toda limpieza, y puntualidad esté la comida, aunque pobremente, bien guisada, para que no haga mal a las Religiosas» (vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 137).

42. Vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, f. 312. En la darrera edició d'aquestes constitucions barcelonines, hom hi llegeix encara: «Los manjares, sazonados y bien cocinados para que no dañen a las Sorores» (vg. *Regla Primera de la Gloriosa Madre Santa Clara, y Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas fundadas por la Venerable Madre Ángela Margarita Serafina, conforme se practican por las del Convento de Santa Margarita la Real de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 202).

43. Aspectes diversos sobre l'alimentació de clarisses, concepcionistes i caputxines, ha estat estudiat per M.A. PÉREZ SAMPER, «Alimentación y vida religiosa femenina en la España Moderna: las monjas franciscanas, capuchinas y clarisas», dins *Estudios Franciscanos* 100 (1999) p. 291-332.

44. Vg. *Trono mexicano en el convento de religiosas pobres capuchinas*, Madrid, 1728, p. 65.

45. «En tiempo passado el Obispo de Barcelona, moderando el rigor de la Regla de la dicha Orden en tal Monasterio, entre otras cosas determinó, y ordenó, que las

diferència dels monestirs italians, americans i alguns dels hispans,⁴⁶ que seguien els estatuts de les caputxines de Roma, tenien autoritzat menjar carn en els dies permesos als frares menors caputxins,⁴⁷ especialment en aquells monestirs situats en comarques àrides o poc fèrtils.⁴⁸ Això causà algunes complicacions, tant durant la primera expansió de les clarisses caputxines,⁴⁹ com quan s'intentà unificar legislativament totes les caputxines,⁵⁰ arran l'aparició del Codi de Dret

---

Monjas del mismo Monasterio debiessen comer de carne de la manera que los Frayles Menores Capuchinos» (dins *Regla de la Gloriosa Santa Clara*, Madrid, 1774, p. 76).

46. Per exemple, al monestir de Castelló de la Plana es dejunava tot l'any i l'abstinència era perpètua: «La Venerable Comunidad ayuna siempre por siempre, exceptuando solamente los Domingos. La comida se reduce a un platillo de yerbas cocidas, una pequeña escudilla de legumbres, y un huevo en los días que se pueden comer según regla; o una porción correspondiente de pescado, si algún bienhechor les hace la limosna. En los viernes, y días de ayuno de precepto universal, jamás usan de lacticinios, y jamás comen carne, sino mandándolo el médico» (vg. *Idea de la perfecta religiosa en la vida de la V.M. Sor Josepha M. Garcia*, València, 1750, p. 76).

47. «Come i FF.MM.Cappuccini, cioè tre sole volte alla settimana» (Informe tramès per Melcior de Benissa, procurador general OFM Cap., al cardenal Camillo Laurenti, prefecte de la S.C. Religiosos (Roma, 9 juliol 1923); ASCRel., Llig. C. 37, s.f).

48. «Siempre y en todo lugar deben abstenerse de comer carne, exceptuados los días en que la pueden comer los Padres Capuchinos; en los cuales días la podrán comer, particularmente en tierras poco fértiles, con conocimiento del Ordinario del lugar» (vg. *Regla Primera y Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 100).

49. Sor Emerenciana de Copons, tot i que s'havia format a les caputxines de Barcelona, a semblança del que féu sor Catalina de Lara a València, intensificà també la pràctica dels dejunis de les caputxines de Toledo: «Como la fundación de aquel convento [València] era hija del de Barcelona, se conformava en todo con él, que era su matriz, y así no ayunaban todo el año, ni se abstenián de comer carne algunos días, faltando en esto a la primitiva Regla de la Señora Santa Clara (no por relajación, sino por causas que tuvo el señor Obispo de Barcelona para permitirlo, según se guardava en Italia en los conventos sugetos a los Padres Capuchinos), sentía en extremo la Madre Emerenciana este alivio, y solicitó con la Madre Abadesa y con la comunidad, se suplicasse a Su Santidad se sirviesse expedir su Breve, para que del todo en el Convento de Valencia literalmente y sin mitigación alguna, se guardasse la Regla primitiva. Concediéndolo su Beatitud, y desde entonces el de Valencia, y todos los que se han fundado por hijas suyas, como el de Madrid, Toledo, Pinto y otros, nunca se come carne y se ayuna siempre» (vg. *La Thebayda en poblado. El Convento de la Concepción Capuchina en la Imperial Toledo*, Madrid, 1686, f. 113).

50. «Mentre tutte le Monache Cappuccine osservano, per Regola dalla Madre Santa Clara, il digiuno perpetuo, nei Monasteri della Spagna, che seguono le Costituzioni di Papa Urbano VIII, le Cappuccine possono mangiar carne nei giorni in cui é permesso

Canònic de 1917, car la majoria de les clarisses observaven, arreu del món, abstinència perpètua; és per això que les noves constitucions mantingueren la doble possibilitat de dejuni mitigat o perpetu, segons la tradició de cada monestir:

En cuanto a la abstinencia de carne, se observará la antigua y laudable costumbre de cada monasterio. En muchos la abstinencia es perpetua, y la Abadesa no dispensa de ella a Religiosa alguna, sino por consejo del médico. En otros monasterios, según la concesión del Papa Urbano VIII, las Monjas comen carne los días en que les está permitida a los Frailes Menores Capuchinos. Ni en unos ni en otros se cambiará la antigua costumbre vigente, sin licencia expresa de la Santa Sede.⁵¹

Consta documentalment que, en temps d'hivern, alguns monestirs de caputxines, per tal de reforçar l'alimentació i la provisió, adquirien un porc, o dos, que feien matar i després el salaven i confitaven per consumir-lo en les col·lacions dels vespres, durant l'any.⁵²

En un cerimonial divuitesc de les clarisses caputxines hispanes, se'ns descriu la configuració del refector dels monestirs. S'hi indica, minuciosament, l'espai que havia d'haver-hi entre les taules –per tal d'evitar que les religioses que arribaven tard passessin al banc per sota la taula!– i també la captinença que les monges havien d'observar a taula (car no usaven ni forquilla ni estovalles!)⁵³ i evitar, doncs, de tocar el menjar amb els dits, o bé de bufar o remenar la sopa⁵⁴ per refredar-la, o de menjar amb poca delicadesa:⁵⁵

ai Padri Cappuccini»; [Carta de Melcior de Benissa a Camillo Laurenti (Roma, 9 juliol 1923); ASCRel., C 37 bis, s.f].

51. Vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. IV, 75).

52. «He pagat per dos tosinos y matar-los, 143 L[liures] 5 s[ous]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 16 gener 1812, f. 160).

53. Els frares caputxins de Catalunya no introduïren la utilització de la forquilla fins l'any 1764, per disposició del ministre general, pare Pau de Colindres (vg. Valentí SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814)*, Barcelona, 1996, p. 127).

54. «No debe soplarse la comida, ni tampoco revolverla para que se enfríe. El hueso de la fruta se toma de los labios con los dos dedos y se pone, así como las espinas y huesos de la carne, en un plato a parte. Las nueces, avellanas, etc., no deben partirse con los dientes» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 102, núm. 255).

55. «Hay defectos que conviene mucho evitar, para que no se nos pueda notar de

El Refectorio será capaz del número de las Religiosas, y tendrá las mesas que fuere menester, y bancos alrededor [...] De mesa a mesa ha de quedar un poco de lugar, para que puedan entrar las Religiosas que vienen a Comunidad quando están comiendo, porque no anden entrando por debajo de la mesa, ni se levanten muchas para que entre una [...] En ellas no ha de [h]aver manteles, sino una servilleta para cada Monja, y para beber una escudilla, y un cuchillo y una cuchara de palo [...] El Refectorio ha de estar limpio y claro. [H]Avrá en el lugar más eminente un Christo, o una Imagen.⁵⁶

A semblança dels convents de framenors caputxins, les monges tenien al costat del refetor un espai anomenat *Cánova*,⁵⁷ on es guardaven, o netejaven, alguns dels atuells i plates que s'empraven al refetor.⁵⁸ Cada religiosa guardava el seus coberts i l'escudella de beure dins d'un calaix del refetor, juntament amb el tovalló.⁵⁹

Durant els àpats es llegia sempre,⁶⁰ i les monges eren convocades al refetori amb un toc de teula⁶¹ a semblança dels frares caputxins i,

---

groseras o faltas de educación; tales son lamer la cuchara, beber con ruido, jadear después de haber bebido, coger la taza metiendo en ella los dedos, lamerse éstos [...] Y no se diga que entre nosotras todo está bien, y que esta finura desdice de nuestro estado de pobres Capuchinas, porque la buena educación no está reñida con la virtud, al contrario, la realza y embellece» (*Ibidem*, 103, núm. 256).

56. Vg. *Declaración de las ceremonias ...*, p. 12-13.

57. Aquest mot, que entre els caputxins ha perviscut fins als nostres dies, originàriament, en època baix medieval, es referia a una mena de celler-rebost. Vg. J. GODOY ALCÁNTARA, *Ensayo histórico-etimológico sobre los apellidos castellanos*, Madrid, 1871, p. 262: «*Canova*, *canava* o *canave*, en el bajo latín, panera, bodega». Vg., també, V. SERRA DE MANRESA, «Argot dels caputxins de Santa Madrona», dins *Estudios Franciscanos* 89 (1988) p. 666.

58. «La cánova exige aún mayor cuidado para que siempre se mantenga limpia, aseada é higiénica. En cuanto sea posible, haya un buen depósito de agua, para que pueda la refitolera lavar las cosas con mucha frecuencia y facilidad» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 94, núm. 233).

59. «Todas pondrán sus servilletas cogidas en el cajoncillo, junto con el cuchillo, y la escudilla de beber, etc.» (vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 127).

60. «Se leerán las Coronicas [sic] de N.P. San Francisco, principalmente donde está la vida de la Gloriosa Madre nuestra Santa Clara. Cada semana se leerá la Regla, Constituciones y estas Declaraciones» (*Ibidem*, p. 118).

61. «A la puerta del Refectorio [h]avrà una texa colgada con un macito, para tocar a la Comunidad y a Capitulo. A la hora de comer tocará la Refitolera diez y ocho o

fora dels àpats comunitaris, que sempre tenien lloc al refectori o refetor, les monges no podien prendre mai aliment ni beguda sense llicència de l'abadessa.⁶² En ocasió d'algunes solemnitats, les taules del refetor s'adornaven amb flors i herbes oloroses, seguint una vella tradició franciscana, de gran arrelament entre els caputxins i caputxines.⁶³

L'aixovar d'una monja caputxina consistia, només –a part de l'hàbit en ús– en un breviari per a utilització personal en el cor i unes deixuplines,⁶⁴ instruments de penitència que solien fabricar les caputxines mateixes per ser emprats per les monges de la comunitat⁶⁵ i, també, per regalar-los a seglars pietosos,⁶⁶ especialment els terciaris seglars que duïen una vida de penitència a casa seva.⁶⁷

---

veinte golpes, los primeros despacio, y los últimos un poco apriessa. A salir de comer tocará cinco o seis golpes» (*Ibidem*, p. 119).

62. «Fuera de la Comunidad, ninguna coma sin licencia, aunque no sea día de ayuno, ni tampoco beba sin licencia fuera de las dichas horas de Comunidad» (*Ibidem*, p. 119). A Mèxic, tot i ser de clima molt més càlid, les caputxines tampoc bevien, sense llicència, fora dels àpats: «El agua es tan tassada, que se sirve un jarro para dos, de donde beben con una taza tosca, y solo a la comida y colación; y si fuera de estos tiempos obliga la necesidad a tomarla, ha de ser, no solo con licencia de la Prelada, sino con su presencia, porque la licencia no passe a demasía» (vg. *Trono mexicano en el convento de pobres capuchinas*, Madrid, 1728, p. 65).

63. «Se adornan las mesas esparciendo sobre ellas algunas flores y hojas de olor en todas las solemnidades de primera clase que sean de precepto, y en todas aquellas que en el Convento son celebradas como si fueran de precepto, etc.» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 216, núm. 554).

64. «El ajuar es un breviario, diurno, horas de nuestra Señora, oficio de Semana Santa, y una disciplina» (*Ibidem*, p. 2).

65. Les caputxines d'Alacant conserven, encara, a tall de «reliquia», l'argolla que duïa al coll la fundadora, sor Úrsula Micaela Morata, que havia professat al convent de Múrcia en temps de sor Àngela Astorch: «Se pone una argolla al cuello, sin quitársela nunca hasta la muerte, en señal 'de que siempre había de inclinar la cabeza al yugo de la obediencia y de la mortificación', etc.» (vg. J. SÁEZ VIDAL, *Sor Úrsula Micaela Morata (1628-1703). Experiencia religiosa y actividad personal*, Alacant, 1987, p. 15).

66. Per exemple, l'any 1710, en ocasió d'una visita règia, les caputxines de Barcelona obsequiaren la reina Isabel-Cristina, esposa de l'arxiduc Carles, amb unes deixuplines: «Preguntando Su Majestad por las labores a que se dedicaban las monjas, le presentaron varias disciplinas de cuerda, de cadenilla de hierro y cilicios. Escogió tres de aquellos instrumentos de mortificación y se los llevó» (vg. I. TORRADEFLOT, *Crónicas...*, Vol.I, Manresa, 1907, p. 400).

67. Sobre la vida i aspectes penitencials dels terciaris de casa nostra en aquest període històric, vg. Valentí SERRA DE MANRESA, «Els terciaris a Catalunya durant els segles XVII i XVIII», dins *Analecta Sacra Tarraconensia* 70 (1997) p. 119-188.

L'austeritat dels edificis dels monestirs hispans de caputxines era, en alguns punts, molt més rigorosa que no pas a Itàlia. Per exemple, en els edificis conventuals hispànics hi havia solament una campana,⁶⁸ la de l'església, i encara de dimensions força reduïdes, emprada per a convocar les monges a la celebració quotidiana de la Missa, i alhora per indicar, també, a l'exterior el començ dels moments de pregària coral, i així orientar els horaris de la vida familiar quan en els segles XVII i XVIII els rellotges casolans eren encara poc comuns. La sagristana tenia cura d'un rellotge,⁶⁹ inicialment de sorra, per avisar puntualment la comunitat per als actes litúrgics del cor o a l'església, cosa que feia tocant la campana al seu moment. A semblança dels frares caputxins, en comptes d'una campana interior, les caputxines empraven, per avisar o convocar la comunitat al refector o capítol, com ja hem dit, el toc d'una teula metàl·lica,⁷⁰ tal com es llegeix en les primitives constitucions de Barcelona:

En lloch de campana [interior] per a tocar, tindran una teula penjada ab una corda, la qual tocarà a ses hores la refectorera ab una masseta de fusta.⁷¹

Hom procurava que la pobresa de les religioses caputxines fos absoluta i radical, i per això s'evitava que els monestirs tinguessin rendes estables,⁷² i també coses inútils o bé que perjudiquessin el recolliment

68. «No tengan más de una campana, y sea tal que la puedan tocar las Religiosas. Los días de Santos dobles, harán tres toques a Maytines y a Vísperas antes de comenzar, y los demás días dos» (vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 13).

69. «El oficio de tocar la campana pertenece a la Sacristana, no ordenando otra cosa la Prelada. Tendrán un relox, o despertador, el qual regirá la Sacristana» (*Ibidem*, p. 14).

70. «Sean llamadas las monjas a son de campana. En España se haze esto a toque de teja, porque no usan sino una campana en la Iglesia» (vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Madrid, 1619, f. 54 v). A la darrera edició de les constitucions pròpies de les caputxines de Barcelona, abans de les constitucions generals de 1927, hi llegim encara: «Hará tocar la campana del Refectorio, de una parte tan solamente, o hacer señal con una teja en lugar de la campana», etc (vg. *Regla Primera, y Estatutos y Constituciones*, Barcelona, 1915, p. 134).

71. Vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, f. 294.

72. «Quando el testador dize en el testamento que dexa una cantidad de dineros a censo [...] para tomar el fruto, o renta de ellos, cada año perpetuamente o por largo

com, per exemple, la presència de gossets en els monestirs.⁷³ La pobresa personal de les monges era, semblantment, de gran radicalitat i exigència i, pel que fa al convent, cal dir que molt rarament hi havia objectes preciosos a l'interior dels edificis i que, si n'hi havia algun, les monges hi solien donar un ús litúrgic. Per exemple, les caputxines solien reservar i utilitzar els millors cossis i atuells de ceràmica per a la cerimònia del rentament de peus del Dijous Sant, o bé, semblantment, emprar les peces més elegants de ceràmica per recollir les paperetes dels vots en el Capítol d'eleccions, com és, per exemple, el cas de les caputxines de Mallorca, de pervivència fins als nostres dies.⁷⁴

Ran del traspàs de les caputxines més eminents, se solia publicar una necrologia, que era tramesa als monestirs de l'Orde, per tal d'enfervorir les monges amb els exemples d'austeritat i pobresa de les religioses procedents dels estaments nobiliaris, les quals en fer-se caputxines havien renunciat a tota mena de luxes. En aquestes necrologies se'ns descriu com, amb gran exemplaritat, les antigues dames visqueren les exigències de la pobresa personal de les clarisses caputxines hispanes, la qual era viscuda de faisó semblant a la dels fares caputxins⁷⁵ i, també, força igual a la practicada en alguns monestirs

---

espacio de tiempo, o dexa una casa para alquilar, o una viña para cultivar, o otros bienes estables para tomar el fruto de ellos. Qualquier legado hecho en tal manera, es ilícito, y por tanto las Monjas por razón de su profesión no lo pueden aceptar por si» (vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Madrid, 1619, f. 68 v).

73. Sor Àngela Serafina, en les constitucions de 1603 prohibí, severament, que «No's permeta en ninguna manera a las Sors que tingan gossets de falda, o altres animallets; perquè és grandíssima relaxació, y senyal de poch esperit, o almanco de poca mortificació» (vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, p. 270). La Beata Astorch, per la seva banda, féu escriure per a la comunitat de Saragossa el mateix: «Ni se permita tener perros pequeños, llamados vulgarmente de falda, o otros animalitos. Porque es grandissima relaxación, y señal de poco espíritu, o a lo menos de poca mortificación» (vg. *Regla Primera*, Saragossa, 1629, p. 205).

74. «Els usos van més enllà, i algunes peces no s'han emprat tradicionalment per a la finalitat que nosaltres ara podem imaginar. En el monestir de la Puríssima trobam dos pitzers de Barcelona la funció dels quals no va ser servir a taula sinó que foren reservats per a la cerimònia del Lavatori del Dijous Sant. Una altra peça d'ús atípic és una florera de Savona que s'empra encara per dipositar les paperetes de les votacions capitulars» (vg. *La ceràmica al món conventual. Monestir de la Puríssima Concepció*, Palma de Mallorca, 1998, p. 23).

75. Vg. V. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment*

de clarisses, on vigia la prescripció⁷⁶ d'usar les coses fins que fossin inservibles, tant en els monestirs peninsulars, com els d'Amèrica.⁷⁷

Estaban sus túnicas interiores tan llenas de remiendos, que no se sabe, qual era el principal, y para remendarlas, solicitaba los pedazos más viejos y desechados [...] El velo era tan lleno de pedacitos y zurçidos, que era una admiración el verlo [...] No tenía algunas cosas forçosas, de las que las demás Religiosas usan, como son cuchillo, tixerias, dedal o lamparita para alumbrarse, ni Breviario, y solo tenía un Diurno viejo, que mantenía siempre en las manos durante el Oficio Divino, no obstante que se lo sabía todo de memoria.⁷⁸

A l'interior dels monestirs, per tal de garantir el recolliment i pregària contemplativa, el silenci era rigorós. Les monges distingien entre el silenci perpetu, el regular i l'evangèlic. El silenci era perpetu al cor, refetor, dormidor i claustre; el silenci regular anava des de la una del migdia fins després de Vespres, i l'evangèlic tenia lloc el dia en què combregaven les monges (per tal d'assegurar el recolliment interior i l'acció de gràcies) i, també, quotidianament, el silenci es mantenia al llarg del dia mirant de «no hablar palabras ociosas, ni tener pláticas

---

borbònic a la invasió napoleònica, Barcelona, 1996, p. 131: «Se'ns presenten casos de pobresa radical o 'extremada', com la viscuda per fra Fèlix de Guàrdia, la qual trobem testimoniada al volum segon de la *General Inquisición*, on llegim que es: 'reparà en ell un tenor de vida molt exemplar y virtuosa, singularment una pobresa extremada; de modo que los paños menors que usava, eren tant remendats, que se podia molt ben dubtar, si havia part ô porció alguna de la primera tela, sinó que tot eran pedassos sobre pedassos', etc.»

76. «No retire del uso cosa alguna antes de hacerla ver a la Prelada. Las cosas dejadas deben servir para remendar; y los hábitos, velos, etc. más usados pueden servir para faenas más groseras ú otras en que es fácil ensuciarlas» (vg. *Constituciones Generales para todas las Monjas...*, p. 325: «De la ropera», núm. 2).

77. Per exemple, sor Llorença Bernarda, caputxina de Toledo fundadora del monestir de Mèxic, tenia un sentit de pobresa tan exagerat que: «era con tal industria, que pudiera aprovechar los desperdicios, y acomodar los retazos que sobraban [...] y acomodarse, como pobre, con trapos y desperdicios» (vg. *Trono mexicano, en el convento de Religiosas Pobres Capuchinas*, Madrid, 1728, p. 127).

78. Vg. *Copia de la Carta que [...] da quenta a los demás conventos del feliz tránsito y heroicas virtudes de la Venerable Madre Sor Josepha Manuela de Palafox y Cardona...*, Sevilla, 1724, f. 26.

escusables». ⁷⁹ Les caputxines s'ajudaven en aquest recolliment maldant per dur sempre, una mica exageradament, la mirada baixa i recollida, com el cas de sor Marta Noguera Valeri († 1830), caputxina de la comunitat de Barcelona que: «portava la vista sempre tan recollida, que no vas [= vaig] conèixer may cap relligiosa per la cara, sinó per la vèu; perquè no'n mirava cap ni rès del convent. Estava tan apartada de sabèr lo que hi havia y se fèya, còm si no hi visqués. Y passaren alguns anys, fins que m'[h]o varen advertir; que no sabia que en el còr prenguessen la claror per una finestra molt gran, que hi havia». ⁸⁰ A més, en aquest clima permanent de progrés espiritual a l'interior dels monestirs, les jornades anuals d'Exercicis Espirituals, que duraven deu dies complets, ⁸¹ eren diades afegides de gran intensitat espiritual.

Hem d'indicar, que la vida contemplativa, al final del segle dinovè, era tan tancada i bolcada de cara endins, que les monges la comparaven a la forma de vida desenvolupada per la Sagrada Família en la casa de Natzaret. ⁸² La comunicació a l'interior dels monestirs era feta de «palabras pocas, baxas y necessitadas», segons testimonia el reverend Nicolás Torrecilla. També es procurava assegurar el recolliment amb l'exclusió de llibres mundans o poc espirituals, dels quals s'evitava tothora l'entrada a les llibreries o biblioteques de l'interior dels monestirs. ⁸³ Consta, de tant en tant, en els llibres de comptabilitat del

79. *Ibidem*, p. 2.

80. Vg. *La enamorada...*, p. 206.

81. «Una vez al año los diez días de ejercicios espirituales de San Ignacio [...] El tiempo que duran estos ejercicios, llevan siempre cubierto el rostro, guardan profundo silencio, y con nadie pueden hablar las que los hacen, sino con el Director en el Confessionario» (vg. *Idea de la perfecta religiosa...*, p. 77-78).

82. «Os encargo sobretot me encomanen en tal dia al Gloríós Patriarca, perquè sàpiga imitar sas virtuts, ell és un perfet modelo per las ànimas relligiosas, que ens enseña el modo de estar sempre unida ab Jesús; y aixís com S. Josep vivia en la caseta de Natzaret nit y dia vivia ab ell Jesús, també nosaltres tenim sempre el bon Jesús Sacramentat dintre nostre Convent, que podem considerar com a altra casa de Natzaret» (ACMan, Carta de sor Agnès Puig al seu pare, Josep Puig, Sant Gervasi, 17 març [1899?], s.f.).

83. «Las Monjas no tengan en el Monasterio libros profanos, curiosos, vanos y mundanos, mas tengan libros que puedan edificar sus almas» (vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Madrid, 1619, f. 72 r). Aquesta disposició encara es mantingué en les constitucions renovades ran del Codi de Dret Canònic de 1917: «Se ordena que en el monasterio no se guarden otros libros que los a propósito para instruir y edificar a las almas encendiéndolas en el amor de Dios» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. XI, 163).

síndic, l'anotació de despeses per relligats i per l'adquisició de llibres en els monestirs de caputxines.⁸⁴

Pel que fa a la ritualització i desenvolupament de les exèquies de les monges, en un cerimonial per a ús de les caputxines franceses, se'ns descriu la manera d'amortallar les sors, que era realitzat amb molta senzillesa, tal com escau a la «forma vitae» franciscanocaputxina. Les religioses difuntes eren rentades i vestides amb l'hàbit propi, sense mantell, però, i amb les mans plegades tot sostenint el crucifix i la regla,⁸⁵ amb una posició devota i edificant. Aquests costums, de faisó força semblant, eren seguits per les caputxines de Catalunya i Mallorca que, en llurs costumaris, tenien indicat el «Orden de lo que se ha de hacer quando [sic] muriere alguna Religiosa»,⁸⁶ on hi ha descrit la forma escaient de procedir en les exèquies de les caputxines difuntes que, com ja s'ha dit, eren enterrades descalces i sense mantell.⁸⁷ La mort de les caputxines era, doncs, ritualitzada d'aquesta manera: després d'expirar la monja, es tocava a morts, i l'infermera vestia la difunta col·locada damunt d'un baiard o civera a fi de poder-la traslladar, amb facilitat, a la sala anomenada del capítol, on a través de la reixa que donava a l'església, podia ser contemplada pels parents, coneguts i amics del monestir.⁸⁸ El cementiri solia estar situat prop del recinte de

84. ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Sindico...* (31 agost 1880) f. 9: «He pagado al Sr. D. José Franquet, librero de Gerona, por encuadernación de libros de las Monjas Capuchinas y compra de cuatro libros de retiro espiritual y dos oficios sanctorum, 46 ptas».

85. «Laveron son corps selon l'usage de l'Eglise, et le feron le plus modestement qu'il leur sera possible. Ensuite elles l'habilleront a l'ordinaire sans manteau [...] La face découverte, les mains jointes, etc.» (vg. *Rituel des Religieuses capuccines*, Avignon, 1751, p. 345: «De la manière d'habiller la soeur difunte. De la disposition sur le lit fúnebre», etc.).

86. Vg. *Orden de las varias funciones de coro, según la práctica de las Religiosas Capuchinas*, Barcelona, Imp. Surià, s.d., p. 110-129.

87. «Quando alguna Religiosa muriere, la Abadesa haga que sea sepultada con el Hábito y cuerda de la Orden, vestida de la misma manera que quando era viva, menos el manto y las esparteñas» (vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 108).

88. «Inmediatamente que hubiere espirado la Religiosa, se le dirá el Responsorio siguiente, y se tocará a muertos, haciendo los tres toques acostumbrados [...] La Enfermera vestirá a la difunta, y puesta en las andas, la llevará a la pieza del Capitulo, dexando junto a ella dos luces encendidas, hasta que la Comunidad vaya procesionalmente a cantarle los Responsorios. A la hora señalada por la Madre Abadesa, se tocará la campana por espacio de un *Miserere*; y asimismo se tocará la teja, para que todas acudan al Coro, desde donde partirán en procesión con cruz levantada y

l'església conventual, i mai sota els altars. A voltes, el fossar era situat dins de l'hort.⁸⁹ Algunes caputxines, ja sigui per la fama de santetat, o bé per mor de llur condició social nobiliària, o ja sigui, també, per la projecció social que assoliren com a abadesses, tingueren exèquies especialment solemnes, amb homilies de reputats predicadors, que eren posteriorment editades i divulgades com, per exemple, la predicada pel jesuïta Cristòfor Domènech l'any 1752 en les exèquies de sor Josepa M. Garcia,⁹⁰ abadessa de les caputxines de Castelló,⁹¹ emparada i protegida del marquès de Dos Aguas.

En el període barroc, alguns eclesiàstics, benefactors (que havien ajudat la comunitat amb deixes testamentàries, o bé ajudat a pagar el dot a les postulants), i també alguns amics dels monestirs, demanaven de ser enterrats dins les esglésies conventuals de les caputxines; la cerimònia de llur exèquies, però, es feia sempre a l'església parroquial. El cerimonial litúrgic per a ús intern de les monges caputxines ens descriu la manera de realitzar aquests enterraments de sacerdots amics i de seglars.⁹² Al presbiteri, i també davant mateix de les grades, dins

---

cirios encendidos en las manos, hasta que lleguen donde está el cuerpo [...] Dicho el *Requiescat in pace*, rodarán procesionalmente el claustro con el cadáver, y cantarán el Salmo que se sigue [Ps 113, *In exitu Israël de Aegypto*]. Dada la vuelta al claustro, y llegando a la reja, pondrán el cuerpo de la difunta que esté de cara a la Iglesia, con la cruz a la parte de la cabeza, y las Acólitas comenzarán el Responso [...] Dexarán quatro luces encendidas con el cadáver, y de parte de fuera estará un Sacerdote junto a la reja, y de parte de dentro dos Monjas rezando en sufragio de la difunta [...] Llegada la hora del entierro, tanto si es después de la Misa, como si es por la tarde, se tocará a obediencia, y también la campana a muertos todo el tiempo que dure el entierro, etc.» (vg. *Orden de varias funciones de coro...*, p. 110-120).

89. «Que la bóveda del panteón no esté nunca bajo los altares. En cuanto sea posible, se han de preferir las tumbas o bóvedas inmediatas a la iglesia o puestas debajo de ella. Pero cuando no se permita enterrar dentro del Convento, constrúyase en la huerta un devoto cementerio» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 92).

90. Una extensa biografia n'escriví, J. VELA, *Idea de la perfecta religiosa en la vida de la Venerable Madre Sor Josepha María Garcia*, València, 1750.

91. Vg. *Sermón fúnebre-histórico, en las exequias de la Venerable Sierva del Señor, la Madre Sor Josepha Maria Garcia, religiosa capuchina y abadesa que fué en su Religiosísimo Monasterio de Castellón de la Plana [...] Predicó el R.P. Cristóval [sic] Doménech...* (València, 1752).

92. «Como se han de recibir los cuerpos de los difuntos, que traen a enterrar en nuestra Iglesia. Primeramente, [...] la Parroquia quando ha sacado el difunto, etc.» (vg. *Orden de varias funciones de coro...*, p. 130-139).

l'església conventual del monestir de caputxines de Girona hi ha, encara, els enterraments d'alguns dels primers confessors, els reverends Pau Volart⁹³ († 1640), Llätzer Clascar⁹⁴ († 1666) i Silvestre Bonabosch⁹⁵ († 1733); i també, el d'una dama benefactora, la senyora Maria Masdeu⁹⁶ († 1643), significatius documents lapidaris indicatius d'aquest desig d'alguns seglars i eclesiàstics de ser enterrats dins de les esglésies conventuals de les clarisses caputxines.

L'enterrament de les caputxines, tot i estar molt ritualitzat, no trencava excessivament el ritme de la vida de cada dia a l'interior del monestir. Una volta acabada la cerimònia de les exèquies i enterrada la religiosa, tot seguia igual de cara endins, amb les mateixes celebracions i horaris. Una acurada, i detalladíssima, descripció de la forma de celebrar «ad intra» les diverses solemnitats litúrgiques, distribuïdes al llarg de l'any, i d'altres usos i costums de les monges caputxines, la trobem àmpliament descrita en la *Consueta* de la comunitat de Palma de Mallorca, on se'ns relata, amb tota precisió, la gran diversitat d'usos i costums del monestir,⁹⁷ tant els «pia exertitia» seguits per les religioses, com les pràctiques de pietat vinculades a l'any litúrgic, junt amb referències explícites als dejunis i penitències, com també l'enumeració de diversos costums o serveis domèstics: els dies de neteja i la manera

93. És la primera làpida que hi ha situada davant del primer graó del presbiteri, amb breus referències biogràfiques del reverend Pau Volart, beneficiat de la catedral de Girona i confessor de les monges caputxines, traspasat el 30 de juny de 1640.

94. És l'única làpida que hi ha sobre el presbiteri. El text lapidari ens indica que era canonge de la col·legiata de Sant Feliu i confessor de les caputxines de Girona. Morí el 4 d'octubre de 1666.

95. Doctor en Teologia, fou rector del seminari de Sobreportes, i durant 40 anys síndic i confessor ordinari de les caputxines. Té la làpida davant el primer graó del presbiteri, al costat de la làpida de la senyora Masdeu. En el text hi ha una breu síntesi de la biografia del doctor Bonabosch: «D[eo] O[ptimo] M[aximo] R. Silvester Bonabosch S.T.D. [...] Rector Sem. de Sobreportas. Per 40 Annos Sind. et Conf. Ordinariae Capuccinar[um], obiit die V aprilis 1733». Inicialment fou només confessor, i a partir del 1711, també fou nomenat síndic de les caputxines (ADG, *Registre de Lletres*, Reg. U-273, 30 juliol 1711, f. 84).

96. Té la fossa i la làpida, amb un escut familiar al centre, situada entre la del reverend Pau Volart i Silvestre Bonabosch, davant del presbiteri, amb un text esculpit que diu: «Sub hoc lapide recondita sunt ossa Mariae Masdeu et Max, oriundae in praesenti civitate que pie vivens mortem cum melior vita com. Die desimo [sic] tersio [sic] mensis setembris 1643».

97. ACPalma, *Consueta del Real Monasterio de la Purísima Concepción de Religiosas Capuchinas de Palma de Mallorca*. Els darrers afegits són de l'any 1948.

de fer-la, el cuinar, etc. Semblantment, les caputxines de Barcelona, durant el pontificat del bisbe Pedro Díaz de Valdés, publicaren un cerimonial per a ús intern de la comunitat,⁹⁸ el qual adoptaren també les caputxines de Mataró, Manresa i Girona. La resta de monestirs hispans solien seguir un cerimonial molt més concret i detallat que, en alguns casos, era també observat per les caputxines de Catalunya, perquè el llibretó es trobava a llurs biblioteques amb senyals d'haver estat utilitzat i amb anotacions marginals de les monges catalanes.⁹⁹ Amb tot, al començament del segle vintè, quan la modernitat començava a marcar acceleradament la vida social i eclesial d'Europa, amb motiu del tercer centenari del traspàs de sor Àngela Serafina,¹⁰⁰ i també per influx directe dels framenors caputxins, que acabaven d'editar un manual o cerimonial,¹⁰¹ les clarisses caputxines publicaren un *Manual Seràfic*,¹⁰² on es procurava d'adaptar les velles tradicions als nous temps.¹⁰³ Molt encertadament, en les pàgines d'aquest *Manual* de les caputxines, es recomanava als monestirs hispans que tinguessin cura de conservar els documents en un arxiu conventual a propòsit, situat en una cel·la-despatx a cura de l'abadessa i secretària,¹⁰⁴ i se suggeria

98. Vg. *Orden de varias funciones de coro, según la práctica de las Religiosas Capuchinas*. Barcelona, Imp. F. Surià, s.d.

99. Vg. *Declaración de las ceremonias que deben guardar las Monjas Capuchinas de la Primera Regla de Santa Clara*, Madrid, 1730.

100. «Una circunstancia muy especial debe animarnos también a recibir este Manual como un acuerdo altísimo de la Divina Providencia. Celebramos este año (1908) el centenario tercero de nuestra venerable Madre Ángela Margarita Serafina, primera capuchina de España, cuyo espíritu seráfico la hizo un retrato vivo de nuestro P. San Francisco, etc.» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 12).

101. Vg. el *Manual Seráfico de los FF.MM. Capuchinos de las Provincias de España y sus Misiones. Publicado por mandato del Rmo. P. Bernardo de Andermatt*, Roma, 1890.

102. Inicialment, fou publicat a iniciativa de les caputxines de Calataiud i, després es féu extensiu a tots els monestirs hispans. Vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, Saragossa, 1909, p. 3: «Hemos hecho examinar por dos Religiosos graves y competentes de nuestra Orden Capuchina el libro titulado *Manual y Ceremonial Seráfico a uso de las Reverendas MM. Capuchinas de Calatayud* [...] Creemos será este libro utilísimo, no sólo para las Religiosas Capuchinas de Calatayud, sino también para todas las Capuchinas de España» (Ildefonso de Ciaurritz, Pamplona, 15 agost 1908).

103. Vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas, extractado del que observan los FF.MM. Capuchinos*, Saragossa, 1909.

104. «En la segunda celda de la M. Abadesa, ha de estar el Archivo de la Comuni-

que, també, les comunitats disposessin d'una petita biblioteca,¹⁰⁵ on es trobaven alguns autors caputxins com Diego de Cádiz i Ambrosio de Valencina, les obres i biografies de caputxines, com Verònica de Giuliani¹⁰⁶ i Magdalena de Martinengo i, òbviament, segons els criteris ascètics de l'època, els clàssics de l'ascetisme jesuític castellà. Per exemple, a la biblioteca conventual de les caputxines de Girona hom hi troba, a més de la *Crònica Seràfica* redactada pel framenor observant Damià Cornejo¹⁰⁷ –que es llegia al refetor durant els àpats– també un seguit de clàssics de l'espiritualitat, com les obres del benedictí Lluís Blosio, la famosa *Introducció a la vida devota* de sant Francesc de Sales, el *Combat Espiritual* del teatí Llorenç Scupoli, el divulgadíssim *Ejercici de perfecció* del jesuïta Alonso Rodríguez, o bé diversos tractats eucarístics¹⁰⁸ i textos sobre la devoció al Sagrat

---

dad, muy bien arreglado [...] Ha de tener también sus cajones correspondientes, donde con todo orden y curiosidad se conserven las escrituras, licencias y documentos de la fundación del Convento, las comunicas y consultas con los Prelados, etc.» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, pp. 119-121, núms. 305 i 308).

105. «Procuren en cuanto sea posible, que no les falte un buen Año Cristiano, las Crónicas de la Orden, vidas de los Santos y Beatos capuchinos, de Santa Verónica Julianis, Beata Magdalena Martinengo y otras Venerables; la Mística Ciudad de Dios, el Ejercicio de Perfección del Beato [sic!] P. Rodríguez, las obras del Beato Diego José de Cádiz, Rvdo. P. Valencina, y otros muchos libros que pueden serles de grande utilidad espiritual, procurando en todos dar la preferencia a los autores de la Orden» (*Ibidem*, p. 118, núm. 301).

106. A la biblioteca del monestir de les caputxines de Girona hi ha, per exemple, aquesta primitiva biografia de la caputxina estigmatitzada Verònica Giuliani. Vg. F. M. SALVATORI, *Vida de la B. Verónica Juliani, abadesa de las capuchinas en Santa Clara de la Ciudad de Castelo*. Madrid, Imp. de la calle de la Greda, 1808. També, a les llibreries de les monges caputxines hi figuren llibretons, escrits ran la seva beatificació, per a fomentar la devoció a Santa Verònica. Vg., per exemple, *Ejercicio devoto para novena o triduo en honor de la B. Verónica Julianis, capuchina*, Girona, Imp. V. Oliva, s.d. i, també, *Novena a la extática capuchina, la beata Verónica Juliani, abadesa que fue del convento de Santa Clara en la Ciudad de Castelo*. Mallorca, Imp. T. Amorós, 1805, etc.

107. Vg. Damián CORNEJO, *Crónica Seráfica. Vida del Glorioso Patriarca San Francisco y de sus primeros discipulos*, Madrid, 1682-1686 (3 vols).

108. Actualment, hi ha diverses edicions publicades durant els segles XVII, XVIII i XIX, d'aquests textos ara esmentats, conservats encara a la biblioteca de les caputxines de Girona, llegits per diverses generacions de religioses. Vg., per exemple: *Las obras de Ludovico Blosio, abad de San Benito. Traduzidas por Fray Gregorio de Alfaro*. Girona, Imp. Gaspar Garrich, 1619; *Introducción a la vida devota escrita en francés*

Cor de Jesús. Cal esmentar, també, que a bona part de les comunitats es llegia la divulgadíssima i famosa obra titulada *Mística Ciudad de Dios*, escrita per la concepcionista franciscana Maria de Jesús de Ágreda,¹⁰⁹ obra que, quan fou traduïda al francès va ser qualificada per Bossuet d'impertinència impia i, alhora, burla èpica dels evangelis.¹¹⁰

En el clima, suara al·ludit, de recolliment i de gran austeritat, característic de les monges caputxines, sorprèn molt que en el marc d'algunes solemnitats, especialment la festa titular de l'església o en festes d'exaltació eucarística, dins del recinte de les pobríssimes esglésies de les monges caputxines —on tenien prohibida la utilització d'orgue i el cant—, es fessin celebracions acompanyades amb música de violins i arpes, segons els costums barrocs de l'època. Així consta, per exemple, en una testimoniança de Jeroni Santjust (datada el 13 de novembre de 1610), recollida en el procés de beatificació de sor Àngela Serafina: «Trovandomi io un giorno nella Chiesa del Monastero di quella

---

por San Francisco de Sales. Traducida al castellano de Orden del Emo. y Excmo. Sr. Cardenal de Lorenzana, arzobispo de Toledo, por D. Pedro de Silva. Barcelona, Imp. Pablo Riera, 1856; *Combate Espiritual escrito en idioma italiano por el Venerable Padre D. Lorenzo Escupoli del Orden de los PP. Clérigos Regulares de S. Cayetano. Traducido en lengua castellana por Don Damián González del Cueto*. Barcelona, por los consortes Sierra, Oliver y Martí, 1791; Alonso RODRÍGUEZ, *Exercicio de perfección y virtudes christianas*. Barcelona, Imp. Pablo Campins, 1740; *Finezas de Jesús Sacramentado para con los hombres, e ingraticudes de los hombres para con Jesús Sacramentado*. Barcelona, Imp. Herederos Maria Ángela Martí, 1775, etc.

109. Per exemple, les caputxines de Mataró, per tal de preparar-se de manera escaient per a la festa de l'Assumpció de la Mare de Déu, fins fa pocs anys exposaven el Santíssim i, després de resar els misteris de glòria del Rosari, «se lee el capítulo de la *Mística Ciudad de Dios* de la Vble. M. Ágreda, que detalla la muerte de la Santísima Virgen, etc.» (vg. J. POU I PARERA, *El convento y comunidad de monjas capuchinas de Mataró*, Mataró, 1931, p. 46). A les biblioteques conventuals, de caputxins i caputxines, hi solia haver distintes edicions, principalment la que enllestiren els promotors de la causa de beatificació; vg. *Mystica Ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia, y abismo de la Gracia. Historia Divina y vida de la Virgen Madre de Dios*. Madrid, Imp. de la Causa de la V[enerable] Madre, 1725 (3 vols.), etc. Sobre la vida de la Madre Ágreda, vg. J. XIMENES SAMANIEGO, *Relación de la vida de la Venerable Madre Sor Maria de Jesús, Abadesa de el convento de la Inmaculada Concepción de la Villa de Ágreda*, Barcelona, 1687, etc.

110. Ho recull Antoni PALAU I DULCET, dins *Manual del Librero Hispano-Americano*. Vol.1, Barcelona, 1948, p. 93.

Santa Casa [a Barcelona] che mi pare si faceva festa al Santissimo Sacramento che doveva essere esposto nell'Altare, e si faceva musica a violini, arpe ed altri istromenti, etc.»¹¹¹ En efecte, malgrat el rigor de la «forma vitae» de les caputxines, aquestes religioses empraven, a voltes, el cant per tal de solemnitzar la litúrgia, i consta documentalment que durant la Guerra Gran contra el govern de la Convenció francesa, tres caputxines de la comunitat de Girona que s'encaminaven al monestir de Barcelona per a refugiar-s'hi, passaren unes setmanes amb les caputxines de Mataró ensenyant-los cant.¹¹² Més encara, existeix un cerimonial publicat per les caputxines de Barcelona durant el pontificat de Pedro Díaz de Valdés¹¹³ (1798-1807), on hi ha la relació de les «Misas que suelen cantarse en los Conventos de Religiosas Capuchinas».¹¹⁴ El cant litúrgic començà, però, d'arrelar entre les monges

111. APóst., *Copia Publica versionis originalis documentorum quae pertinent ad Processum Ordinaria auctoritate constructum in Curia Ecclesiastica Barcinonensi, super fama sanctitatis, vitae, et virtutum et miraculorum Servae Dei Angelae Margaritae Seraphinae, Fundatricis Monialium Capuccinarum in Hispania*, f. 57.

112. «Se quedaron aquí [en Mataró] tres religiosas [capuchinas de Gerona] para dar lecciones de canto a la comunidad, hasta fines del mismo diciembre [1794]; terminada su misión fueron también a reunirse con su respectiva comunidad» (vg. J. POU I PARERA, *El convento y comunidad...*, p. 79).

113. Sobre l'acció pastoral i biografia d'aquest prelat, vg. J. BADA I ELIAS, «Don Pedro Díaz de Valdés, obispo de Barcelona (1798-1807). Apuntes biobibliográficos», dins *Anthologica Annua XIX* (1972) p. 651-674.

114. Les caputxines solien cantar l'introit, el gradual, el cant d'ofertori i l'antifona de comunió de la Circumcisió del Senyor (1 gener); Epifania (6 gener); Purificació de Maria (2 febrer); Sant Josep (19 març); Anunciació de Maria (25 març); Invenció de la Santa Creu (3 maig); Ascensió del Senyor; Vigília i dia de Pentecosta (amb cant de la seqüència «Veni Sancte Spiritus»); Santíssima Trinitat; Corpus Christi (amb cant de la seqüència «Lauda, Sion»); Sant Antoni de Pàdua (13 juny); Naixement de Sant Joan Baptista (24 juny); Solemnitat de Sant Pere i Sant Pau (29 juny); Festa de Santa Margarida (20 juliol, titular del monestir de Barcelona); Santa Clara (12 agost); Assumpció de Maria (15 agost); Sant Joaquim (16 agost); Nativitat de Maria (8 setembre); Estigmatització de Sant Francesc (17 setembre); Sant Francesc (4 octubre); Tots Sants (1 novembre); Immaculada Concepció (8 desembre); Tercera Missa de Nadal (25 desembre) i Dimecres de Cendra. Curiosament, no es cantava cap missa durant la Setmana Santa, ni el dia de Pasqua, ni el dia de la Indulgència de la Porciúncula (2 agost) (vg. *Orden de las varias funciones de coro, según la práctica de las Religiosas Capuchinas*, Barcelona, s.d., pp. 6-48). També es cantava duarant les exèquies de les difuntes (amb el cant de la Seqüència «Dies Irae»), el dia de la commemoració dels fidels difunts, el 2 de novembre, i durant l'exposició del Santíssim en les funcions de les Quaranta Hores (*Ibidem*, pp. 81-86 i 159-163).

caputxines a la segona meitat del segle divuitè, i des del final del dinovè es generalitzà a diversos monestirs el cant gregorià, el qual passà a ser habitual en algunes solemnitats,¹¹⁵ ran de les disposicions de l'any 1903, donades pel papa Pius X.¹¹⁶

Eren, també, especialment festives i viscudes les celebracions de les professions de les novícies, on predicaven els oradors més destacats, també amb la presència de músics¹¹⁷ durant els segles XVIII i XIX, moda força comuna fruit del barroquisme de l'època, però, com adés esmentava, poc adient amb la tradició d'austeritat i pobresa característica de les caputxines. Per exemple, el dia primer de setembre de 1895, el pare Rupert M. de Manresa, guardià del convent de Sarrià, fou convidat per les caputxines de la seva ciutat nadiua a predicar la professió de la caputxina manresana sor Maria de Montserrat Ferrer. Cal esmentar que, durant els segles XVII i XVIII, les candidates a la vida caputxina ingressaven directament al noviciat, fins que s'instituí un temps de postulatat després del Trienni Liberal, l'any 1825, durant el regnat de Ferran VII i, quasi un segle després, el mig any de postulatat,¹¹⁸ ran de l'aparició del Codi de Dret Canònic, el 1917. El

115. «Nuestra Orden no tiene uso de canto formal si se exceptúan pocos casos; para el Oficio se usa un tono humilde, igual y unísono, distinguiéndose las solemnidades de lo diario solamente en que se hace más alto y pausado [...] En ciertas sagradas funciones, en las misas y fiestas especiales, se puede usar del canto Gregoriano y de otros que no desdigan de la gravedad capuchina» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 276, núms. 109-110).

216. Vg. el «Motu proprio sulla musica sacra», publicat per Pius X el dia de Santa Cecília de 1903, publicat íntegrament dins *Analecta OFMCap.* 20 (1904) pp. 39-44. Vg., també, el *Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de Tempore et de Sanctis SS.D.Pii X Pontificis Maximi iussu restitutum et editum, cui accedunt Missae Propriae Ordinis Minorum S. Francisci Capuccinorum, cura Rm. P. Pacifici a Sejano.* Romae-Tornaci, Typ. Desclée & Socii, 1910.

117. Per exemple, a les cerimònies de vesticions i professions de les caputxines de Girona, hi solia acudir la capella de música de la catedral: «He pagat per la cera en lo ofici de la entrada de Sor Isabel Font 9 L[liures] 8 s[ous]. En lo mateix dia per la música, 12 L[jures] 6 s[ous] 6 d[iners]. He pagat per la Capella de la Catedral en lo ofici de la Professió de Sor Isabel Falló, 12 L. 6 s. 6 d.» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 6 octubre 1831 i 18 octubre 1832, ff. 131 i 194), etc.

118. «Las doncellas postulantes no tenían postulantedo, sino que antes de entrar en la clausura ya se les vestía el santo hábito en la iglesia. El Rmo. Abad de Ripoll en el año 1825 dispuso dos meses [de postulantedo], observándose así hasta el 1916 que ordenaron seis» (ACMan, *Libro de la Fundación*, f. 45).

període immediatament abans de la presa d'hàbit, les postulants vestien molt severament,¹¹⁹ com esqueia a futures caputxines.

Pel que fa a les observances penitencials i ascètiques de les clarisses caputxines, cal posar especial relleu a la sovintejada pràctica de les disciplines o deixuplines. Sortosament, comptem amb diverses testimoniances documentals que ens aporten fascinants notícies sobre els desigs de penitència i mortificació de bona part de les noies que professaven, com a monges caputxines, en els diversos convents d'arreu d'Europa, al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX. A tall d'exemple esmentem, tan sols, el cas paradigmàtic de sor Maria Diomira,¹²⁰ caputxina del monestir italià de Fanano, la qual essent encara adolescent es procurà un cilici a través del confessor,¹²¹ i es fabricà unes deixuplines que emprava, molt sovint i que, astutament, tenia molt ben amagades per tal de no ser descoberta en les seves penitències,¹²² tal com ella mateixa

119. «Que durante este tiempo llevarán vestidos negros, alpargatas, mantilla negra, y que sea espesa y de luto, y una valona larga que casi les llegue hasta la cintura» (ACMan, *Ibidem*, f. 46).

120. Sobre sor Maria Diomira Serri Curti (Gènova 1705 - Fanano 1768), amb el procés de beatificació iniciat l'any 1901, hom pot llegir l'autobiografia que ella mateixa escriu l'any 1767: vg. *Vita della Venerabile Suor Maria Diomira del Verbo Incarnato, Cappuccina professa nel Monastero di Fanano, scritta da lei medesima*, Monza, 1904. Complementàriament, vg., també *Analecta OFM Cap.* 14 (1898) pp. 257-261: «Servae Dei Sor Mariae Domirae a Verbo Incarnato Sanctimonialis professae capuccinae. In Asceterio Fanani (dioec. Mutinen.) Viate Synopsis» i, també *Analecta OFM Cap.* 18 (1902) pp. 45-49. Complementàriament, Vg.: *Lexicon Capuccinum*, Romae 1951, col. 506; i sobre el desenvolupament i estat del procés de beatificació, vg. SILVINUS A NADRO, *Acta et Decreta Causarum Beatificationis et Canonizationis OFM Cap.*, Romae, 1964, p. 1103-1116.

121. «Sicché restai col desiderio d'averne un cilizio: ma e per qual modo?, e come? Pensava e risolveva di chiederne uno al confessore, e poi non avevo mai coraggio a dimandarglielo. In fine diventi molto quieta e contenta quando un giorno mi parve di sentire al mio cuore questa voce: *Acchetati, chè quando mi piacerà che tu abbi questi strumenti, sapró consolarti*» (dins *Vita della Venerabile Suor Diomira...*, Monza, 1904, p. 27: «Comincia a farsi la disciplina. Desiderio che ha di portare il cilizio», etc.).

122. «Una volta veduti alcuni uomini vestiti di cappa, i quali con un flagello di ferro battevansi le spalle [...] Ciò fece una viva impressione in me, che non aveva vedute simili cose, e ansiosamente bramava di imitarli; ma come poter avere anch'io un tale strumento? [...] Mi procacciai di nascosto una funicella, indi la ridussi in tre pezzi, lasciandone uno di questi più lungo degli altri [...] La provai sulle mie spalle, poichè in altra guisa non sapeva io farla [...] Custodiava io questa disciplina con somma cautela, e avrei provato una grandissima tristezza se fosse stata veduta da qualcuno» (*Ibidem*, p. 26-27).

explica en l'autobiografia que acabà d'escriure el 21 de desembre de 1767; un seguit de penitències que augmentà notablement quan ja era religiosa caputxina –a tres vegades cada dia, i a set els divendres!– amb el vist-i-plau del seu director espiritual,¹²³ el canonge Ranieri M. Catani, que maldava per moderar-la en excessos tan imprudents, que caracteritzaren la vida de moltes religioses de l'Europa del Barroc, sobretot dins la família franciscana. Per exemple, entre moltes d'altres excessos, sor Agnès de Jesús Franco, concepcionista franciscana, que morí l'any 1644 al monestir aragonès de Miedes, es produïa expressament, cada dia, una forta amargor a la boca mastegant, per espai d'una hora, fulles de donzell i, a més, durant força dies portava un enorme cilici que tancava amb un cadenat –amb la clau guardada pel confés!– i d'altres extravagàncies com cenyir-se una corona d'espines sota la toca;¹²⁴ penitències exagerades i força semblants a les que realitzava, també, en la mateixa època, la famosa caputxina Verònica Giuliani a Città di Castello¹²⁵ i que, tan ardorosament, imitaren

123. «Le nostre regole impongono la disciplina tre volte la settimana; ed io, colla permisione di chi mi dirigeva, ho cercato da farne di più. Quando il male non me lo impedisca la faccio tre volte al giorno [...] Ne venerdì sono poi solita farla sette volte [...] Per riguardo al cilizio, le nostre regole non lo prescrivono, ed io lo cigno quasi sempre, quando non sia aggravata da un male troppo grande [...] Ma qualche volte l'ubbedienza m'ha costreta a cessare da queste mortificazioni» (*Ibidem*, p. 134-135: «Mortificazioni da lei esercitate in Religione»).

124. Vg. D. FRANCO DE VILLALBA, *La Heroyna religiosa Sor Inés de Jesús y Franco*, Saragossa, 1733, pp. 52-53: «Viernes trahía el mismo silicio, hazía más larga disciplina; ponía unos garbanzos en los pies; estaba una hora en cruz y otra hora llevaba Axenjos [= donzell] por la boca, y daba su vuelta al coro con la lengua por el suelo [...] Trahía algunos días, y después diez y ocho meses continuos, en la cabeza, debajo de la toca, una corona de hierro con setenta y dos clavos, o espinas de azero, que pesaría todo seis libras, y que estaba llena de sangre y el silicio de cadenilla que le cogía todo el cuerpo de la cintura arriba con un candado (que es lo que llamaba Gala) y éste lo usaba después tres días en la semana, y a vezes llebava más, entregando la llave a su confesor», etc.

125. El biògraf d'aquesta caputxina estigmatitzada ens descriu que «Las penitencias eran tantas y tales, y tan terribles, que no se sabía cómo podía resisitir [...] Se disciplinaba terriblemente, se despedazaba a cortes el cuerpo, traía un hábito interior texido de espinas, que llamaba ella *el vestido bordado* [...] Se disciplinaba horas y horas enteras para imitar y sufrir los azotes de la flagelación de N.S. Jesucristo, función que pedía dos horas y media de flagelación, etc.» (vg. F.M. SALVATORI, *Vida de la B. Verónica Juliani*, Madrid, 1808, p. 243). Un altre biògraf no s'estalvia d'indicarnos que, totes aquestes penitències, eren practicades per tal d'inflamar-se en l'amor a

moltes caputxines catalanes, com sor Marta Noguera, tal com ella mateixa ho relata en la seva autobiografia.¹²⁶ Aquests excessos i imprudències en les pràctiques de penitència, força habituals en els monestirs femenins de l'època, eren moderats pels confessors i directors espirituals i, a voltes, per les caputxines mateixes, perquè aquestes penitències tan sovintejades solien imprimir en el cos de les religioses senyals indelebles.¹²⁷ És per tot això que les caputxines del monestir de Sant Francesc, de Nàpols, tenien prohibit deixuplinar-se de nit, fora de la cel·la, i fins al vessament de sang.¹²⁸ En aquest mateix sentit, quan

---

Déu: «Semejantes penitencias, avivadas con el amor para con Dios, y el próximo, sublimaron a nuestra Sor Verónica a un grado tan eminente de austeridad, que pudo llegar a llamar las penas con el nombre amable de joyas, y de contentos» (vg. BENITO DE BOCAYRENTE, *Vida de la Venerable Madre Sor Verónica Juliani*, Múrcia, 1766, p. 67).

126. «Portar el cilici de continuo; en les hòres de fer fèyna de fatiga pòrto el de pell de cavall, que me cobrèx totes les espatlles, ab una crèu de puntes de fèrro; y després que no ting de fer fèynes de fatiga, me'n pòso un altre de fèrro, y de més de una mà de ample, y me cenyèx tota mi, que me causa gran torment; y lo pòrto sense llevarme el que continuament pòrto, que és el primer que he dit. després de axò hi vaig anyadir el dexuplinarme totes les nits fins a derramar sang [...] Comenci luègo de professa el dejuni perpètuu; y després, quand el Senyor [h]o va disposar, no vas bèure més vi, ni vas menjar més carn ni ous ni llet» (vg. *La enamorada...*, p. 225).

127. Per exemple, sor Anna Maria Langa, concepcionista franciscana que morí l'any 1733 al monestir aragonès de Miedes, en el seu cadàver hom hi observà els senyals i marques de les asprors penitencials: «Los ásperos silicios y sangrientas disciplinas, que en tantos años usó ésta fervorosa sierva del Señor, hizieron muchas llagas en su cuerpo, de suerte, que [h]aviendo passado más de doze años, que por sus indisposiciones y falta de salud la privaron totalmente de el uso de semejantes rigores, quando llegó el tiempo de amortajar su cadáver, se conocían en él las cicatrices de las llagas que [h]avía abierto su rigurosa penitencia» (vg. C. LANGA, *Vida y virtudes de la Venerable Madre Ana María Teresa de Jesús y Langa, religiosa francisca[na] descalza de la Purísima Concepción en el convento de Miedes*, Saragossa, 1739, p. 68).

128. Aquestes religioses, conegudes com les «cappuccinelle di Pontecorvo», pròpiament eren clarisses urbanistes i no pas clarisses caputxines, puix que no seguien la Regla Primera de Santa Clara, sinó la d'Urbà IV (a diferència del monestir napolità de Sta. Maria de Jerusalem, el primer monestir de clarisses caputxines, que seguia la de Santa Clara). L'ull penitència privada de les deixuplines, fora dels dies assenyalats, havia de fer-se amb llicència del confessor, i evitar el vessament de sang: «Trè volte la settimana si faccia la disciplina in commune, alla quale tutte convengano [...] Niuna si faccia la disciplina in altro tempo senza licenza del Padre Confessore, o della Madre [Abbadessa], senza la quale anco a niuna sia lecito mai farla a sangue [...] A niuna sia lecito andare di note per il giardino, o claustro, dopo un' hora di notte, ne per far disciplina» (vg. *Regola de S. Chiara confermata da Papa Urbano IV, con le Constitutioni*

sor Emerenciana de Copons, deixebia de la mare Serafina Prat, acudí l'any 1620 al monestir de Granada per tal d'integrar les religioses «capuchinas mínimas del Desierto de Penitencia de la Ciudad de Granada» dins de la xarxa de monestirs de l'Orde de les clarisses caputxines, tot formant-les i preparant-les per a la professió solemne de la Primera Regla de Santa Clara, que efectuaren el 15 de setembre de 1625, hagué de mitigar algunes pràctiques penitencials, força absurdes i molt usuals a Granada, fins i tot posar fi, d'una vegada, amb:

El uso de unas Cruces, o piedras, que acostumbraban a tener nuestras Capuchinas [de Granada] por almohadas en sus camas de penitencia. A la prudencia de la Madre Emerenciana parecía que podría venir muy mal aquel uso a la salud de las Religiosas, y que se hacía necesaria en todo una lícita y suave moderación.¹²⁹

Amb tot, malgrat aquest desig de moderació en algunes de les caputxines catalanes, sor Àngela Serafina, la fundadora, era tan extremada en l'ús de la disciplina que, segons que es recull en el procés de beatificació,¹³⁰ la sang que vessava mentre s'assotava esquitxava i tacava les parets de la cel·la.¹³¹ Això ja succeïa essent encara seglar,

---

*che si osservano nel Monasterio di S. Francesco delle Capuccine de Napoli, Nàpols, 1738, pp. 27-28 i 31, núms. 8-9 i 26). Pel que fa a la història d'aquest «Monasterio di Chiariste a Pontecorvo, dette le Cappuccinelle», fundat el 1585, hom pot mirar les principals dades recollides per BONAVENTURA DA SORRENTO, *I Conventi Cappuccini della Città di Napoli*, Sorrento, 1889, p. 92-93, etc.*

129. Vg. *Compendio Histórico-Chronológico de la fundación [...] de capuchinas mínimas del Desierto de Penitencia de Granada. Parte Primera*, Madrid, 1768, p. 216.

130. Francesca Fabregat, declarà en el procés de *non cultu* que: «ella declarant que hi havia entrat, veent que las parets eran molt negres, dient a dita Sra. [Caterina Planes] perque no las feya blanquejar, li respongué dita Sra. que ella se'n guardaria bé, perque deya que en ditas parets hi havia sang de dita Mare Serafina de quan se disciplinava» (recollit per Sebastià PUIG, dins *La Madre Serafina. Breve relación de la maravillosa vida de la Venerable Sor Àngela Margarita Serafina, fundadora de las monjas capuchinas de España, a la luz de sus procesos últimamente remitidos a la Sagrada Congregación de Ritos*, Barcelona, 1915, p. 6).

131. «Le sue discipline erano tanto sanguinose che imbrotavano le pareti della cella» (Apost., *Copia Publica, Transumpti Actorum Collationis Processus Ordinaria auctoritate constructi in Curia Ecclesiastica Barcinonensi, super fama sanctitatis, vitae, virtutum et miraculorum Servae Dei Angelae Margaritae Seraphinae, Fundatricis Monialium Capuccinarum in Hispania*, f. 151 r).

quan vivia al carrer del Carme de Barcelona, amb Caterina Planes, la qual sovint havia d'emblanquinar les parets de l'estança on Àngela Serafina s'assotava.¹³² Aquest costum de deixuplinar-se fins al vessament de sang sembla que era quelcom força habitual en les religioses contemplatives de l'època barroca; per exemple, consta aquest excés de mortificació en la vida privada de la religiosa concepcionista franciscana del monestir de Miedes, traspassada l'any 1733, sor Anna-Maria Langa.¹³³ També, i en aquest mateix sentit, ens consta documentalment, a través de les relacions autobiogràfiques de la beata Maria-Àngela Astorch, que ella, tot seguint l'exemple de la fundadora, sor Àngela-Serafina Prat, i emulant els costums de les religioses més penitents i mortificades, es deixuplinava fins al vessament de sang: «Levántome de pronto y tomo las disciplinas. Me corrí de verme tan covarde, pues no [h]avía tenido valor para el ejercicio del pretorio de Christo; echo las disciplinas en el suelo, y principio a quitarme el [h]ábito y sólo quedar desente y circunspecta como pedía el acto del pretorio, y esto con grande brío sin atender a mi salud ciñíme por diferentes partes cadenillas de las que sirven para los silicios, y éstas muy apretadas, a fin de atormentar a mi natural y asemejarme al Christo en sus pasiones, y principié de nuevo mi flagelación [h]asta vertir sangre. De esta vez quedó mi natural muy afligido y cansado por las cadenillas, etc.».¹³⁴ Semblantment, la mateixa sor Àngela Astorch, després d'insistir molt al seu confés, aconseguí el permís per fer-se assotar «secretament», diverses vegades, de matinada, per dues religioses de la comunitat, per tal d'experimentar (tan pudorosa com era!) la vergonya de Crist despullat a la columna i, ahora, sentir el mateix dolor i caritat del seu Cor Sagrat i, d'aquesta faisó,

132. Segons la testimoniança del reverend Bernat Alboy, rector de Castellfollit del Boix, qui, essent estudiant a Barcelona: «ví como todas las paredes estaban salpicadas de sangre: expliqué, admirado, a la Señora Planes lo que había visto, y me respondió que muy a menudo debía lavar las paredes de la sangre que a fuerza de disciplinas la Madre Serafina hacía brotar de su cuerpo» (vg. I. TORRADEFLOT, *Crónicas...*, Vol.I, Manresa, 1907, p. 372).

133. Vg. C. LANGA, *Vida y virtudes de la Venerable Madre Ana María Teresa de Jesús y Langa, religiosa francisca descalza de la Purísima Concepción en el convento de Miedes, Saragossa, 1739*, p. 66: «Por espacio de treinta años todos los días tomé disciplina, y algunos dos, y tres veces, y no pocas quedaron señaladas las paredes y suelo con la sangre que en ellas derramaba», etc.

134. A.Post., *Scritti della Venerabile Serva di Dio Maria Angela Astorch*, f. 36 v.

manifestar-li una consagració i amor totals. En efecte, escriu la beata Astorch que:

Fuí con estas inteligencias a mi padre espiritual a darle cuenta, y quedó resuelto la ehecusión [= ejecución] de la columna con la asistencia de dos religiosas que ehecutaban en mí, a su voluntad, de castigarme con azotes a vista de mi esposo Christo para manifestarle ser toda suya. Esto se ehecutó dos madrugadas entre dos y cuatro [de la madrugada]. Eran ellas de suyo muy calladas y secretas, y almas de espíritu y particular oración, y así quedó todo en secreto. A más que como prelada [les] mandé [que] no lo supiese la tierra [...] todo lo ehecutaron con sumo silencio, y concluido dejándome desatada de la columna se fueron, y yo quedé con mi Dios en oración.¹³⁵

Cal indicar ací que, a semblança d'altres ordes religiosos, quan a una monja caputxina se li imposava el càstig d'assots suplementaris,¹³⁶ se'ls aplicava la mateixa religiosa castigada, en comptes de fer-ho la superiora, com en el cas de les carmelites descalces,¹³⁷ tot i que consta d'algunes caputxines que es feien deixuplinar, com les germanes Àngela i Isabel Astorch.¹³⁸ Amb tot, les caputxines hispanes¹³⁹ i les catalanes, amb molt de seny, tenien prohibit de deixuplinar-se a les espatlles per

135. APost., *Ibidem*, f. 58 r-v.

136. Vg., per exemple: *Regla, correctorio, y ceremonias de los Religiosos de la Orden de los Mínimos de San Francisco de Paula*, Madrid, 1724, p. 102: «Si alguna vez los dichos Prelados mandassen a alguno tomar disciplina, tómelas tal culpado por su propia mano; y si contra esto el Corrector diese la dicha disciplina con su mano, o por mano agena, sea luego suspendido del oficio» (vg., també, *Ibidem*, pp. 24-44: «La Regla de las Monjas»), etc.

137. Vg. la *Regla Primitiva y Constituciones de las Religiosas Descalzas de la Orden de la Gloriosísima Virgen María del Monte Carmelo*, Madrid, 1787, cap. XVIII, núm. 5: «Todas estas culpas y otras semejantes se corregirán en Capítulo, o Refectorio con una disciplina, que la que presida aplicará a la delinqüente. Y adviértase, que estas disciplinas, que se dan por corrección, las ha de dar por su mano la Priora, o Superiora», etc.

138. «Siendo prelada mandó una religiosa le diese una disciplina» (vg. *Resumen de la Vida de Nostre M. Isabel Estorch*, f. 1 v; APCC, *Caputxines*, Llig. B-5-25).

139. «Disciplinaránse cada una a sí mesma, no en las espaldas, y las disciplinas han de ser como las que se usan entre la gente religiosa; y no se permita a ninguna a usar de otras, ni cadenillas, por ser contrarias a la salud.» (vg. *Declaración de las ceremonias que deben guardar las Monjas Capuchinas*, p. 51).

tal d'evitar perjudicar la salut del cos,¹⁴⁰ i ho feien a les cames o natges. En canvi, les clarisses del monestir de Sant Urbà de Roma, quan eren castigades amb deixuplines suplementàries, havien d'assotar-se a l'espatlla, davant la comunitat, però sense llevar-se l'hàbit.¹⁴¹ Amb tot, la documentació registra alguns excessos fins i tot en religioses amb fama de gran seny i equilibri, com sor Emerenciana de Copons, la qual quan era formadora es feia assotar les espatlles per les novícies,¹⁴² o bé l'ardor penitencial de sor Marta Bohigas, cosina de sor Àngela Serafina i una de les seves primeres seguidores, que volia viure perpètuament a pa i aigua i que, de molt joveneta, ja començà d'emprar violentament les deixuplines, les quals seguia aplicant-se estant enllitada amb febre, tal com ho recollí Ignasi Torradeflot en les Cròniques de les caputxines que publicà entre 1907 i 1909:

[Sor Marta Bohigas] en aquella tierna edad comenzó a tomar muy a menudo recia disciplina, procuróse un cilicio de cer-

140. Això queda ben clar en la darrera edició de les constitucions de Barcelona, publicades l'any 1915, poc abans de l'aparició del primer codi de Dret Canònic: «La Disciplina se ha de hacer ordinariamente después de Maitines, por ser hora quieta y secreta; y no tomarán el ejercicio en las espaldas por ser cosa contra la salud. Mientras se darán la Disciplina cantarán un *Miserere*, y un *De profundis*, y al fin la antifona *Christus factus est...*, etc.» (vg. *Regla Primera Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 227).

«La disciplina se hará, como ordenan las Constituciones, tres días en la Semana, y será después de maitines, lunes, miércoles y viernes. Disciplínase cada una a sí misma no en las espaldas, y las disciplinas han de ser como se usan entre gentes religiosas. No se permitirá a ninguna a usar de otras, ni cadenillas, por ser contrarias a la salud» (vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Santiago de Chile, 1850, p. 106).

141. «Si dia la penitenza di due discipline sulle spalle coperte in Capitolo, e stieno per una volta all'ultimo posto nel Refettorio, etc.» (vg. *Costituzione per le Monache di S. Urbano di Roma*, Roma, 1857, p. 62: «Delle colpe gravi»).

142. «Siendo Maestra de Novicias la Venerable Madre Sor Emerenciana, se retirava a un aposento más adentro del Noviciado, y se despojaba la ropa decentemente, y dexava las espaldas descubiertas, y salía de aquella suerte, y mandava a las Novicias (que eran muchas en número) que tomassen las disciplinas y descargassen azotes sobre sus espaldas; y las Novicias resistian, y era tan fervoroso su espíritu, y tan profunda su humildad con que se lo mandava, que no podían dextarlo de hazer, con mucha pena de las Novicias, y mérito de la Santa Madre, pues la dexavan como un *Ecce Homo*. Vive [h]oy una de las novicias de la Madre Emerenciana, que lo vió, y se lo refirió a la Madre Abadesa, etc.» (vg. *La Thebayda en poblado. El Convento de la Concepción Capuchina, en la Imperial Toledo*, Madrid, 1686, f. 112).

das que traía ordinariamente pegado a la carne, y otro de hierro que de vez en cuando para mejor austeridad se ceñía. Concibió deseos de vivir a solo pan y agua a imitación de los anacoretas del desierto, pero la Madre [Serafina] no lo consintió [...] Tan austera y penitente, que no contenta con doblar la disciplina, llegó al punto de dársela estando enferma en cama con calentura.¹⁴³

Aquestes penitències tan exagerades es donaven, també, entre els framenors caputxins, especialment els de la primera generació; aspectes penitencials que inflamaren els desigs de sor Àngela Serafina i les seves seguidores, que volien viure la dimensió femenina de la vida caputxina. Per exemple, les antigues cròniques, que es llegien al refetor dels caputxins i caputxines, expliquen, molt detallament, el rigor penitencial dels iniciadors de la vida caputxina a Catalunya com és, per exemple, el cas de fra Sebastià de Ripoll,¹⁴⁴ a qui:

No le satisfacían las disciplinas que acostumbraba hacer la Comunidad, sino que añadía otras extraordinarias; y aunque hacía con rigor los ayunos, era por otra parte tan abstigente, que algunas veces fue necesario que los Prelados le mandasen comer. Ni fué menor su espíritu penitente en la observancia de la santa pobreza, pues que a la verdad no tenía a su uso sino las disciplinas, el breviario y el vestido que concede la Regla, y éste muy despreciado, siendo su cama las desnudas tablas o una estera. Compañeras de estas virtudes fueron una obediencia muy rendida, una humildad muy profunda, un recogimiento y silencio muy particular.¹⁴⁵

Després de Pasqua, i fins que s'escurçava el dia, la disciplina comunitària en els monestirs de caputxines hispans, en comptes de fer-se després de l'oració mental de la tarda, es feia després del rés dels

143. Vg. I. TORRADEFLOT, *Crónicas...*, Vol. I, Manresa, 1907, p. 412-414.

144. Morí l'any 1603 al convent de Perpinyà (vg. BASILI DE RUBÍ, *Necrologi dels frares menors caputxins de la Província de la Mare de Déu de Montserrat de Catalunya i Balears*, Barcelona, 1945, p. 20).

145. Vg. *Biografía Hispano-Capuchina*, Barcelona, 1891, p. 169: «Fr. Sebastián de Ripoll, corista».

matines.¹⁴⁶ Les monges franceses feien aquesta pràctica penitencial després de completes.¹⁴⁷ La disciplina comunitària cessava sempre per indicació de l'abadessa, però entre les monges franceses i les dels Països Baixos finalitzava per un senyal de l'hebdomadària o presidenta de la pregària coral.¹⁴⁸ En algunes comunitats, totes les religioses que, o bé per mala salut o per fragilitat, tenien dispensada la disciplina, durant aquesta penitència comunitària havien de restar, però, braços en creu.¹⁴⁹ Alguns prelats diocesans, coneixedors dels ardors penitencials de les caputxines, molt assenyadament, en dispensaven l'aplicació, encara que l'exercici penitencial coincidís amb els dies de Setmana Santa, si és que feia poc les religioses havien sofert algun contratemps per malalties. Per exemple, la comunitat de caputxines de Palma de Mallorca, l'any 1799 per indicació del bisbe, hagué de resignar-se a no poder practicar les penitències pròpies de la Setmana Santa:

El Jueves Santo del año 1799 vino orden del Sr. Obispo de que no se hiciese en este día la disciplina, respecto de estar la Sta. Comunidad o convalesciente o enferma [...] Lo sentimos, pero nos resignamos [...] También mandó que el Viernes Santo se comiesen sopas en el Refectorio, y sentadas en la mesa no en tierra. En todo le obedecemos pues somos súbditas suyas.¹⁵⁰

146. «Se ordena que las religiosas hagan la disciplina el Lunes, Miércoles o Viernes, todo el año inmediatamente después de la oración de la tarde. En España, en crecido los días, se haze después de Maytines, como usan los Padres Capuchinos» (vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Madrid, 1619, f. 48 r).

147. «Toute l'année les Soeures feront la Discipline au Choeur en communauté, le lundi, le mercredi et le vendredi de chaque semaine [...] Depuis le lundi de la Semaine Sainte jusqu'au lundi de l'Advent, elles le feront après les offices de la nuit [...], et depuis de ce même lundi de l'Advent, jusqu'à la Semaine Sainte, exclusivement, elles la feront après Complies» (vg. *Rituel des Religieuses Capucines du Couvent d'Aix*, Avignon, 1751, Art. VII, p. 62: «De la discipline»).

148. «Après quoi l'officiante frappera un coup ferme du pied sur le plaucher, pour faire cesser la Discipline, etc.» (*Ibidem*, p. 63).

149. «Asl'tirán a ella con las que la hazen, si pudieren, y estarán los brazos en cruz el tiempo que durare la disciplina» (vg. *Declaración de las ceremonias ...*, p. 52). «Y si [...] no pudieren hacer la disciplina, la dejen con dicha licencia, mas asistan a ella con las que la hacen, y estarán con los brazos en cruz el tiempo que durara la disciplina» (vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Santiago de Chile, 1850, p. 107: «De la Disciplina»), etc.

150. ACPalma, *Libro de las cosas dignas...*, f. 68.

A inicis del segle vintè, i fins als anys immediats al Concili Vaticà II, la deixuplina comunitària entre les caputxines hispanes es practicava, al cor, tots els dilluns, dimecres i divendres, encara que s'escaigués en alguna solemnitat, a excepció del dia de Nadal. En alguns monestirs també es feia la deixuplina, com a reparació i desgreuge, durant els dies de Carnaval,¹⁵¹ i les monges feien tanta fressa durant aquest acte penitencial que, a voltes, suscitaren la conversió de pecadors i, també, la d'alguns curiosos que rondaven pels volts dels monestirs.¹⁵² La manera de practicar-la ens és descrita així al *Manual Seráfico*:

Acudirán todas las religiosas, poniéndose de rodillas, tan distantes una de otra, que no puedan estorbarse. Quitado el manto, lo pondrán a sus pies. La Sacristana retirará la luz, ocultándola en parte donde la claridad no pueda llegar al Coro. Ninguna principia a darse golpes hasta que la Prelada entone el *Miserere*, etc.¹⁵³

Els frares caputxins, a diferència de les monges, també es deixuplinaven, a més dels dies prescrits, tots els dijous i diumenges, quan havien de combregar,¹⁵⁴ car la comunió diària no s'adoptà fins al pontificat del papa Pius X, al començament del segle vintè, sobretot, ran l'aparició del Codi de Dret Canònic,¹⁵⁵ l'any 1917.

151. «Sería muy loable hacer también la disciplina los tres últimos días del Carnaval y abstenerse del locutorio, haciendo como un tríduo de desagravios de las ofensas que se hacen al Señor tales días» (vg. *Constituciones Generales para todas las Monjas...*, p. 272, núm. 20).

152. Per exemple, durant el segle XVIII, un sacerdot de Manresa manà a un penitent, per tal d'ajudar al seu procés de conversió, que anés a escoltar quan les caputxines feien la disciplina: «Irá a media noche a escuchar como las Monjas Capuchinas hacen la disciplina, y decían las Crónicas [del Monasterio] que se convirtió, quedando tan contrito que se presentó al confesor resuelto aceptar la penitencia que él creyere más conveniente» (ACMan, *Libro de la Fundación*, f. 53: «Fruto de la Disciplina hecha en acto de Comunidad en el Coro»), etc.

153. Vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 34-35, núm. 66.

154. Vg. ATANASI DE BARCELONA, *Espejo Ceremonial Seráfico*, Barcelona, 1716, p. 29: «Quando en los Jueves y Domingos concluida la oración de después de Maytines, tocadas las Ave Marías y dada la bendición, se hiziera la Disciplina dentro del coro, para preparación de los que han de comulgar, se cierran las ventanas del Coro y el Prelado dize el *Miserere* rezado interpoladamente con los demás. Concluido con *Gloria Patri* dize el Superior: *Panem de coelo*, sin *Alleluia*, y la oración del Sacramento. Después se haze la señal, se abren las ventanas y se van».

155. Vg. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti XV*

Entre les pràctiques penitencials de les caputxines, cal esmentar les observades per les religioses del protomonestir de Nàpols, on es tenia per costum (a semblança d'alguns monestirs hispans i de Catalunya) imposar –a més de les deixuplines suplementàries, o de menjar agenollades pa i aigua– un seguit de penitències externes que recordaven la Passió del Senyor,¹⁵⁶ juntament amb d'altres de molt humiliants, raríssimes i extravagants, com era: el passar la llengua per terra,¹⁵⁷ dur una mordassa a la boca,¹⁵⁸ demanar el menjar de caritat a la comunitat,¹⁵⁹ etc. I tot això s'aplicava, sense gaire discreció, segons el parer i criteri (¿?) de la superiora.¹⁶⁰ A més, en alguns monestirs, especialment a Itàlia, l'abadessa, encara, podia humiliar molt més les

---

Papae XV auctoritate promulgatus, Romae, 1917, Can. 863: «Excitentur fideles ut frequenter, etiam quotidie, pane Eucharistico reficiantur, etc.»

156. «El *prendimiento*. Quitado el manto se pone una sogá o cordel por el cuello, cruzando en el pecho y atado por la cintura [...] El *Ecce-Homo*. Quitado el manto y el velo, se pone una corona de juncos en la cabeza sobre la toca, una sogá en el cuello y una caña como de una vara de larga, cogida entre las dos manos. Se coloca como la anterior en la puerta del refectorio [...] La *Cruz a cuestras*», etc. (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 41-45).

157. Aquesta rara penitència sembla ser que era força freqüent en els convents i monestirs franciscans de l'època barroca. Consta, per exemple, que la realitzava sor Agnès de Jesús Franco, que morí l'any 1644 al convent de concepcionistes de Miedes: «Daba su vuelta al coro con la lengua al suelo» (vg. D. FRANCO DE VILLALBA, *La Heroyna religiosa Sor Inés de Jesús y Franco*, Saragossa, 1733, p. 52).

158. Les clarisses caputxines incorporaren moltes rareses penitencials per influx dels frares caputxins, per exemple, aquesta de passar la llengua per terra o dur mordasses a la boca (vg. *Espejo Ceremonial Seráfico para instrucción de la juventud de Menores Capuchinos de N.S.P.S. Francisco de la Santa Provincia de Cataluña*, Barcelona, 1716, p. 33-36: «Del pisar la boca, y arrastrar la lengua por el suelo; De las Mordazas, Antojos, Piedras al cuello, &c.»).

159. «*Comer de Limosna*. La que hace esta penitencia, al entrar en el refectorio, se coloca en el último lugar [...] Se queda allí en pie, con gran modestia y humildad, como quien espera una limosna y teniéndose por indigna de comer entre las demás. La Superiora, al pasar la tabla, toma dos platos, y en voz clara dice: *venga la pobre*. Inmediatamente va, se arrodilla, y la Madre, puesta en pie, le da el plato y un pedazo de pan [...] y come lo que le han dado sentada en el suelo» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 39, núm. 79).

160. «La Superiora hà autorità di riprendere in quel modo chi gli piace, e di dare quelle penitente che lei vuole, di pane & acqua, o di discipline, o di strascinare la lingua per terra, o portare la mordaccia in bocca, che è un pezzo di legno, come un morso di cavallo, & altre penitente salutare» (vg. *Modo di vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 17).

religioses fins a l'extrem de fer-los aguantar, en silenci i sense protestar, reprensions exagerades i injustes, durant el Capítol de Culpes, per tal de forjar les religioses –semblaria– més en la submissió que no pas en la humilitat veritable.¹⁶¹ En la darrera edició de les constitucions pròpies del monestir de Santa Margarida la Reial de Barcelona, hi trobem algunes indicacions, de to més assenyat i caritatiu, sobre la manera d'esmenar les germanes en el Capítol de Culpes. Per exemple:

Carísima Hermana, no es conveniente a una Religiosa que dejó el siglo para hacer penitencia y mortificarse, hacer cosas semejantes fuera de la Comunidad, y sin licencia, que es peor. Procure de aquí en adelante enmendarse; cuando tenga necesidad, pida licencia, que no se le negará cosa necesaria; guarde el silencio con mucho cuidado, que de las palabras ociosas habemos de dar cuenta a Dios; enmiéndose de aquí en adelante por amor de Nuestro Señor.¹⁶²

La descripció de la «forma vitae» i pràctiques penitencials de les monges en el període estudiat ens fa pensar que les clarisses caputxines, especialment les de les primeres generacions, se sentien especialment cridades a viure, intensament, l'espiritualitat de la «fuga mundi» i la del «contemptus mundi», o menyspreu del món, amb un cert rebuig de les criatures (cosa que no s'adiu pas gaire amb l'espiritualitat franciscana!). Per exemple, el setembre de 1626, sor Maria-Àngela Astorch escrivia que, sentia «una [h]abla interior que me llamava a que [h]uyese de chriaturas y de todo lo criado».¹⁶³

Cal destacar que, entre les caputxines, la vivència de l'adoració del «Déu del SAGRARI», durant les llargues hores d'Exposició del Santíssim, ha estat un dels aspectes de l'espiritualitat eucarística que més ha caracteritzat, en el transcurs dels segles, les seguidores de Santa Clara.¹⁶⁴ A tall d'exemple ens plau d'esmentar que, en els dies que

161. «La Superiora hà autorità d'inventar molte cose non vere, & essagerarle, como se fossero vere [...] per essercitarmi nella Virtù della Patienza, e dell'Humiltà, senza que mai io potesse scusarmi, ma come se tutto quello fosse verissimo, io con allegrezza dovevo farne la penitenza, etc.» (*Ibidem*, p. 18).

162. Vg. *Regla Primera, y Estatutos y Constituciones*, Barcelona, 1915, p. 142.

163. APost., *Scritti della Venerabile Serva di Dio Maria-Angela Astorch*, f. 26 r.

164. Vg. Valentí SERRA DE MANRESA, *Clara d'Assís, novetat i pervivència (1193-1993). Aproximació històrica al temps i vida de Santa Clara*, Girona, 1994.

combregava sor Maria-Àngela Astorch, aquesta religiosa tenia saboroses experiències contemplatives, com la que ella mateixa ens descriu dins les pàgines dels seus escrits autobiogràfics: «En esta comunión me sucedió una cosa muy particular, y fue que en el instante que recibí la SSmma. [H]ostia en la boca, experimenté una extraordinaria suavidad y dulzura delicadísima». ¹⁶⁵ Una de les caputxines catalanes més agraciada pel do de la contemplació fou sor Eufràsia o Eufrasina Berenguer († 1641), que havia professat a les caputxines de Barcelona el setembre de 1613, experimentant, tothora, una «continua presencia de Dios, pues sentía en su alma un secreto impulso que hasta de noche la despertaba, no pudiendo sufrir que transcurriera mucho tiempo sin acordarse del Summo Bien», a més dels sovintejats èxtasis de postcomunió, tal com registren les cròniques inèdites d'època, ¹⁶⁶ i també les que publicà mossèn Torradeflot. ¹⁶⁷ Aquesta caputxina, durant la Guerra de Separació, pregà insistentment a favor del poble català:

Ella le suplicó la victoria de Barcelona, que entonces los Ciudadanos estaban muy atemorizados por tener ellos poca gente y ser muchos los contrarios [...] En el tiempo de dichas perturbaciones de las gentes de Catalunya, se dixo que los Ciudadanos de Lérida se querían rendir a los Castellanos, lo que sentían mucho los de la Provincia [...] La Santísima Virgen, dize, que también le mostró debaxo de su manto la Ciudad de Lérida, como en otras ocasiones le [h]avía mostrado la Ciudad de Barcelona. ¹⁶⁸

165. APost., *Scritti della Venerabile Serva di Dio Maria Angela Astorch*, f. 37 r.

166. En aquestes cròniques es parla de la intensa vida d'unió amb Déu que mantenia sor Eufràsia: «Estando un día en el coro antes de Visperas sintió que le recogian en su interior, y sin forma ni figura, conoció que el Summo Bien la unió consigo, con tan soberano modo que no lo sabe explicar [...] Después de [h]aver comulgado, entrando en su interior, como queda dicho engolfóse o engolfáronla en Dios, y sin ver forma ni figura, gozó de gustos, paz y consuelo, que ni sabe ni puede explicar» (vg. *Resumen de la vida de Sor Eufrasia Berenguer, religiosa de este Convento de Capuchinas de Sta. Margarita la Real de Barcelona*, f. 2 r i f. 6 r.; APCC, *Cròniques i Biografies*, Llig. A-1-7).

167. Vg. I. TORRADEFLOT, *Cròniques...*, Vol. I, Manresa, 1907, p. 419.

168. Vg. *Resumen de la Vida de Sor Eufrasia Berenguer...*, f. 21 r. Aquesta breu biografia manuscrita acaba amb aquesta indicació: «Esto es parte de la Vida de la Venerable Madre Eufrasina Berenguer, natural de Lérida, y Religiosa del Real Convento de Capuchinas de la Ciudad de Barcelona, donde murió santamente a 25 de abril de 1641».

Endemés de les devocions practicades per les monges caputxines a la Passió de Crist¹⁶⁹ (com el Viacrucis) i les eucarístiques (especialment les Quaranta Hores),¹⁷⁰ hi havia una forta devoció a la Mare de Déu¹⁷¹ i als sants. Per exemple, en alguns monestirs existia el costum de celebrar, en comunitat, les festes pròpies de la Mare de Déu¹⁷² i dels sants a redós de les capelletes que hi havia a l'interior dels recintes claustrals, especialment dins de l'hort¹⁷³ (tal com pot veure's, encara, al monestir de Mataró), bastides per al recolliment de les religioses. En d'altres monestirs, com el de Palma de Mallorca, la comunitat celebrava, de manera més festiva, alguns sants del calendari col·locant la imatge del sant o santa en una capelleta «ad hoc», tal com s'ha posat en relleu, no

169. D'entre moltes altres caputxines, consta la devoció a la Passió de Crist de sor Dionisia-Bernarda Gómez, cofundadora de les caputxines de Mallorca. Vg. P.T. CIFRE, *Vida prodigiosa y exemplar de la Ven. Madre Sor María Dionisia Bernarda Gómez*, Palma de Mallorca, 1796, Cap. VII, p. 192-200: «De su tierna y compasiva devoción, y grande amor a la sagrada Pasi6n del Se6or, y como celebraba los otros sus Misterios», etc.

170. Es tracta d'una devoció eucarística instituïda, inicialment, l'any 1536 a la catedral de Milà pel religi6s caputxí Josep de Ferno amb l'objectiu específic d'implorar la pau del món i obtenir un final pacífic de les guerres de religió entre protestants i catòlics. Al Principat de Catalunya fou introduïda pel caputxí Josep Rocabertí de Barcelona. Durant quaranta hores seguides hi havia el Santíssim exposat, amb torns de vetlla i cants eucarístics. Als monestirs de caputxines de Catalunya i Mallorca hi hagué fundacions i llegats de benefactors per a les despeses d'aquestes cerimònies que, al seu moment, eren anotades pel Síndic: «Per las Missas d'exposici6n y reserva en las 40 Horas, 6 L[liures], 1 s[ou] 3 d[iners]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 31 març 1854, f. 225), etc. Una de les darreres fundacions per les Quaranta Hores que s'instituí, fou al monestir de Santa Margarida la Reial després de la Setmana Tràgica (ACBna., *Fundaci6n de una funci6n de Cuarenta Horas*, Barcelona, 1916), etc.

171. Àdhuc amb tractadets espirituals elaborats per les caputxines mateixes, com el conservat, encara, a l'arxiu conventual de les caputxines de Barcelona (ACBna., *La celda de Maria fou el cel. La escola de Maria era l'eternitat. Vida de Maria Santissima*, Ms s.d.), etc.

172. Durant els segles xvii i xviii, ultra la novella devoció al Sagrat Cor de Jesús, les caputxines hispanes solien ser molt devotes de «La Santíssima Virgen, de la Passi6n de Christo, tambi6n de San Joseph y otros Santos. Tambi6n de las Ánimas» (vg. *Idea de la perfecta religiosa*, p. 419).

173. «Les soeurs iroent en communauté aux chapelles, qu'il y a dans l'intérieur du Monastère, la veille et le jour de leur fêtes [...] Etant arrivés à la chapelle dont en fait la Fête [...] les soeurs se metteront à genoux, et baiseron la terre. La Révérende Mère Abesse comencera les Prières» (vg. *Rituel des Religieuses Capuccines*, Avignon, 1751, Cap. XV: «De jour des fêtes des chapelles»), etc.

fa gaire, en inventariar totes les figuretes¹⁷⁴ que han arribat fins als nostres dies.¹⁷⁵

Entre les pràctiques de pietat quotidianes de to penitencial més comunes als monestirs, hi havia l'anomenada «Estació al Santíssim Sagrament», comuna a tot l'Orde franciscà, consistent en la recitació de cinc parenostres, amb els braços estesos en forma de creu, amb un parenostre final per les intencions del romà pontífex.¹⁷⁶ En els monestirs de clarisses caputxines de Catalunya i Mallorca, durant el segle XVIII introduïren la devoció al Sagrat Cor de Jesús, de gran pervivència fins als nostres dies, com el cas de les caputxines de Girona on és, encara, una de les solemnitats més celebrades «ad intra» per les religioses, amb el claustre guarnit amb flors, boix, murtra i domassos, i amb processó interna amb el Santíssim. Consta, documentalment,¹⁷⁷ la celebració entre els anys 1741-1774 d'aquesta solemnitat del Sagrat Cor a les caputxines de Mataró; una solemne celebració que tenia lloc el tercer diumenge després de Pasqua. També consta documentalment la inauguració, l'any 1789, a les caputxines de Palma d'un altar del Sagrat Cor de Jesús, dissenyat pels jesuïtes.¹⁷⁸

Les caputxines de Mataró, en agraïment i recordança del fundador

174. Vg. *La petita imatgeria devota de les caputxines*, Palma de Mallorca, 1999, p. 24: «L'ús primordial d'aquestes figures anava vinculat en el convent que ens ocupa a la celebració en família de la festa del dia que el calendari recordava». etc.

175. *Ibidem*, p. 30: «Per a aquesta nova exposició conventual s'ha reunit un total de més de cent vint figures de fang cuit, bàsicament representacions de sants, verges i personatges relacionats amb la vida i la Passió de Jesús, i el mateix Jesús, que no arriben amidar 40 cm d'alçària, i que en la seva majoria poden atribuir-se principalment a dos tallers locals, el de *les Verges Rosses*, amb una cronologia que s'estableix a partir de la segona meitat del segle XVIII i entra en els inicis del segle XIX, i el *dels Santets*, ja dins el segle XIX».

176. «Osservanti, Alcantarini, Riformati, Recolletti, Cappuccini, Conventuali, e del Terz'Ordine professo, i quali reciteranno colle braccia stese in forma de Croce, davanti il SS. Sacramento, cinque Pater ed altrettante Ave e Gloria a Gesù Sagramentato ivi realmente presente, in suffragio delle Anime Sante del Purgatorio, ed un altro Pater, Ave e Gloria secondo l'intenzione del Sommo Pontifice, che in tutto sono 6 Pater, Ave e Gloria, guadagneranno in ciascuna volta tutte le Indulgenze, etc.» (vg. *Stazione innanzi a Gesù Sagramentato, al nostro Ordine Franceseano conceduta dai Sommi Pontefici*, Nàpols, 1853, p. 53-54).

177. Vg. J. POU PARERA, *El convento y comunidad...*, p. 39.

178. «Antes del Corpus del año 1789 se concluyó la Capilla del Sagrado Corazón de Jesús, con el diseño de la Compañía de Jesús perseguida» (ACPalmá, *Libro de las cosas dignas...*, f. 59).

del monestir, Pau Martí, celebren anualment, des de la fundació, molt solemnement, la festa de la Conversió de Sant Pau el dia 25 de gener i, el dia 22 de juliol, en ocasió de la festa de Santa Maria Magdalena, tenien una diada de recreació i esbarjo comunitari per l'hort conventual, recordant la trobada de Jesús amb Maria Magdalena, el matí de Pasqua, en un hort.¹⁷⁹

Cal fer esment de la intensa devoció que les monges caputxines, en clara oposició als protestants i seguint la moda eclesial posttridentina, van desenvolupar envers les relíquies.¹⁸⁰ Per exemple, sor Àngela Serafina, en els inicis fundacionals de les caputxines, suplicà, molt insistentment, al cardenal Borromeu que li cerqués alguns fragments del «Lignum Crucis» i de la Corona d'Espines, per col·locar-los a l'altar privilegiat del monestir de Barcelona. El juny de 1607, Frederic Borromeu no havia pogut satisfer encara el desig de la mare Serafina i, mentrestant, li envià d'altres relíquies: «Non havendo io per ora commodità di consolarla delle reliquie che desidera del legno della Sma. Croce e della Spina della Corona, le mando nell'alligato scatolino alcune altre Reliquie che ella vedrà che pur sono insigni et degne di essere tenute in grandissima veneratione».¹⁸¹

Molt vinculat amb el culte i veneració als sants, hi havia també la celebració, amb especial relleu, de les festes de beatificació i canonització en els monestirs de caputxines com, per exemple, les festes d'acció de gràcies per la canonització de Sant Feliu de Cantalici, celebrades el novembre de 1712, a les caputxines de Barcelona,¹⁸² amb presència de la reina Isabel-Cristina,¹⁸³ i sobretot, en les festes d'acció

179. Vg. J. POU PARERA, *El convento y comunidad...*, p. 45-46.

180. Era costum d'intercanviar i regalar relíquies. Per exemple, sor Serafina Orri trametia a la seva família uns rosaris i relíquies regalats pel seu germà cartoixa: «Junt ab dos rosaris que me [h]avia enviat dom Miquel [Orri] y una capseta de relíquias, y no sé si ho has rebut, pus no me'n dius cosa» (Carta de Serafina Orri a Pere Màrtir Orri, Girona 3 novembre 1710; APCC, *Caputxines*, Llig. B-5-26, s.f). Els cartoixans de Tiana, durant força anys, atesa aquesta vinculació amb les caputxines de Girona, solien enviar-hi, anualment, alguna almoïna: «[h]e cobrat una limosna de la cartuxa, 15 L[liures]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Girona*, 3 agost 1819, f. 9).

181. Carta de Frederic Borromeu a sor Àngela Serafina Prat (Milà, 12 juny 1607); [dins *Copia Publica versionis originalis documentorum...*, f. 54; APost., Sig. 47-4].

182. Vg. *Relación de las fiestas que se celebraron con motivo de la beatificación [= canonización!] de San Félix de Cantalicio* (Barcelona, 1712).

183. «Cuando el Papa Clemente XI declaró beato a San Félix de Cantalicio [22

de gràcies per la beatificació de sor Verònica Giuliani,¹⁸⁴ l'any 1802, i de sor Magdalena de Martinengo,¹⁸⁵ l'any 1900. No cal dir que, en els diversos monestirs de caputxines se celebrava, amb gran solemnitat, la beatificació i canonització de les clarisses caputxines, i dels sants caputxins, fins i tot en temps de l'exclaustració,¹⁸⁶ amb la participació de caputxins exclaustrats que aprofitaven aquestes avinenteses per confraternitzar i retrobar-se.¹⁸⁷ A tall d'exemple esmentem, només, com després de la restauració de la província de framenors caputxins de Catalunya, en ocasió de la beatificació de sor Magdalena de Martinengo, les monges caputxines de Manresa organitzaren, l'any 1900, un solemne tridu d'acció de gràcies, inaugurat amb les prèdiques del pare Bernat de Sarrià de Ter.

L'impacte dels anys d'exclaustració es visqué de diverses maneres a l'interior dels monestirs. Tot i que les caputxines maldaren per mantenir bona i fraterna relació amb els exclaustrats caputxins, i amb

---

mayo 1712], por ser el primer canonizado de la reforma capuchina, todas las casas de la Orden celebraron fiestas extraordinarias. El convento de las capuchinas de Barcelona también las celebró realizadas con la presencia de la Reina» (vg. I. TORRADEFLOT, *Crónicas...*, Vol. I, Manresa, 1907, p. 402). Feliu de Cantalici havia estat beatificat l'any 1625 pel papa Urbà VIII.

184. Alguns dels sermons predicats, veritables models de l'oratoría barroca, foren publicats i divulgats pels convents de caputxins i caputxines. Vg., per exemple, *Oración que en la solemne festividad celebrada en honor de la Sierva de Dios Verónica de Julianis, religiosa capuchina, beatificada por la santidad de Pio VII en 8 de junio de 1804, dixo en la Iglesia de las RR.MM. Capuchinas de la ciudad de Málaga el M.R.P.Fr. Luis Antonio de Sevilla*, Málaga 1835, etc.

185. Vg. *Analecta OFMCap.* 16 (1900) p. 162-164: «Ven. Mar. Magdal. Martinengo a Barco Capuccinam Albo Beatorum inscribit».

186. Alguns exclaustrats caputxins, com el P. Tomàs Sala d'Arenys de Mar, feren llegats testamentaris a favor de les caputxines; [ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Síndico...* (8 abril 1890) f. 40: «Cobrado de manos de la superiora un legado del difunto Rdo. Tomás Sala, la cantidad de 1000 ptas.»], etc.

187. Ho vam posar ja en relleu en estudiar la vida quotidiana dels exclaustrats caputxins. Vg. Valentí SERRA DE MANRESA, *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustracions i restauració (1814-1900)*, Barcelona 1998, p. 313: «Els caputxins exclaustrats (que seguien resant encara amb el breuari de l'Orde, i que molt sovint empraven també el Missal Seràfic), solien celebrar les misses d'acció de gràcies per aquestes canonitzacions a redós de les capelles dels monestirs de monges caputxines, aixopluc de frares exclaustrats on fàcilment s'intercanviaven notícies sobre els germans dispersos i es celebraven les festes franciscanes més importants», etc.

d'altres exclaustrats, no sempre fou fàcil de mantenir els lligams espirituals amb els antics confessors i directors. Per exemple, algunes religioses, com sor Maria-Àngels Beguda, de la comunitat de Girona, sofriren moltíssim amb les repressions anticarlistes dirigides contra els eclesiàstics¹⁸⁸ i, després, amb l'exclaustració dels religiosos, car es veieren privades del consol i orientació espiritual de llurs confessors. Per això, davant d'aquesta desolació espiritual, recorregueren a l'autoritat civil. Per exemple, l'esmentada sor Maria-Àngels Beguda escriví a l'esposa del governador civil, demanant per al pare Antoni Sendil, exclaustrat dominic, la concessió de llicències per poder seguir-la confessant i atenent espiritualment.¹⁸⁹

La recreació quotidiana era un altre dels actes comunitaris previstos per la legislació de les monges caputxines, on les religioses havien de participar activament,¹⁹⁰ com també en les hores d'oració mental

188. L'autoritat civil confià als ajuntaments el control de les prèdiques i actituds dels eclesiàstics filocarlins: «Sírbase V. informarme a la mayor brevedad [...] Si el Vicario ha dado pruebas, o no, de adhesión a la causa del trono legítimo de S.M. la Reina Isabel 2, etc.» (AHG, *Govern Civil*, Llig. 187 «Conventos»).

189. Vg. la carta de sor Maria-Àngels Beguda a l'esposa del Governador Civil, Girona 10 juliol 1834, on li suplica la intervenció del seu marit per tal que li sigui concedida «la gracia de consentir la licencia a mi P. Confesor, pues hace unos tres meses que me hallo en el desamparo de mi P. espiritual, excluido de su ministerio por orden de S[u] S[eñoría] el ya citado Sr. Gobernador. Dicho confesor es ya hombre anciano, se llama P. Antonio Sendil, Religioso Dominicó», etc. En el verso de la carta hi ha escrit, de mà del Governador: «Julio 11 [1834]. Oficiese al Vicario Eclesiástico para que permita a éste sacerdote confesar a esta Religiosa Capuchina, pero sin entregar las licencias a dicho Religioso» (AHG, *Govern Civil*, Llig. 183 «Culto y Clero», doc. 13). Més endavant, el 12 de juliol de 1837, aquesta caputxina tornà a exposar la mateixa problemàtica, i el Governador Civil adreçà un ofici al bisbat on indicava: «Sor María de los Ángeles Beguda, Religiosa Capuchina me ha hecho presente que para la tranquilidad de su conciencia sería muy útil que volviera a ser su director espiritual el Pbro. secularizado D. Antonio Sendil, por lo que si V.S. por su parte no tiene inconveniente, puede servirse autorizarle para ello, pero sin volverle, por ahora, las licencias ni facultarle para ninguna otra persona hasta nueva resolución» (AHG, *Ibidem*, doc. 13/38).

190. «En el recreo procuren las religiosas jóvenes y ancianas ser verdaderamente franciscanas, y por consiguiente animadas de una santa jovialidad y alegría, hablándose con respeto y fraterna confianza [...] Todas las religiosas deben esforzarse en acudir a la recreación con sus hermanas, a quienes edificarán más con la caridad y santa fraternidad que con un retraimiento y aislamiento, efecto de una devoción mal entendida y tal vez de un egoísmo que busca su propio capricho» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 21 i p. 56, núms. 24 i 116).

comunitària. Les caputxines de la comunitat de Barcelona, ja des de la fundació,¹⁹¹ i per extensió dels altres monestirs del Principat, solien llegir durant l'oració mental, que era cronometrada amb un rellotge de sorra.¹⁹² Les lectures eren d'obres espirituals de fra Luis de Granada i, també, escrits del bon amic dels caputxins catalans Diego Pérez de Valdivia, deixeble de Sant Joan d'Àvila, tal com es disposava, encara, en la cinquena edició de les seves constitucions pròpies,¹⁹³ publicades l'any 1915.

Les caputxines hispanes, en comptes de fer l'oració mental en l'horari seguit per les caputxines de Roma, seguien l'ús i tradició dels caputxins dels territoris ibèrics, i en comptes de dues hores, en feien tres: «La oración mental después de dicha Prima, se tiene todo el año como los Padres Capuchinos; y así en España usan tres horas de oración».¹⁹⁴ Aquesta oració mental es feia en comunitat, al cor, que era un espai dissenyat d'aquesta faisó, segons un cerimonial del segle XVIII:

El Coro ha de ser pobre, y simplemente hecho; pero claro y alegre. No de [h]aver sillas, sino bancos alrededor, para poner los libros y para sentarse alguna Hermana [...] En un lugar conveniente [h]avrà un facistol, de altura competente, y en él un Missal, un Breviario grande, un Martyrologio, y un Psalterio.¹⁹⁵

Un altre dels aspectes que, al costat de la pregària i la penitència, caracteritzà fonamentalment la vida de les caputxines fou la clausura

191. «Y lo que han de meditar trobarà[n] llargament en los llibres del Doctor Diego Pérez, de fr. Luys de Granada, Arias, y altres que tractan de aquesta materia» (vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, p. 256).

192. «Bolverá [sic] el reloj de arena para la oración mental, y tendrá cuenta con él y en acabándose, tocará la campana, quitará la luz para la disciplina, etc.» (vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 135).

193. «El modo de orar y de meditar se hallará largamente en los libros del Doctor Diego Pérez de Valdivia, del P. Fray Luis de Granada, del P. Arias y otros que tratan de esta materia» (vg. *Regla Primera y Estatutos y Constituciones de las Monjas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 171).

194. Vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1619, f. 47 v. En efecte, inicialment, les caputxines hispanes tenien tres hores d'oració mental, que sor Emerenciana de Copons feia agenollada.

195. Vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 12. Per influx dels frares caputxins, també hi havia uns calaixos amb calç, o serradís, per a tirar-hi els gargalls: «Y para que en el Coro no se cause mal olor, pondrán en el suelo unas artesillas con cal, para escupir; y tendrán cuidado de sacarlas al sol, para que se enjuguen y limpien» (*Ibidem*, p. 13).

papal, el marc on desenvoluparen llur vida quotidiana; clausura de la qual ja hem dit quelcom en referir-nos a la gran rigorositat i exigència de vida entre les clarisses caputxines. Per exemple, en el monestir de Sant Francesc de Nàpols, ran d'unes disposicions del dos de juny de 1589, es dissenyà una tipologia de clausura papal d'extremada exigència, de tal manera que les monges no poguessin veure res de l'exterior ni tampoc ser vistes.¹⁹⁶ Semblantment, en el monestir napolità de Santa Maria de Jerusalem, el primer de clarisses caputxines, fundat per Llorença Llong, inicialment la clausura era tan radical i exigent, que també el metge tenia vetada la visita de les religioses malaltes i es limitava a examinar el pols de les religioses malaltes des d'una finestreta que hi havia a les cel·les de la infermeria del monestir: «Non entra mai nel Monastero Medico, o Chirurgo, se non in caso di grandissima necessità, ed in pericolo di morte, potendo il Medico toccare il polso, ed il Chirurgo alleggerire a la vena dalle finestrelle, che corrispondono ai letti delle inferme»;¹⁹⁷ exageracions que, parcialment, moderaren, amb més seny, les clarisses del monestir de Sant Urbà de Roma¹⁹⁸ i,

196. «Tutte le Finestre, o buchi, che staranno nelle mura della clausura, dalli quali le Monache possono vedere o esser viste, del tutto si chiudano; concedendo a loro solamente certe finestre, che sono necessarie per pigliar la luce solo, le quali pur siano di modo, che di là in niun conto possano esser viste, o vedere» (vg. *Regola di S. Chiara con le Constitutioni che si osservano nel Monasterio di S. Francesco delle Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1738, p. 44, núm. 22). En les constitucions renovades de 1927, es mantenia encara aquesta disposició: «Que ni las Monjas puedan ver a los de fuera, ni ser vistas de ellos» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. VI, 90).

197. Vg. Z. BOVERIO, *Vita e gesti di Maria Longa*, Nàpols, 1853, p. 31. En aquest mateix sentit, en una consuetud de les caputxines napolitanes hi llegim: «Non sarei mai più veduta da nessuno, in vita, poichè nel tempo dell'infermità le Monache sono visitate dal Medico, e da' Cerusici nell'Infermeria dalla parte di fuori, essendo in ogni cella una picciola finestra, con una ferrata, accomodata in modo tale, che il Medico senza vedere l'Inferma, gli può toccare il polzo» (vg. *Modo di vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 9).

198. En aquest monestir, en cas de necessitat, el metge hi podia entrar, i les religioses malaltes, per tal de poder ser confessades o examinades mèdicament, no havien de mantenir el rostre cobert: «Entrando il Confessore, il Medico, il Chirurgo, o altri per cosa necessaria e per la quale bisognasse vedere alcuna delle Suore, siano anche questi accompagnati dalla Madre Abbadessa, e da due Suore [...] stiano col viso coperto, e possano solamente scoprirlo nelle infermità» (vg. *Costituzioni per le Monache dell'Ordine di Santa Chiara del Venerabile Monastero di S. Urbano di Roma*, Roma, 1857, p. 39).

sobretot, les caputxines hispanes i catalanes, les quals destinaren els millors espais de llurs monestirs a infermeria.¹⁹⁹

Amb tot, les caputxines de Catalunya i Mallorca foren molt més exagerades en la configuració i disseny dels parladors, on era totalment impossible que les monges fossin vistes pels parents i visitants, en els poquíssims dies que tenien concedida visita. L'any 1915, les caputxines de Barcelona havien disposat, encara, que: «La reja del locutorio, por la parte de fuera, ha de tener puntas, y por la parte de dentro algún tanto lejos de la reja, ha de haber otra reja de hierro sin puntas, y después una lámina de hierro de la grandeza de la reja, con agujeros pequeños, de tal suerte dispuesta, que las Sorores en ninguna manera puedan ser vistas»,²⁰⁰ i també els monestirs de Catalunya havien disposat que calia assegurar la porta reglar amb una doble porta, de tal manera que fos impossible d'accedir a la sortida del monestir: «En la parte interior del Monasterio, a más de la puerta principal, se haga otra puerta como la primera, con buenas cerraduras, y ordenada de modo que las Sorores de ninguna manera se puedan llegar a la puerta principal».²⁰¹ En el cas que algú accedís dins la clausura papal, sense la deguda autorització, quedava excomunicat;²⁰² aquesta autorització es feia necessària tant per als operaris quan havien de fer-hi obres,²⁰³ com

199. «Es necesario que se destine para enfermería la parte del Convento que reuna mejores condiciones higiénicas de ventilación, exposición al sol y quietud. Cada celda ha de ser bastante grande y ha de tener una buena y cómoda cama, etc.» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 108, núm. 274).

200. Vg. *Regla Primera y Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 115.

201. *Ibidem*, Cap. VII: «De la clausura» p. 116.

202. «Sin permiso de la Santa Sede no se puede permitir la entrada dentro de la clausura a nadie, de cualquiera clase, sexo o edad; y quien violase esta ley, admitiendo en la clausura a cualquier persona sin la necesaria autorización, incurriría *ipso facto*, en excomunión, 'simplemente reservada' a la Sede Apostólica» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. VI, 95).

203. Per exemple, l'any 1617, en la primitiva ubicació de les caputxines de Girona, el bisbe Onofre Reart donà permís als mestres d'obres i operaris d'entrar dins la clausura, tantes vegades com fos necessari: «Se consent llicència a Nicholau Clara, ferrer, Joan Martínez, fuster, Henrich Bros, mestre de cases y als mossos o criats de dit Joan Martínez y Henric Bros, vistos primer per los confessors primer o segon del monestir de la annuntiatió de ntra. sra. de les monges caputxines de la Mara Seraphina del Orde de Santa Clara de la present ciutat de Gerona, que sens inconvenient de censura ni pena alguna, tant com serà abadessa de dit monastir Sor Francisca Jornet, pugan tots junts, y cada hu a soles, totes les vegades que serà necessari entrar en dit monastir per

per als sacerdots i obrers quan s'havia d'enterrar les religioses difuntes.²⁰⁴

El Capítol d'eleccions se celebrava, també, tot respectant l'exigència de la clausura, tal com es disposava en les constitucions de les caputxines: «El Capítulo será presidido, pero sin entrar en la clausura, por el Ordinario del lugar o por su delegado, acompañado de dos sacerdotes escrutadores».²⁰⁵ Una volta elegida i proclamada l'elecció canònica d'abadessa, començava a regir la comunitat per un trienni, i no hi havia mai cap ritu de benedicció abacial.²⁰⁶ Els Capítols locals, i de culpes, de la comunitat, solien tenir lloc, cada setmana, al refector,²⁰⁷ perquè a molts monestirs de caputxines, per mor de l'austeritat, no hi havia sala capitular, a semblança dels framenors caputxins; només existia un espai, amb reixa, anomenat «Capítol», on se celebraven les eleccions davant del bisbe o delegats, i on s'exposaven, de cos present, les religioses difuntes a la vista dels familiars i del poble fidel. A les primitives constitucions de les caputxines catalanes se'ns descriu com havia de ser aquesta reixa que donava a l'església i, també, la del parlador:

---

fer y passar avant les obres comensades» (ADG, *Salaria quesitorium*, Reg. 321, 10 abril 1617, f. 191).

204. Per exemple, l'any 1616, el bisbe de Girona, Onofre Reart, autoritzà l'entrada dins la clausura a sacerdots i operaris, ran de l'enterrament de la primera abadessa i fundadora, sor Cecília de Guimerà: «Se consent licència al doctor Joan-Pere Corominas [...] Mossèn Sebastià Valls, pvre., beneficiat de la Seu de Girona, y D. Alrich, Mestre de casas, y a Guillem mosso o manobra de dit Alrich que, per soterrar lo cos de Sor Sicília [sic] de Guimerà, monja y abadessa del Monestir de l'annunciació de nostra Sra. de capuccinas de la Mare Seraphina del Orde de Santa Clara, de la present Ciutat, pugan una y moltes vegades per dit effecte, sens incurrimient de censura ninguna, entrar en dit monestir» (ADG, *Registre de Lletres*, Reg. U-321, 25 desembre 1616, f. 150).

205. Vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. VII, 108). «No pueden ser designados para escrutadores los Confesores ordinarios de las mismas Monjas» (*Ibidem*, núm. 108).

206. «Para que la Abadesa tome posesión del cargo, basta que sea canónicamente elegida y proclamada. No haya prescrita bendición alguna especial como tienen otras Órdenes» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. VII, 125).

207. «Cada semana la Madre Abadesa convocará a todas las Religiosas a Capítulo en el refectorio, o en otro lugar, según la costumbre del monasterio [...] Podrá también convocar la Comunidad a Capítulo para tratar de común acuerdo las cosas más graves del monasterio» (*Ibidem*, Cap. VIII, 126 i 132).

Sia lo parlador ab una rexa fort[a] y ferma de ferro, y estreta, y en aquell lloc parlaran las Sors lo que serà necessari [...] La rexa del parlador per part de fora ha de tenir puntas, y de part de dins algun tant lluny de la rexa [h]y ha de [h]aver una altra rexa de ferro sens puntas, y després una llauna de ferro foradada ab forats petits de la grandària de la rexa, de manera que las Sors en ninguna manera pujan ésser vistas.²⁰⁸

La rigorositat de la clausura implicava, també, un fort control dels contactes exteriors, amb comptades visites i molt poques cartes. Així, en el text de les constitucions renovades del monestir de Barcelona, publicades l'any 1915, es disposava, encara, que les religioses havien de lliurar i rebre la correspondència a través de l'abadessa, la qual tenia «l'obligació» [!?] de llegir-la: «Las cuales cartas deben primero ser enteramente leídas por la Abadesa o por su Vicaria, antes que sean dadas a las Sorores a quienes fueron enviadas. Y las cartas que se enviaren fuera del Monasterio, después de haberlas leído la Abadesa o su Vicaria, las cierre, etc.».²⁰⁹ ¡I, molt de compte amb les monges «díscoles» i les rebels! que, a més de ser-los materialment impossible d'accedir a la porta reglar (tancada amb doble pany i amb l'accés impedit per la doble porta), podien veure augmentat molt més llur «enclaustrament» dins de les cel·les disciplinàries, o de càstig, que hi havia —o almenys en permetien encara l'existència—²¹⁰ les constitucions de Barcelona, renovades l'any 1915.

208. Vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, f. 153).

209. Vg. *Regla Primera y Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona, 1915, pp. 116-117. Aquesta disposició no vigia quan la religiosa havia d'escriure als superiors majors o bé cartes de consciència, i solia ser respectada. Per exemple, l'abadessa del monestir de Mataró informava al bisbe que: «Se ha dejado en plena libertad a las súbditas, y no ha existido inspección alguna por parte de la M. Abadesa, de tener intercambio epistolar con los que pueden usar de este derecho, según las normas del derecho común y particular» (ACMat., *Moniales Capuccinae Assumptio B.M.V. Matarone. Relatio...*, f. 3, n. 15).

210. «Y si también alguna fuese tan rebelde, o perseverase en su malicia, de manera que de ningún modo se quisiera corregir, para tales y semejantes casos hágase en cada uno de los Monasterios un aposento para disciplina fuerte, pero humano, en cual sea detenida, comiendo sólo pan y bebiendo agua, todo el tiempo que juzgare la Prelada y sus Discretas.» (vg. *Regla Primera y Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 146).

La clausura, doncs, des dels orígens era molt rigorosa, tal com s'indica explícitament en el procés de beatificació de sor Àngela Serafina Prat,²¹¹ perquè formava part de la vida penitencial de les monges caputxines; penitència que era visualitzada, simbòlicament, amb l'expressiva corona d'espines que rebien les novícies el dia de la vestició, segons el costum d'alguns monestirs.²¹² El rigorisme en el manteniment d'una clausura papal tan exigent ha perdurat pràcticament fins als nostres dies, i es manté fidelment en alguns monestirs com, per exemple, el de Girona.

De fet, des dels orígens de les clarisses caputxines, quan els frares hagueren d'assistir-les –si us plau per força– espiritualment, els confessors de les comunitats procuraven d'instruir les monges, ja des del temps de noviciat, en la prioritat d'assolir una vida de recolliment i de silenci, tot respectant al màxim la clausura. De tal manera que era també «materia de confessió», entre les monges caputxines, haver intentat de mirar cap a l'exterior, així com la dissipació i les paraules vanes,²¹³ i també, pecar de gola en desitjar que s'apressés l'hora de l'àpat comunitari, o menjar amb massa avidesa els plats servits, i assaborir-los, sense escoltar la lectura feta al refetor, perdent, d'aquesta manera, la vida de recolliment en un ambient quotidià de mortificació i penitència on, òbviament, a voltes es feia força difícil de mantenir la mateixa generositat i donació, en el mateix grau i intensitat, tots els dies de l'any, especialment entre les novícies joves.²¹⁴ Amb tot, les monges caputxines de totes les èpoques, al llarg de la seva formació inicial eren instruïdes sempre en l'acurada i puntual observança de mortificacions i penitències corporals, i constituïa també «matèria de

211. «In fine il Signor Nunzio [...] serrò il Monastero e ordinò che vi fosse perpetua clausura» (Apost., *Copia Publica...*, f. 174 r).

212. «Accipe, Ancilla Christi, spineam coronam in sigillum mortificationis et poenitentiae, quae possis et valeas coronam consequi sempiternam. Amen» (vg. *Ceremoniale ad uso delle Monache Cappucine*, Roma, 1908, p. 10).

213. «Io m'accuso di avere stata molto negligente in discacciare i pensieri cattivi di varie sorte [...] e di haver dette molte parole vane, otiose et inutili, etc.» (vg. *Modo di confessarsi*, f. 1 v.; Ms inèdit conservat a l'AGRoma, *De monialibus capuccinis in genere*, Llig. KCA).

214. «Della gola m'accuso, Padre, ch'io só stata golosa aspettando, alle volte impatientemente, l'hora del mangiare. Et poi ch'io só stata alla mesa, hó mangiato con tanta avidità, che poco hó avertito la lecttione delle cose sacre [...] delectandomi troppo nelli cibi saporiti, et ben conditi piú che non dovevo», etc.» (*Ibidem*, f. 9 v. i 11 v).

confessió» –solien confessar-se cada setmana–²¹⁵ la transgressió d'alguna d'aquestes pràctiques, tal com ho prova un *Modus confitendi* per a les monges caputxines, conservat a l'Arxiu General dels Caputxins, on llegim que, «tutto il tempo», és a dir, sempre, les clarisses caputxines estaven obligades a l'abstinència de carn, sota pena de «pecat»,²¹⁶ a excepció d'alguns monestirs hispans que tenien la concessió de poder-ne menjar els dies permesos als framenors caputxins.

El temps d'hivern era força dur per a les caputxines que, malgrat la intensitat del fred, anaven sempre descalces. Amb tot, en cas de malaltia o d'extrema necessitat, l'abadessa podia concedir a la religiosa un petit braseret, amb carbons i cendres calentes de la cuina, per tal d'escalfar-se, mínimament, les extremitats, peus i mans, tal com ja es recull en la consuetud del primer monestir de caputxines.²¹⁷ Tot i les fortes mortificacions i penitències, les clarisses caputxines no descuraven mai del tot llur salut, i en alguns monestirs italians de monges clarisses i de caputxines, hi havia un ofici al servei de les malaltes de la comunitat, distint del d'infermera, anomenat «Speziala». Aquesta religiosa, destinada «alla cura della Spezeria» del monestir, venia a ser una mena d'apotecària amb l'ofici de preparar les herbes medicinals, per tal de macerar-les al seu temps i d'enllestir, també, les infusions, xarops i unguents per a ús de les malaltes de la comunitat.²¹⁸ Entre les caputxines catalanes, però, aquest ofici era exercit per la mateixa infermera que, sovint, solia fer les sagnies a les monges, i així evitar que el cirurgià entrés dins la clausura, puix que, a semblança

215. En les primeres constitucions renovades, aprovades l'any 1927, es manté la confessió setmanal amb el confés ordinari, amb la possibilitat, quatre vegades l'any (durant les tèmpestes), de fer-ho amb el confés extraordinari (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. V, 78-80).

216. Vg., *Modus confitendi, per le Monache Capuccine*, f. 5 r. (AGRoma, *De monialibus capuccinis in genere*, Llig. KCA).

217. «Anchorche nell'Inverno fusse grandissimo il freddo, mai si accostano al fuoco, anchorche la stagione fusse rigida. Ma a quelle che la vogliono è concessa una cassetta con un carbone acceso, & un poco di cenere calda» (vg. *Modo di vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 5).

218. «Nel tempo di fare li succhi, ed olii saranno sollecite di farsi portare a tempo debito tutte le cose necessarie, come erbe e fiori. L'istesso faranno dell'infusioni, le quali devono essere in tanta quantità, che almeno due volte l'anno si possano mutare li sciroppi. Nel tempo di stillare l'erbe, e fiori saranno diligenti per farne provvisione necessaria al Monastero, etc.» (vg. *Costituzioni per le Monache di S. Urbano di Roma*, Roma, 1857, pp. 46-48: «Della Speziala»).

dels frares i monjos, les caputxines, de tant en tant, també es feien sagnies amb les típiques sangonelles,²¹⁹ tal com ho explica sor Serafina Orri, caputxina de la comunitat de Girona al seu germà: «Me só[c] un poch acomodada ab las sangrias que lo dia vint y vuyt del passat mes me vaig sangrar dels peus».²²⁰

Durant la dinovena centúria, les caputxines solien comprar els medicaments principals a ca l'apotecari i, anualment, el síndic liquidava les despeses,²²¹ com també totes les despeses quotidianes del pa, carn, cera per al culte i, ocasionalment, llenya,²²² tela per als vels,²²³ saial per als hàbits.²²⁴ Per tal d'assegurar les quantitats de diners per a medicaments i vestuari, les caputxines hi destinaven censals i pensions.²²⁵

Pel que fa a la vida celibatària de les monges caputxines, tot i viure viure la castedat en un clima permanent d'estricta clausura papal, en

219. Anèl·lid de cos aplanat i de forma lanceolada, a cada extrem del qual hi ha un xuclador amb què pot adherir-se a altres animals i xuclar-los la sang. Una de les seves espècies, la *Hirudo medicinalis*, és utilitzada en medicina per a extreure sang dels malalts en les sagnies, operació terapèutica consistent a evacuar artificialment una certa quantitat de sang, a través de les sangonelles aplicades a diverses parts del cos humà.

220. Carta de sor Serafina Orri a Pere M. Orri, Girona 15 juliol 1721 (APCC, *Caputxines*, Llig. B-5-26, s.f).

221. Vg., per exemple, a l'ADG, *Llibreta de recibos a favor de les MM[onges] Caputxines, comensada en 1811* (anys 1811-1853): «Queda satisfet el import de las medicinas suministradas al convent de Caputxinas de la present Ciutat, y corresponent a l'any 1839. Gerona, 18 gener 1840. Josep Martí», etc.

222. «Per 9 carretadas de llenya, a preu 6 pessetes la carretada, [h]e pagat: 20 L[liures] 6 s[ous]. En lo mateix dia, per 56 quintars de carbó, 47 L. 7 s. 6 d[iners].» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 28 agost 1824, f. 176).

223. «[H]e pagat per roba de vels que han portat de Mallorca, 38 L[iures] 2 s[ous]» (*Ibidem*. 3 juny 1820, f. 171).

224. ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Sindico...* (4 setembre 1882) f. 16: «Se ha pagado al Sr. D. Juan Vilà, apoderado de D. Pedro Vilardell, fabricante de Barcelona [230 ptas], importe de una pieza de sayal superior para las monjas capuchinas de Gerona». També, a voltes, el Síndic, per qüestions pràctiques, lliurava l'import de les despeses a la tornera del monestir: «[h]e entregat a la M. Tornera, de la carn, 35 L[lures]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 3 juny 1818, f. 167).

225. «Pensions de Medicinas; pensions per lo vestuari; de un censal per la infermeria; una pensió per vels», etc. (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, Any 1812).

un text manuscrit –segurament elaborat, en dues o tres etapes durant els segles xvii i xviii– per tal d’ajudar a confessar profitosament les novícies caputxines, hi trobem registrat, de mà d’un confés caputxí que, algunes novícies havien sentit «qualque ardor brutto di carne»,²²⁶ i que «sogni lascivi» els havien produït mals pensaments durant el dia; aspecte prou real de la vida espiritual, i que contrasta amb el que llegim en alguns dels textos legislatius d’època, on s’afirma, categòricament, que la castedat, per la gràcia de Déu, les caputxines no tenien mai ocasió de macular-la.²²⁷ En aquest mateix sentit, en el procés de beatificació de sor Àngela Serafina Prat hi trobem registrat que la fundadora de les caputxines hispanes es vegé força assetjada i internament turmentada per temptacions carnals,²²⁸ que ella dominà i superà tothora, per mitjà de la pregària i la penitència,²²⁹ amb aspres mortificacions, algunes tan imprudents i exagerades com menjar-se, sense amanir, allò destinat als porcs!²³⁰ Amb els anys, aquestes penitències, tan nocives per a la salut, foren prohibides per la legislació de les caputxines. Per exemple, en el *Manual Seráfico* publicat l’any 1909, hi llegim textualment que:

No se introduzcan ni usen penitencias ridiculas y repugnantes a la educación y urbanidad practicada hoy entre los buenos Religiosos y Religiosas de la Orden, y atiéndase sobre todo, a la mortificación interior. Guardéense las Superioras de exigir de sus

226. Vg. *Modo di confessarsi*, f. 10 v. (AGRoma, *De monialibus capuccinis in genere*, Llig. KCA).

227. «Circa la Castità non volse dirmi nessuna cosa, poiche in questo Monastero, per gratia del Signore, si stà lontano da ogni occasione di macchiarla, anco con pensieri minimi» (vg. *Modo di vivere che osservano le Monache Capuccine di Napoli*, Nàpols, 1712, p. 10).

228. «Riferisce, per di lei bocca, che erano grandi le battaglie che dentro di sé sentiva la Santa Madre; ferveva l’appetito, la mente la tormentava con disoneste rappresentazioni, la sensualità l’assaliva con mille incentivi, bruciava, ardeva la brage della concupiscenza, etc.» (Apost., *Copia Publica super fama sanctitatis Servae Dei Angelae Margaritae Seraphinae*, f. 111 r).

229. «Della Astinenza e delle grandi mortifazioni che faceva la Santa Madre» (*Ibidem*, dins *Copia Publica...*, ff. 113-118, segons unes «annotazioni scritte con gran diligenza quella Religiosa compagna sua, Suor Isabella Astor [sic]»), etc.

230. «Non si reputava degna di mangiare altri alimenti che quelli che son propri dei bruti animali, e anche questi senza olio che li addolcisse, né sale che ai medesimi desse gusto» (*Ibidem*, ff. 114-115).

súbditas penitències que pidan una violència moral per a certes persones, quasi heroica i generalment extraordinària, contra una legítima i saludable repugnància natural, com usar de cullera que ha tocat la boca de altra religiosa i no ha sigut abans formalment lavada en aigua calenta, o menjar del plat del qual altra està menjant o ha menjat, etc. Aquests exemples se posen per a que entenguin les Prelades que no deu mortificar-se a ningú contra les regles de la neteja, higiene i urbanitat.²³¹

No haurien, doncs, d'estranyar-nos aquest seguit de prohibicions, car les caputxines solien enfervorir-se amb el desig d'aquestes pràctiques ascètiques tan poc higièniques i repugnants –com és no rentar-se mai la cara²³² o no canviar-se mai la roba—²³³ a través de la lectura de la vida de religioses caputxines titllades d'exemplars; uns relats de vides penitents fantàstiques i exagerades que habitualment escoltaven al refector, especialment, a través de la lectura sovintejada de la biografia de sor Verònica Giuliani,²³⁴ la famosa caputxina estigmatitzada de Città

231. Vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, pp. 44-45, núm. 94.

232. Sovint, la «mortificació» era quelcom prioritari a la higiene. En aquest sentit, sor Buenaventura de Maturana, religiosa del monestir extremeny de Plasencia, no es rentava mai la cara «per mortificació», tal com es recull en les primitives cròniques: «Asseguran las Religiosas, que jamás la vieron labarse [sic] el rostro, sino con su sudor y lágrimas, por negarle aun esse corto alivio» (vg. *Monte de la Muyrra y Collado del Incienso*, Madrid, 1718, p. 61).

233. Sor Melchora de Santa Inés, abadessa de les caputxines de Granada, que morí l'any 1675, no es canvià mai l'hàbit, i només un cop a l'any airejava la roba interior (sense rentar-la!, puix que no deuria voler que s'esvaís «l'olor de santedat»...), tal com s'explicita en una crònica d'època: «Su pobreza evangélica la comprobó el único hábito que la sirvió toda la vida. Componíase éste de un sinnúmero de remiendos, y entre ellos sería imposible, por más que cualquiera se empeñara, el distinguir si había ya algún pedazo del primer sayal. Muchas veces se pretendió que la Venerable Madre mudase aquel hábito por otro, pero escusándose risueña solía responder: 'Propósito hice, quando vine a esta Religión, de no mudar la ropa que me dieran. Hanme dado esta, pues cómo me la he de quitar?' Grandísimo trabajo la costaba el quitarse la túnica para asearla, y componerla; pero haciéndolo al fin de mucho tiempo, ya se llegó a verificar el que en un año se la quitara una vez, no para lavarla, sino para que la diera el ayre» (vg. *Compendio histórico-chronológico de la fundación maravillosa del monasterio de Jesús María. Parte Segunda*, Madrid, 1769, p. 178).

234. En la biografia escrita poc després de la beatificació, en les ratlles introductòries hom hi llegia: «La honró varias veces Jesucristo con su corona de espinas, con sus sagradas llagas, con misteriosas visibles señales en el corazón, con la participación de todos los dolores principales de su pasión hasta de la crucifixión, y

di Castello, model d'austeritat i de penitència que, per tal de secundar una inspiració divina, intentà passar tres anys dejunant a pa i aigua, i vomitant tot allò que «per obediència» li feien menjar els superiors;²³⁵ o bé, ella mateixa, en altres moments de la seva vida com a clarissa caputxina, menjant-se les deixalles més fastigoses:

Para mortificar la náusea de su delicado estómago recogía los desperdicios de las menestras de las monjas más añejos y asquerosos, y con ellos se alimentaba, y que su comida ordinaria era tan escasa, que habiéndola pesado el médico Fabbri dixo que con ella no podía naturalmente vivir. Añade que este escasisimo alimento le era de gravísimo tormento por las porquerías que en él mezclaba el demonio por rabia, esto es, ovillos de pelos, ratones muertos, chinches, sanguijuelas y otras cosas semejantes, y esto, no obstante, ella comía.²³⁶

En aquest mateix sentit, sor Joana-Maria Ros, llega caputxina de la comunitat de Múrcia, quan l'obligaven d'interrompre els dejunis a pa i aigua, per mor d'alguna festa o solemnitat, malmetia expressament el menjar posant-hi coses agres o amargants:

Sus ayunos eran continuos, y muchos a pan y agua, y cuando

---

finalmente la elevó a las solemnes formalidades de las místicas nupcias del Cordero Divino» (F.M. SALVATORI, *Vida de la B. Verónica Juliani, abadesa de las capuchinas en Santa Clara de la Ciudad de Castelo*, Madrid, 1808, p. X). Una bona edició del diari espiritual l'ofereix el jesuïta Pedro PIZZICARIA, *Un tesoro oculto, ó sea Diario de Santa Verónica de Julianis religiosa capuchina en Città di Castello, escrito por ella misma*. Barcelona, Lib. Subirana, 1905-1909 (8 vols). I una selecció dels escrits, amb un bon estudi introductori, ens l'ofereix l'historiador caputxí Lázaro IRIARTE, *Santa Verónica Giuliani. Experiencia y doctrina mística. Relatos autobiográficos*. Madrid, BAC, 1991, etc.

235. «Para desapegarla el Señor cada vez más de las cosas corporales, y unirla así con más estrechez, le inspiró y mandó expresamente que por tres años continuos ayunase rigurosamente a pan y agua. Diósele este mandato según ella escribe, el día 20 de marzo de 1695. Cada vez que debía acercarse a la mesa, empezaba para ella un nuevo martirio. Qualquier manjar que veía excitaba fuertemente el apetito; pero a penas lo gustaba, se le convertía como un amarguísimo acibar. La obediente religiosa no se atrevía a comer pan solo, porque los superiores le habían mandado comer de todo» (F. M. SALVATORI, *Vida de la B. Verónica Juliani*, Madrid, 1808, p. 114-116).

236. *Ibidem*, p. 241.

la obligaba la obediencia en algun día de Pasqua a comer algo de más substancia, lo sazónaba con acíbar o agenjos, pebre el más apetitoso para el paladar de su mortificación.²³⁷

Pel que fa a la indumentària, en el text de les constitucions coletines que adoptaren les primeres caputxines, se'ns dóna el disseny, mida i textura de la vestimenta de les monges: «Lo largo del hábito sea tanto, que estando vestido, no sea más largo que la Religiosa que lo lleva. Lo ancho del ruedo, no exceda la medida de catorce palmos. En España usan por mucha pobreza el hábito diez o onze palmos de ruedo. Las mangas no sean más largas que hasta las manos. Las túnicas sean de paño humilde, pero no las puedan aforrar de pieles. El manto también sea siempre de paño vil, y grueso, y no haga arrugas o pliegues al cuello, ni sea indecentemente largo; y siempre en todas las vestiduras de las Religiosas se vea y resplandezca la vileza, austeridad y pobreza, en la forma, en el precio y en el color».²³⁸ Aquests hàbits havien de ser tallats i confeccionats per les religioses encarregades de la roba,²³⁹ i no pas confiar-ho a cosidores o sastres seglars.

Les constitucions renovades de 1927 mantenien, encara, el mateix rigor en l'austeritat de l'hàbit i vestuari²⁴⁰ que, segons tradició, solia netejar-se, si convenia, en la bugada que, cada quinze dies, es feia per a rentar la roba interior de les sors.²⁴¹ Tanmateix, a semblança dels frares caputxins, al final del segle XVIII les caputxines introduïren una

237. Vg. L. I. ZEVALLOS, *Crónica del Observantissimo Convento de Madres Capuchinas de la Exaltación de el Santissimo Sacramento en la ciudad de Murcia*, Madrid, 1736, p. 517.

238. Vg. *Regla de la gloriosa Santa Clara, con las Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Madrid, 1619, f. 44.

239. «Procuren las Religiosas saber cortar y coser los Hábitos, y las demás cosas del Convento, para que no [h]aya menester que los corten y hagan Seglars, por la pobreza y decencia» (vg. *Declaración de las ceremonias ...*, p. 140).

240. «Las Monjas Capuchinas, en conformidad con lo que prescribe la Regla, se vestirán de hábitos despreciables, bastos y sencillos. En todo vestido se guardará siempre la simplicidad, la pobreza y la austeridad, junto con la decencia y limpieza» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. II, 56 i 61).

241. «La colada se podrá hazer de quinze en quinze días, poco más o menos, según la orden de la Abadesa, y conforme la necesidad huviere. La Ropera, con mucho cuidado y humildad recogerá la ropa para hazerla [...] y mientras lavan, tengan silencio, o léanles algún libro espiritual» (vg. *Declaración de las ceremonias...*, p. 141).

nova peça de roba, no descrita en la regla: el «suador» o «dessuador».²⁴² També, complementàriament, les monges caputxines, sota el vel, havien de dur un tocat, de forma que «la frente con entrambas mexillas queden cubiertas por la mayor parte, de tal manera, que su rostro en manera ninguna se pueda ver del todo».²⁴³ El cordó seràfic²⁴⁴ per a cenyir l'hàbit, entre els caputxins i caputxines, sempre s'ha caracteritzat per la seva austera simplicitat,²⁴⁵ seguint el model de les primeres caputxines. Vegem, a tall d'exemple, la captinença i austeritat del vestuari emprat per la beata Maria-Àngela Astorch:

Su vestido el más pobre, común con las demás, de sayal grossero, basto y remendado, añadiéndole ella otros muchos remiendos. Hasta [en] sus pobres tocas, paños de cabeza o velos, hallaba su ingenio, [el] modo que fuessen más pobres, y lo conseguía, componiéndolos de retales y pedazos que, por inútiles, desechaban las demás.²⁴⁶

Per tal d'evitar els abusos d'autoritat i altres excessos a l'interior del monestir, existia, amb força regularitat, el mecanisme de les visites canòniques del bisbe o delegat episcopal, que l'abadessa no havia d'interferir: «Está expresamente prohibido a la Madre Abadesa apartar a las súbditas del cumplimiento de esta obligación o estorbar de algún modo el fin de la Visita. Todas las Monjas, aunque no sean preguntadas, deberán informar al Visitador de los defectos y de los abusos que hubiese en el monasterio».²⁴⁷

Aquestes visites episcopals solien servir, també, per a la introducció d'aspectes positius o avantatjosos que la modernitat podia aportar a

242. ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Sindico...* (9 novembre 1880) f. 9: «He pagado al Sr. Pedro Calvó de Gerona, por 17 canas y 6 palmos de tela, 32 ptas; 9 del mismo han servido por *des[s]uadores* de las monjas capuchinas».

242. *Declaración de las ceremonias...*, ff. 44-45.

244. De llana, cotó, o cànem, segons el costum de cada monestir (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. II, 59).

245. Per exemple, en l'edició de les constitucions de Barcelona, de l'any 1915, hi llegim: «La cuerda con que se han de ceñir sea común, rústica y sin curiosidad alguna» (vg. *Regla Primera y Estatutos y Constituciones de las Religiosas Capuchinas de Barcelona*, Barcelona 1915, p. 93).

246. Vg. L.I. ZEVALLOS, *Vida y virtudes, favores del cielo...*, p. 340.

247. Vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. XV, 187 i 188.

l'interior de la clausura dels monestirs com, per exemple, l'aigua corrent,²⁴⁸ la llum de gas o elèctrica o, també, de petroli.²⁴⁹ Com a mostra d'això esmentem que, a les darreries del segle dinovè, el bisbe de Mallorca, Pere Campins, en una de les disposicions de la visita pastoral de l'any 1899, efectuada a les caputxines de Palma, els ordenà la instal·lació de l'enllumenat de gas, tot i les resistències de les caputxines, que el trobaven massa ostentós i, per això, ell mateix pagà una cinquena part de les despeses.²⁵⁰

Tot i que, inicialment, les caputxines no exigien dot a les postulants, per tal d'assegurar la supervivència dels monestirs, a partir de la segona meitat del XVII²⁵¹ es demanava, a tall d'almoïna, una dotació que, en alguns casos, si les candidates a la vida caputxina procedien de famílies pobres, solia ser aportada per sacerdots amics de les comunitats caputxines.

Més endavant, ran del Concordat de 1851, que prohibia la professió de religioses que no tinguessin assegurada la manutenció, els bisbes determinaren que totes les postulants, en ingressar al monestir, aportessin una certa quantitat de diners,²⁵² a tall d'almoïna.²⁵³ Aquesta determinació episcopal, per exemple, fou una realitat en el monestir de

248. Les caputxines de Girona instal·laren l'aigua de la ciutat l'any 1881: «He pagado al Sr. D. José Pey, administrador de las aguas potables, por su conducción al convento de las monjas capuchinas de Gerona, 280 ptas. 41 cnts.»; [ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Sindico...* (10 juliol 1881) f. 12].

249. *Ibidem* (17 agost 1886) f. 31: «He pagado al Sr. Jaime Solé, lampista de Gerona [...] equivalentes a 26 ptas. 12 cnts., importe de tres mayales de petróleo suministrado a las monjas capuchinas».

250. «El día 12 de noviembre [de 1899] hizo su primera Visita Pastoral el Excmo. e Ilmo. Sr. Obispo D. Pedro Campins [...] Este mismo año, por el mes de Diciembre se puso el alumbrado de Gas, por orden de S.E.I., que así lo dispuso en su Visita Pastoral, por ser un bien, sobre todo para el Coro, y más económico. Rehusábamos ponerlo por parecernos demasiado ostensible dada nuestra pobreza, pero obedecimos con rendimiento. S.E.I. nos ayudó con 50 pesetas, y costó todo cosa de 250 pts.» (ACPalma, *Libro de las cosas dignas...* f. 85).

251. Per exemple les caputxines de Girona. Vg. a l'ADG, *Compte del que Jo. Narcís Roura, Prevere y Beneficiat de Sant Feliu de Girona, Procurador dels Srs. Protectors de las S[eny]oras. Monges Caputxines de la present Ciutat [h]auré pagat a differents Abbadas de las Entradas de las novisias. Comensant lo any 1660, etc.*

252. «Perchè cambiati i tempi, gli Eccmi. Ordinari, in molti luoghi richiedono che le postulanti, anche alla vita religiosa cappuccina, apportino una modesta dote»; [Carta de Melcior de Benissa a Camillo Laurenti (Roma, 9 juliol 1923); ASCRel., Pos. C 37, s.f.].

253. «Toda postulante aporte cierta cantidad de dinero que se destinará, a título

caputxines de Mataró, on per disposició del bisbe Pantaleó Montserrat,²⁵⁴ els diners rebuts dels dots eren invertits en accions o valors (que fossin «seguros, lícitos y fructíferos»),²⁵⁵ per tal d'ajudar, d'aquesta manera, al sosteniment de les religioses. La comunitat no podia gastar, però, el dot fins després de la mort de les monges.²⁵⁶ Després de l'ocupació napoleònica i del trienni liberal, en un context de notable penúria econòmica, durant el regnat de Ferran VII, a més del dot, se solia demanar a les famílies de les postulants una almoïna per al breviar i hàbit.²⁵⁷ En el cas d'abandonar la vida religiosa, es tornava l'import del dot, però sense els rèdits que havien produït els diners. Des del final del segle XVIII, en bona part dels monestirs de caputxines de Catalunya i Mallorca se solia exigir com a dot unes 1600 lliures catalanes, per a les religioses de cor, i la meitat, 800 lliures, per a les monges lliures o d'obediència.

Les monges caputxines ja s'adonaren que, llur vida tan oculta i poc coneguda, juntament amb aquesta exigència canònica del dot a les aspirants, faria minvar les vocacions a la vida caputxina.²⁵⁸ A més, a

---

de limosna, según las disposiciones de la Santa Sede, para remedio de las necesidades del monasterio» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. I, 12).

254. «Actualmente no se puede admitir ninguna religiosa que no lleve su dote correspondiente [...] D. Pantaleón Montserrat, en el núm. 18 de los Edictos de su Santa Pastoral Visita, dispuso [...] que la comunidad pueda recibir un moderado dote de las religiosas que han de profesar, como capital para su subsistencia, exigida hoy por el Concordato de la Santa Sede» (vg. J. POU PARERA, *El convento y comunidad...*, p. 91).

255. Vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. I, n. 15. Per exemple, les monges de Mataró, almenys fins l'any 1909, solien invertir en obligacions de la «Compañía del Ferrocarril de Olot a Gerona», com ho proven els títols conservats, encara, a l'arxiu conventual.

256. «Está absolutamente prohibido expender esta suma [= dot] en negocio alguno antes de la muerte de la Monja, aunque sea para edificar un monasterio, o bien para extinguir una deuda» (*Ibidem*, Cap. I, 16).

257. «Cobrat per [h]àbit, túnica, capas y llibre de reso per Sor Francisca, 55 L[liures], etc.» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 1 octubre 1824, f. 12).

258. «Por ser nuestra vida tan oculta y de tan poca comunicación [...] A nuestro juicio la disminución de vocaciones se debe, en gran parte, al poco conocimiento y aprecio que hay de la vida contemplativa. Los obstáculos más frecuentes que deben ser superados en las aspirantes son la oposición de la familia y la falta de dote» (ACMat., *Moniales Capuccinae Assumptio B.M.V. Matarone. Relatio...*, f. 11, núms. 76-77).

partir de 1902, la Santa Seu ordenà que, abans d'emetre els vots solemnes, les religioses, almenys durant tres anys, fessin la professió temporal de vots simples. Amb el Codi de Dret Canònic de 1917, es disposà un temps de postulantat, almenys, de sis mesos; un noviciat de dotze; i tres anys de vots temporals, abans d'emetre els vots solemnes.

Normalment, les noies ingressaven al noviciat entre el 18 i 25 anys,²⁵⁹ però també n'hi ingressaven de més grans. Tot i que no se'n podien rebre de més de quaranta anys, a voltes s'admetien algunes vocacions d'edat, especialment si procedien dels estaments més distingits de la societat. Sempre, però, abans d'ingressar al noviciat, el bisbe (o un delegat seu) havia de fer l'exploració de la voluntat.²⁶⁰ L'admissió a la professió es feia a través d'una votació secreta, amb llegums blancs per a indicar el vot favorable,²⁶¹ i amb llegums negres

259. Segons es disposa en el text de les constitucions renovades, seguint una vella tradició: «No se reciba a ninguna antes de los dieciocho años cumplidos [...] No será ordinariamente admitida como Corista la que pase de veinticinco años de edad, ni tampoco quien tenga más de cuarenta». Tanmateix, a voltes s'admetien postulants de més edat, si eren de posició social, segons, també, costum d'alguns monestirs: «Podrá hacerse excepción con una persona calificada por su posición social, si por otra parte es idónea para la observancia de la Regla» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. I, 21). En unes anotacions trobades a l'arxiu conventual de les caputxines de Mataró hi llegim: «Según costumbre, el dote de esta comunidad es de 1.600 pesetas para las coristas y de 800 pesetas para las legas o de obediencia, cual dote se exige antes de la profesión simple. El dote de las religiosas hasta hace pocos años se invertía en las necesidades de la comunidad, pero ahora se invierte en valores públicos» (ACMat., *Vària*, f. 6).

260. «Avisará al Ordinario del lugar, a quien compete explorar, por sí o por un delegado suyo, la libre voluntad y recta intención de la postulante. Únicamente después del juicio favorable del Ordinario podrá ser admitida al noviciado» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma 1928, Cap. I, 24). Existien formularis impresos, per exemple al bisbat de Girona, on deia, per a tots els casos: «Nos, el obispo de la Diócesis de Gerona. Por las presentes comisionamos [...] para que se presente en la casa-convento de Religiosas capuchinas [...] Y llamando a parte la religiosa, N., la pregunte: si ha venido a religión y permanece por su propia voluntad libre y espontánea, sin engaño ni seducción de nadie, y si ha pensado bien y sabe lo que va a hacer. Escriba las respuestas a continuación de estas letras, en forma de declaración, haga que la declarante firme, y autorizada por la propia firma del Sr. Comisionado, remítase todo original a nuestra Secretaría de Cámara y Gobierno para en su vista proveer lo que se proceda con respecto a la vestición que se solicita, etc.» (ADG, *Caputxines. Personal*, s.f.).

261. «Una jarra bastante capaz, cubierta con un paño blanco. Lo primero, la Superiora deposita su haba en secreto, y luego, de dos en dos, se podrán de rodillas delante la mesita, y una después de otra, levantando un poquito el paño, meten la

per a indicar l'exclusió, seguint el costum dels framenors caputxins, atès que en les comunitats hi havia il·letrats, i d'aquesta manera s'evitaven molèsties als frares o monges que no sabien escriure.

La vida de les novícies a l'interior de la clausura tenia una dinàmica pròpia, distinta de la vida de les professes,²⁶² amb les quals només compartien taula i pregària coral. La mestra de novícies havia d'instruir les candidates en la vida de pregària i era, també, l'encarregada de promoure les virtuts de les novícies i de corregir-ne els defectes.²⁶³

L'administració econòmica dels monestirs de caputxines era portada pel síndic apostòlic, càrrec que, sovint, anava lligat amb el de capellà de la comunitat.²⁶⁴ En unes anotacions localitzades entre la documentació dispersa, no catalogada, de l'arxiu conventual de les clarisses caputxines de Mataró, hi hem trobat una acurada descripció de les funcions del síndic:

Desde la fundación cuida el Sr. Síndico del Libro en que se anota las entradas y salidas [...] La Abadesa lleva un libro registro en que, a manera de inventario, se describen los títulos al portador que posee el convento. También lleva un libro donde se consignan los acuerdos capitulares y otro donde constan los ac-

---

mano en la jarra y dejan la haba blanca o negra, etc.» (vg. *Manual Seráfico de las Monjas Capuchinas*, p. 163, núm. 414).

262. «El noviciado debe estar separado, en cuanto sea posible, de aquella parte del monasterio en que habitan las profesas; de manera que, sin especial causa y licencia de la Abadesa o de la Maestra, no debe haber entre profesas y novicias comunicación alguna» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. I, 31).

263. La mestra de novícies, segons les constitucions, havia de «modelar el espíritu e índole de las novicias, acomodándolas al espíritu y sentido de la Regla y Constituciones, con el estudio de las mismas, con piadosas meditaciones y frecuentes oraciones, aprendiendo bien todo cuanto concierne a los votos y a las virtudes, con ejercicios oportunos para desarraigar los vicios, para sojuzgar las pasiones y para hacer acopio de los santos hábitos» (*Ibidem*, Cap. I, 34).

264. Un dels síndics més emblemàtics fou l'exclaustrat caputxí pare Joan Francesc Guitart, capellà de les monges caputxines de Manresa. Vg. *Lo Senyor Oncle. Biografia del Rnt. P. Fra Joan Francès[c] Guitart y Riera, Pvre. Caputxi Esclaustrat*, Manresa, 1911, Cap. VII: «Accepta els càrregs de Capellà, Director y Síndic de les Caputxines», etc.

tos de admisión, vestición, profesión simple y profesión solemne de las religiosas. Cuida de las operaciones de compra y venta de los títulos que están en el convento y cobro de los intereses nuestro Rdo. P. Capellán [= Síndico], etc.²⁶⁵

A l'Arxiu Diocesà de Girona es conserven bona part dels llibres de comptabilitat, entrades i eixides, que duia el síndic,²⁶⁶ amb la funció de pagar els rebuts de les despeses de la comunitat (aliments i obres), ingressar les almoines i rebre els dots que duïen les novícies,²⁶⁷ i d'invertir-ne l'import en accions que reportessin un benefici honest i legítim, normalment en accions de ferrocarrils.²⁶⁸

En els monestirs de caputxines de Catalunya i Mallorca, annexa a la casa del capellà,²⁶⁹ hi havia un espai destinat als donats, uns seglars que es dedicaven, ja des de la fundació de les caputxines,²⁷⁰ a la capta de les almoines per al monestir i que ajudaven, també, en les tasques

265. ACMat., *Vària*, f. 8, art. VIII: «Administración».

266. Vg., per exemple, a l'ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Síndico de las Monjas Capuchinas de Gerona. Empieza el 3 de agosto 1878* (anys 1878-1893), f. 1: «El día 11 de agosto del año 1878, yo, Jaime Mascle Pbro., fui nombrado Síndico de las monjas capuchinas de Gerona por el Ilmo. y Rmo. Sr. Obispo Dr. D. Tomàs Sivilla». En començar aquest servei li foren lliurades 10.875 pessetes en efectiu, que havia d'administrar.

267. «Me hago cargo de ochocientas pesetas con 50 céntimos que me ha entregado al entrar en el convento la novicia Sor Verónica Cabestany, de Rocafort, Provincia de Lérida, y son a cuenta de las 600 L[ibras] Bar[celo]na que ha de pagar de dote» (*Ibidem*, 3 novembre 1878, f. 1).

268. «Me hago cargo de 28 ptas. 80 cnts. de dos cupones, uno de subvenciones de ferrocarriles y el otro de deuda consolidada [...] El primero es de capital 500 ptas. y el último de 5000». *Ibidem*, fol. 14 (15 feber 1882): «Por la compra de 40 obligaciones al 3% del Ferrocarril de Medina a Zamora y de Orense a Vigo: 9.815 ptas.» Les caputxines de Girona també tenien accions del tren de Sant Joan de les Abadesses, i del de Tarragona a França (*Ibidem*, 12 juliol 1880, f. 6).

269. Els monestirs solien disposar, també, d'un pis per al confessor, com el cas de les caputxines de Girona i Mallorca; pis que, durant el segle dinovè, solien llogar per tal d'ajudar-se al sosteniment de la comunitat: «Me hago cargo de 10 ptas. que me ha entregado el inquilino José Barrull de la casa que habita del confesor de las monjas» (*Ibidem*, 31 gener 1882, f. 15).

270. Per exemple, l'any 1616, el bisbe Onofre Reart de Girona, atesa la pobresa de les caputxines, concedia permís als donats o almoiners per acaptar: llegums, sègol, mill, forment i ordi a tot el territori del bisbat, i que en les poblacions se'ls guardés allò acaptat fins que passessin a recollir-ho (ADG, *Registre de Lletres*, 5 maig 1616, f. 173).

de sagristia²⁷¹ i, també, a fer alguns encàrrecs de les religioses,²⁷² així com vendre el sobrant d'allò acaptat²⁷³ i convertir-ho en diners. En algunes poblacions, com Manresa, per exemple, les caputxines rebien un ajut de l'Ajuntament per a la manutenció de l'ase o mul emprat pels donats per a traslladar els productes recollits en les acaptes.²⁷⁴ Durant l'ocupació napoleònica, les caputxines de Barcelona hagueren d'indemnitzar els donats o «hermanos» que abandonaren el monestir, per tal de fer-los llevar la barba i hàbit,²⁷⁵ i així evitar que s'aprofitessin

271. Per exemple, en una relació de l'any 1921, conservada a l'arxiu conventual de les caputxines de Mataró, hi trobem aquesta acurada descripció de la funció i tasques dels donats: «Este monasterio tiene a su servicio dos hermanos limosneros que viven en la misma casa del P. Capellán, aunque en diferentes habitaciones [...] Los hermanos limosneros cuidan de ayudar la Santa Misa, asistir a las demás funciones de la Iglesia, hacer recados y a recoger limosnas» (ACMat., *Relación que presenta la Abadesa del convento...*, f. 9, art. XVII). Les caputxines asseguraven la manutenció i vestuari dels donats, i es feien càrrec de les exèquies i enterrament: «Per espardeñas per los Hermanos (...) Al Hno. Pere per unas calsas y fer un hàbit, 6 L[iures] 11 s[ous] 3 d[iners] (...) Por el entierro del Hermano Silvestre Carbó, ataud, coche fúnebre, derechos del párroco, 45 ptas.» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 18 gener 1818 i 8 abril 1825, f. 167 i f. 177), etc.

272. Per exemple, sor Maria-Serafina Orri, caputxina del monestir de Girona, a través del donat o «Hermano» del monestir trametia un cistell amb regalets per als familiars: «lo donador de la present [carta], que és lo hermano Joan, te remeto un sistellet. Dens hi ha un reliquiari y un ram de rosas y clavells, y una palmeta y una bandereta y una corneta, tot per lo minyó» (Carta de Serafina Orri a Pere Màrtir Orri, Girona 8 febrer 1722; APCC, *Caputxines*, Llig. B-1-26, s.f). Aquests germans olotins també en tenien un de monjo cartoixà a Montalegre, Dom Miquel Orri i Pastors.

273. Per exemple, el síndic de les caputxines de Girona anotava: «He cobrat de la plega del blat que [h]a fet lo Hno. Pere en lo Ampurdà en lo any 1820: 79 L[liures], 8 s[ous], 7 d[iners]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 3 juny 1821, f. 9).

274. Després del «Trienni Liberal», l'abadessa i vicària de les caputxines de Manresa reclamaren a l'Ajuntament les quatre quarteres, mensuals, de segones que rebien per al mul: «De tiempo inmemorial se hallan en el goce y posesión de percibir de V.S. quatro quarteras de salvado por mes, para mantener el mulo, que se requiere para recoger las limosnas precisas a la manutención de la comunidad, [...] y como con motivo del pretendido sistema [sic] constitucional hubiese cesado aquella pensión, etc.» (AHCMan, Instància de Maria-Bonaventura Roca i Gràcia Vilarnau a l'Alcalde, Manresa, 28 setembre de 1825, s.f.).

275. «No torni a admetre ningun dels Hermanos que se'n són anats, encara que demanassen tornar [...] Pot entregar 7 duros a cada un dels tres [hermanos] ab la seguretat y provisió que no pugan captar ni portar [h]Àbit ni cap ynsigna de Hermanos may més» (Carta de sor Maria Gràcia Nadal, Abadesa, al Síndic, Barcelona 29 juny 1813; APCC, *Caputxines*, Llig. B-5-26, s.f).

de la vestimenta d'almoiners per treure diners de la població en benefici propi. En el monestir de Girona, el sagristà solia ser un seminarista pobre²⁷⁶ que vivia amb els donats anomenats «Hermanos», i es dedicava al servei litúrgic de la comunitat. El darrer donat de les caputxines de Girona morí l'any 1932, durant la Segona República.²⁷⁷

En els períodes d'anticlericalisme promoguts pels governs liberals del segle XIX, principalment durant les guerres carlines, les caputxines es veieren força molestades pels ajuntaments, els quals exigien a les monges satisfer l'import dels impostos extraordinaris,²⁷⁸ i alhora prohibien als donats de fer la capta per a les monges;²⁷⁹ reclamaven, a més, a les caputxines l'impost de consum dels productes introduïts pels almoiners.²⁸⁰ En aquestes circumstàncies difícils d'anticlericalisme, o en situacions de penúria en les postguerres, els bisbes i capítols catedralicis de canonges solien ajudar les monges caputxines amb subsidis i almoines²⁸¹ per a l'alimentació com, per exemple, per a po-

276. «Des de los años 1875, poco más o menos, la Comunidad adoptó la costumbre de tener por sacristán a un estudiante seminarista, el cual dormía y comía con los Hermanos y criados sin pagar pensión» (ACGir., *Libro-Crónica de la comunidad...*, f. 14).

277. «De tiempo inmemorial (creemos ya [de] poco después de la fundación), este Monasterio adoptó la costumbre de tener Hermanos donados; eran unos hombres de ejemplar y muy cristiana vida que se daban a la Comunidad para servirla toda su vida en el humilde oficio de limosneros, a condición de que la Comunidad los alimentase, vistiese y pagase todos los gastos de enfermedades, medicamentos, etc. [...] Los dos últimos Hermanos que tenía la Comunidad fueron el Hermano Cayetano Vilarnau que murió el 13 de Enero de 1907 [...] El otro Hermano fue Juan Pórtulas, que murió el 23 de febrero de 1932» (ACGir., *Libro-Crónica de la comunidad...*, f. 14).

278. «He pagat del catastro extraordinari de 1814, 1 L[liura] 12 s[ous]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 9 agost 1814, f. 160).

279. Vg., per exemple, la carta del governador eclesiàstic del bisbat de Girona al cap polític de la província, Girona 29 abril 1837: «Quedo en no librar licencia alguna a los cuestores que acostumbran recorrer los pueblos recogiendo limosnas [...] y así mismo en retirar las muy raras que se han dado» (AHG, *Govern Civil*, Llig. 183 «Culto y Clero», doc. 7).

280. L'any 1890, el Síndic i capellà de les caputxines escrivia a l'Ajuntament de Manresa suplicant que «se digne continuar la exención de derechos de consumos a favor de la comunidad de Madres y Monjas Capuchinas» (AHCMan, Instància de Joan Guitart a l'Alcalde, Manresa 10 desembre 1890, s.f.).

281. Per exemple, després de l'ocupació napoleònica el Capítol de Canonges de la Seu de Girona, ajudà al sosteniment de les caputxines, tal com ho registra la documentació del síndic: «He cobrat de una limosna del Iltre. Capítol, 45 L[liures]» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 2 desembre 1815, f. 3).

der adquirir bacallà o oli.²⁸² Els benefactors més notables solien rebre de part de les caputxines, en agraïment, les anomenades «cartes de germandat», de manera semblant a les que concedien els frares caputxins a llurs benefactors.²⁸³ Els parents de les monges solien ser els principals benefactors i, molt sovint, trametien aliments suplementaris com ara embotits, confitats o formatges, a les caputxines.²⁸⁴ En cas de necessitat, les caputxines s'adreçaven directament als amics i benefactors dels monestirs, especialment quan havien de celebrar alguna festa i es trobaven mancades d'allò més imprescindible, com el pa, tal com succeí l'any 1833 a les caputxines de Mataró, que no en tenien per al dia de Santa Clara.²⁸⁵

L'any 1918, un decret de la Sagrada Congregació de Religiosos, ordenà una revisió a fons de la forma de vida de les monges caputxines,²⁸⁶ de manera que s'ajustés a les disposicions del nou Codi de Dret Canònic. La Santa Seu volia unificar totes les caputxines amb un sol text

282. «He cobrat del Majordom del Sr. Bisbe una limosna per bacallà, 16 L[liures], 17 s[ous], 6 d[iners] (...). He cobrat del Sr. Majordom del Sr. Bisbe per un bot d'oli, 18 L[liures] 15 s[ous]» (*Ibidem*, 9 març 1822 i 22 febrer 1814, ff. 10-11), etc.

283. Per exemple, a l'arxiu de la ciutat de Manresa, se'n conserva una de les caputxines de Manresa, adreçada a l'il·lustre patrici Leonci Soler i March, que diu: «CARTA DE HERMANDAD que hace la comunidad de Religiosas Caputxinas [sic] del Monasterio de San Carlos Borromeo de la Ciudad de Manresa a los Bienhechores de su Convento. Sor María Ángela Sala, humilde Abadesa del <Real> Monasterio de San Carlos Borromeo de la Ciudad de Manresa, a V. Dª Elisenda Vda. de Soler y D. Leoncio Soler y March, salud en Nuestro Señor Jesu-Christo [...] le admitimos a nuestra Hermandad espiritual, y con ella a la participación, tanto en vida, como en la muerte, de todos nuestros bienes espirituales [...] Manresa, a 24 del mes de Diciembre del año 1897» (AHCMan, *Caputxines*, s.f).

284. Per exemple, el notari olotí Pere Màrtir Orri trametia a les caputxines de Girona, on hi havia una germana seva, de tant en tant, formatges i embotits d'Olot: «Tin[c] rebut lo cistellet ab dos formages y te estimo lo regalo, notat per ser cosa tan bona que las religiosas deyan que no ce n'[h]avian manjat de millor»; «Rebo la tua ab dos llengonisas y una butifarra, y te'n dono moltas gràcias» (Carta de Sor Serafina Orri a Pere M. Orri, Girona 29 de [?] 1716 i, 15 juliol 1721; APCC, *Caputxines*, Llig. B-1-26, s.f).

285. «Tenga por bien favorecerme de una limosnita para un poco de pan para celebrar el dia de N.M.Sta. Clara, y no dude que ella se lo compensará» (Carta de Mercè Lluch a Pere Martí, Mataró, 11 agost 1833; APCC, *Caputxines*, Llig. B-5-26, s.f).

286. «Constitutiones quoque Monialium Ordini S. Clarae, vulgo Capuccinarum, emendari debuerunt», citat pel Cardenal Laurenti (dins, *Constituzioni delle Monache Cappuccine*, Roma, 1927, p. 3).

legislatiu, amb unes constitucions generals que, practicades per igual en tots els monestirs, substituïssin definitivament els antics textos legislatius, com els que havia elaborat sor Maria-Àngela Astorch,²⁸⁷ o el del pare Jeroni de Castelferretti, que s'observava a bona part dels monestirs italians. Davant una gran pluriformitat de textos legislatius i de tradicions pròpies, la Sagrada Congregació de Religiosos maldà per redactar unes constitucions úniques per a tots els monestirs de clarisses caputxines. Adaptà el text del pare Jeroni de Castelferretti, aprovat l'any 1610, perquè era el més cenyit i, també, pel fet de ser el més usat per les caputxines,²⁸⁸ a excepció, però, de divuit monestirs hispans que seguien les constitucions de la beata Astorch, aprovades per Urbà VIII l'any 1628. En el moment d'elaborar les noves constitucions, hi havia setanta-set monestirs de caputxines, en bona part a Itàlia i a Espanya.²⁸⁹ Tal com ja s'ha dit més amunt, aquestes constitucions renovades de l'any 1927 miraren d'adaptar als nous temps les constitucions de 1610 pel fet de ser molt més breus i cenyides, i per defugir, també, aspectes més propis del text d'un cerimonial que no pas d'unes constitucions,²⁹⁰

287. Amb tot, alguns exemplars de les constitucions renovades l'any 1927, es publicaren precedides amb aquesta carta d'aprovació (datada a Saragossa el 20 d'agost de 1629) de Pedro de Apaolaza, bisbe d'Albarracín, adreçada a sor Àngela Astorch, juntament amb un cerimonial abreujat, i un compendi d'ascètica; vg. *Regla Primera de la Gloriosa Madre Santa Clara y Estatutos y Constituciones de las Monjas Capuchinas*. Cuarta Edición. Madrid, Por Don Antonio Espinosa, 1793 [reedició de 1928 ?]; ultra les Constitucions de Roma de 1927, a les pp. 154-161 hi ha un «Breve compendio para caminar a la perfección», i a les pp. 165-249 hi ha un «Ceremonial abreviado».

288. «Y como los Monasterios de dicha Orden seguían diversos textos de Constituciones, pareció oportuno aprovechar esta ocasión para proponer a todos los Monasterios de la misma Orden, en cuanto fuera posible, la observancia de un texto único. En efecto; sobre el antiguo compuesto por el P. Jerónimo de Castelferretti y seguido por la mayor parte de los Monasterios, se ha redactado uno nuevo cuidándose el Ministro General de los Menores Capuchinos [Melchor de Benisa], y en él se han incluido las prescripciones del Código [de Derecho Canónico], etc.» (Decret de la S.C. de Religiosos, del Cardenal C. Laurenti, datat a Roma el 12 juliol 1927; ASCRel., Prot. 3239/27, *Cappuccine*, Pos. C 37 b).

289. A Itàlia hi havia 36 monestirs, 28 a Espanya, 5 a Amèrica del Sud, 4 a França, 2 a Holanda, 1 a Westfàlia i 1 a Bohèmia.

290. «Un testo, quanto più è breve e circoscritto alle leggi fondamentali, tanto meglio si adatta alla generalità. Per questo motivo fu scelto dal P. Girolamo da Castelferretti [...] corretto secondo il Codice di Diritto Canonico, coll'aggiunta di qualche disposizione particolare tolta dalle Costituzioni di Urbano VIII» (vg. *Monache Clarisse Cappuccine. Revisione delle Costituzioni confermate al Codice di D.C.*; ASCRel., Pos. C 37 b., *clarisse-cappuccine*, s.f).

puix que la Sagrada Congregació de Religiosos desitjava que aquestes noves constitucions fossin les mateixes per a tots els monestirs,²⁹¹ tal com es proposà inicialment²⁹² ran de la promulgació del Codi de Dret Canònic l'any 1917 atès que, tal com s'esmentava més amunt, la majoria dels monestirs de caputxines seguien les constitucions de l'any 1610 donades per Jeroni de Castelferretti per a les caputxines de Roma i Nàpols.²⁹³ En canvi, divuit dels monestirs hispans,²⁹⁴ mantenien les constitucions escrites per la beata Astorch, aprovades pel papa Urbà VIII el 27 de juliol de 1627. A tots aquests monestirs se'ls aconsellà d'acceptar el text unificat,²⁹⁵ inspirat en el del pare Jeroni, però tenint en compte alguns aspectes de les constitucions de la beata Astorch.²⁹⁶ Per exemple, en el text saragossà de les constitucions de 1627, les monges tenien tres hores d'oració mental (en comptes de dues), deien la culpa cada dia (en comptes d'una vegada per setmana), tenien prohibit de fer confitures per a seglars²⁹⁷ i de deixar entrar seglars en ocasió de l'enterrament de les religioses difuntes; però, a diferència de les

291. «É desiderio di questa S. Congregazione ch'esso sia il testo unico per tutti i Monasteri del predetto Ordine»; [Del Cardenal Camillo Laurenti al Ministre General dels Caputxins (Roma 1927); ASCRel., Pos. C 37 bis, s.f.].

292. «Si presenta una prima questione di capitale importanza: se convenga ridurre tutti i monasteri di capuccine alla osservanza di un unico testo di Costituzioni» (ASCRel., Prot. núm. 7075/20; *clarisse-capuccinne*, s.f.).

293. Uns 40 monestirs, entre els quals hi havia els monestirs hispans de: Madrid, Toledo, Nava del Rey, La Coruña, Plasencia, Còrdova, Màlaga, Puerto de Santa Maria i Tudela.

294. Aquests monestirs eren: Barcelona, Girona, Manresa, Palma de Mallorca, Mataró, València, Múrcia, Alacant, Castelló, Agullent, Sevilla, San Fernando [de Cadis], Saragossa, Osca, Barbastre, Calataiud, Gea de Albarracín i Pinto.

295. «Ai 18 Monasteri che hanno le Costituzioni approvate da Urbano VIII, si suggerisca di adottare il testo unico» (Roma, 14 maig 1927; ASCRel., Pos. C 37 bis, s.f.).

296. «Infine, il testo del P. Girolamo è più breve, non avendo le 15 Cap., ed è più conciso nella forma; invece quello di Urbano VIII si diffonde spesso in minuzie [...] su materie che sembrano più adatte per il Ceremoniale, etc.» (ASCRel., *Monache Clarisse Capuccine. Revisione delle Costituzioni confermate al Codice di D.C.*; Pos. C 37 b, s.f.).

297. Aquesta prohibició arrenca segurament d'un decret del papa Climent VIII, de l'any 1594 (donat molt poc abans de la fundació del monestir de Barcelona, l'any 1599), en què es prohibia d'intercanviar regals entre religiosos i religioses (vg. «Estratto della Costituzione *Religiosae Congregationes* di Clemente VIII, dei 20 Giugno 1594, sulla espressa proibizione a tutti i Regolari dell'uno e dell'altro sesso, di far regali»; dins *Costituzioni per le Monache di S. Urbano di Roma*, Roma, 1857, p. 88).

constitucions coletines de 1610, en comptes de professar l'abstinència perpètua, només la practicaven tres dies (com els frares caputxins),²⁹⁸ i la vicària, mestra de novícies i tornera, en comptes de ser elegides pel capítol de la comunitat, eren elegides per l'abadessa.

A més, existien, també, alguns monestirs amb constitucions pròpies aprovades pel bisbe diocesà, i alguns monestirs que, curiosament, no seguien la Regla Primera, sinó la mitigada del papa Urbà IV; aspecte que encara feia molt més complexa la unificació legislativa de les monges caputxines. El procurador general dels caputxins, pare Melcior de Benissa, mentre durava l'estudi i preparació de les constitucions unificades per a les caputxines, ja esmentava a la Sagrada Congregació de Religiosos les enormes dificultats que això implicaria, atesa la gran diversitat de tradicions legislatives, oimés havent-hi alguns monestirs que tenien el nom i els costums de les caputxines, però que com ja s'ha dit, professaven la regla mitigada²⁹⁹ d'Urbà IV, com els monestirs italians de Montecastrilli, Albano i Roma (Via Aurelia), etc.

Finalment, les noves constitucions foren aprovades pel papa Pius XI el dia 12 de juliol de 1927, les quals tot i algunes mitigacions, mantenien, amb força, les observances tradicionals.³⁰⁰ Aquestes observances havien de ser ben conegudes per les aspirants abans d'ingressar³⁰¹ com, per exemple, la rigorosa clausura papal,³⁰² els

298. «Se deuen abstenir de menjar carn, exceptuats los días que la poden menjar los Pares Caputxins» (vg. *Regla Segona del Gloriós Pare Sant Francesch*, Barcelona, 1644, f. 126).

299. «Monasteri di Monache clarisse, li quali di 'Cappuccine' hanno soltanto il nome, l'abito, le usanze, ecc. e che professano la Seconda Regola, ossia la Regola di S. Chiara mitigata da Urbano IV, con Costituzioni particolari approvate dalla Santa Sede»; [vg. *Alegato I* (Roma, 9 juliol 1923); ASCRel., Pos. C 37 b, s.f.].

300. La versió castellana fou publicada per la Cúria Generalícia dels caputxins; vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas de la Segunda Orden de San Francisco y de la Primera Regla de Santa Clara. Revisadas y ordenadas de nuevo según el Código de derecho Canónico*, Roma 1928.

301. «Según la Instrucción del Papa Inocencio IV, se les dé a conocer claramente todas las prácticas más austeras de esta vida y todo cuanto después será preciso observar, para que más tarde no se llamen a engaño ni puedan alegar no haberlas conocido a tiempo» (*Ibidem*, Cap. 1, 2).

302. «Le Monache Cappuccine debbono rigorosamente osservare la stretta clausura papale; quindi a nessuna sarà lecito, dopo la professione, anche per breve tempo, per qualsiasi motivo, uscire del monastero, senza un indulto speciale della Santa Sede, eccettuando il caso di imminente pericolo di morte o di altro gravissimo male» (vg. *Constituzioni delle Monache Cappuccine*, Roma, 1927, p. 48).

dejunis³⁰³ i mortificacions corporals, especialment la deixuplina dels dilluns, dimecres i divendres³⁰⁴ i, per això es mantenia la prohibició de no admetre noies malaltisses o poc virtuoses i, així, evitar haver de rebaixar el rigor.³⁰⁵ Curiosament, durant el segle dinovè, algunes comunitats de caputxines adquirien la butlla anomenada de la «santa cruzada»³⁰⁶ que, necessàriament, implicava una mitigació del rigor de l'abstinència quaresmal.³⁰⁷ Com a principal innovació d'aquestes

303. «Nei giorni di digiuno sarà permessa una sola refezione principale, in cui si potrà far uso del pesce e dei vegetali, e dei latticini e delle uova; e per condimento il lardo e lo strutto. Sarà inoltre permessa una piccola refezione la sera, escludendo però l'uso delle uova e dei latticini, eccetto che l'uso del luogo permettesse diversamente; nè è vietato di prendere qualche cosa anche il mattino, secondo l'uso locale [...] L'astinenza devesi assolutamente osservare, insieme al digiuno, in tutti i monasteri, etc.» (*Ibidem*, p. 41-42: «Del digiuno e dell'astinenza»).

304. «Affinché la carne non recalcitri contro lo spirito, ed in memoria della flagellazione e Passione del nostro Salvatore, si ordina che le Religiose facciano la disciplina nei giorni de lunedì, mercoledì e venerdì, durante la quale reciteranno il *Miserere*, il *De profundis*, l'antifona *Christus factus est* con l'orazione *Respice*, etc.» (vg. *Costituzioni delle Monache Cappuccine*, Roma, 1927, p. 40, núm. 71). Aquesta disposició es troba ja, clarament determinada, en les Constitucions que seguien les clarisses reformades coletines i caputxines: «E per domare la carne, acciò non recalcitri allo spirito; e per memoria dell'asprissima Passione, e massime dell'acerbissima flagellazione del nostro dolcissimo Salvatore; si ordina che le Suore facciano la disciplina il Lunedì, Mercoledì e Venerdì, la sera immediatamente dopo l'orazione tutto l'anno. E si dirà il *Miserere*, il *De profundis*, e l'Antifona *Christus factus est*, con l'orazione *Respice*, e dopo la *Salve Regina*, con cinque devote orazioni, etc.» (vg. *Le Costituzioni delle Monache della Prima Regola di S. Chiara*, Nàpols, 1752, p. 16).

305. «Quien por sus cualidades morales y físicas no es apta para profesar esta vida y guardar la Regla, no sea recibida, pues de lo contrario decaerá fácilmente el rigor de la observancia regular» (vg. *Constituciones de las Monjas Capuchinas*, Roma, 1928, Cap. I, 4). A més, es demanava un certificat mèdic de bona salut: «Certificado del médico acerca de la constitución sana y robusta de la pretendiente» (*Ibidem*, Cap. I, 8).

306. Per exemple, la comunitat de Girona; vg. a l'ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Síndico...* (15 gener 1880) f. 8: «Por haber entregado a las Monjas Capuchinas 25 bulas de [la Santa] Cruzada para las mismas, 18 ptas. 75 cents.»; i, també: «99 rals empleats per 29 Butllas de indulgències y 6 de carn» (ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, 29 febrer 1855, f. 227), etc.

307. En efecte, eren dies de dejuni i abstinència, si no es tenia butlla: «Días de abstinencia sin ayuno: todos los viernes. Días de abstinencia y ayuno: el miércoles de Ceniza, los Viernes y Sábados de Cuaresma; y Miércoles, Viernes y Sábados de Témporas. Las Vigilias de Pentecostés, Asunción, Todos los Santos y Navidad. Días de solo ayuno: Todos los demás de la Cuaresma». En canvi, si es disposava de butlla, hi havia aquest rebaix penitencial: «Días de abstinencia sin ayuno: los Viernes de Tém-

primeres constitucions generals, fou institucionalitzar, canònicament, en el text de les constitucions, la introducció del dot³⁰⁸ com a forma d'assegurar el sosteniment econòmic dels monestirs, tot i estar totalment en contra de la tradició i del voler de les primeres caputxines,³⁰⁹ en connexió amb els ideals de pobresa professats per santa Clara, així com acceptar fundacions perpètuas de misses, excloses inicialment per les caputxines, però que a partir de la segona meitat del segle dissetè s'anaren introduint en els monestirs,³¹⁰ perquè la inversió d'aquests

---

poras de Pentecostés, Septiembre y Adviento. Días de abstinencia y ayuno: los 7 Viernes de Cuaresma y las 3 vigílias de Pentecostés, Asunción y Navidad. Días de ayuno sin abstinencia: los 7 Miércoles y Sábados de Cuaresma» (vg. G. LEFEBVRE, *Misal diario y vespéral*, Bruges, 1938, p.7).

308. Així ho aconsellà el caputxí Llätzer d'Arbonne, consultor de la S.C. de Religiosos, com a resposta al «dubbio»: «Se le postulanti che entrano nei monasteri dove si professa la Regola primitiva di S. Chiara, segnalatamente delle cappuccine, sianto tenute a portare la dote»; a la qual cosa el P. Arbone respongué que: «Per non suscitare però delle difficoltà e delle critiche da parte delle stesse monache, sarà prudente, l1., di non allegare i canoni del Codice (can. 547-552); 21, di non adoperare la parola 'dote', ma più tosto 'oblatione', o 'somma di denaro', o forse meglio ancora 'limosina' [...] in questo modo, senza andare contro la Regola di S. Chiara, verranno legalmente autorizzate, col testo delle Costituzioni, le misure relative alla dote che gli Eccmi. Vescovi aplicano»; [Carta de Llätzer d'Arbonne a la S.C. de Religiosos (Roma, 19 juny 1937); ASCRel, Pos. C 37 bis, s.f].

309. Consta documentalment que les primeres caputxines no exigien el dot a les noies procedents dels estaments socials pobres que desitjaven ingressar al monestir. Per exemple, en una «Quesitòria per a obres de les caputxines de Girona», hi ha transcrita una carta del bisbe Onofre Reart, on s'indica clarament que les caputxines no exigien dot: «Com per part dels Protectors del Monestir de la Annuntiatió de la Verge Maria [...] que com que en dit monastir se reban y accepten les monjas sens dot ni entrada alguna de tots staments i de tot lo bisbat de Gerona», etc. (ADG, *Salaria Quesitorium*, Vol. U-320, 5 maig 1616, f. 173).

310. Per exemple, a les caputxines de Girona, se celebrava una missa per al canonge Francesc Pasqual que, durant el segle dissetè era celebrada, cada dia, per un frare agustí, tal com ho recull la documentació del Síndic: «Ha pagat com a procurador del convent de las Religiosas Caputxinas de la Present Ciutat de Gerona, per la caritat de las Missas [que] celebra dit Convent de St. Agustí en la Iglésia de dites Religiosas los dies de diumenges i festes» [...] Tinch rebut del Rev. Narcís Roura, procurador de les M. Caputxines, 21 Lliures 12 Sous, las quals me paga per la celebració de la Missa cotidiana en la Iglésia de las ditas Religiosas, per la ànima del Dr. Francisco Pasqual, canonge de la cathedral de la present ciutat, etc.; [ADG, *Compte del que, Jo, Narcís Roure...* (15 setembre 1690) f. 17 r i (27 juny 1702) f. 18 r]. Vg., sobretot, ADG, *Compte del que Jo, Narcís Roura, tinch cobrat dels censals de la Missa de Francesch*

llegats, en censals, aportava una petita renda que ajudava al sosteniment dels monestirs.³¹¹

Amb aquest arrellec de notícies sobre la vida de cada dia de les monges caputxines, des dels orígens fundacionals fins a la renovació que suscità l'aplicació de les constitucions de 1927 en la vida interna de les clarisses caputxines, hem intentat aproximar-nos a la vida quotidiana d'un col·lectiu de dones, força ignorat i desconegut, per mor de l'estricta clausura i l'aïllament voluntari d'aquestes austeríssimes religioses de la família franciscana.³¹²

Pasqual, canonge de la Seu de Gerona, fundada a dit convent de las Caputxinas (anys 1673-1690), etc.

311. Vg., a l'ADG, *Compte del que Jo, Narcís Roura, prevere y beneficiat de Sant Feliu de Gerona, Procurador dels Srs. Protectors de las Sras. Monjas Caputxinas de la present Ciutat, he pagat dellegats pios de difunts benefactors del Convent* (anys 1665-1731).

312. Més notícies sobre la vida de cada dia d'aquestes religioses, hom pot trobar-les en la nostra recent publicació sobre les caputxines catalanobalears (vg. Valentí SERRA DE MANRESA, *Les clarisses-caputxines a Catalunya i Mallorca: de la fundació a la guerra civil [1599-1939]*. [Col·lectània Sant Pacià, 76]. Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2002).